

Elke

Limburger

telt!

**Coalitieakkoord
2023-2027**

Met vertrouwen
samen werken aan
een beter en mooier
Limburg

BBB – VVD – CDA – PvdA – SP

provincie limburg

Inhoud

1. Provincie midden in de samenleving – 9
 2. Perspectief voor het landelijk gebied – 21
 3. Samen leven en bestaanszekerheid – 33
 4. Werken aan een toekomstbestendige economie – 43
 5. Nieuwe energie en een schoon leefmilieu – 53
 6. Leefbare steden en dorpen – 63
 7. Cultuur en erfgoed voor iedereen – 73
 8. Een bereikbaar en toegankelijk Limburg – 83
 9. Zo werken wij met elkaar samen – 93
 10. Financiën – 97
- Bijlage 1 Concept portefeuillevverdeling – 104
- Bijlage 2 Maatschappelijke impact voor Limburg – 105

In Limburg zijn we gewend om samen te bouwen aan onze mooie en trotse provincie. Dat doen we al eeuwenlang. We zijn het heus niet altijd met elkaar eens, maar op beslis sende momenten weten we elkaar te vinden in het belang van Limburg en durven we samen nieuwe richtingen in te slaan. Dit is zo'n moment.

1. Provincie midden in de samenleving

Op 15 maart 2023 hebben de Limburgers – net als heel veel andere Nederlanders – een duidelijk politiek signaal afgegeven. De verkiezingsuitslag is een aansporing aan de politiek en de overheid om het echt anders te gaan doen. Meer dan voorheen oog te hebben voor wat mensen beweegt, waar ze kansen zien en zorgen hebben. Betrokken en nabij te zijn, vertrouwen te geven, terug te winnen door te zoeken naar verbinding. In Limburg heeft de BBB als nieuwe partij haar verantwoordelijkheid genomen door samen met VVD, CDA, PvdA en SP te werken aan een sterke en stabiele coalitie. Wij zoeken samen naar hetgeen ons bindt ondanks ideologische verschillen. Ook richting de samenleving gaan wij het gesprek aan; alleen zo voorkomen we toenemende polarisatie en zoeken we samen naar oplossingen in ons dagelijks leven. Een coalitie die midden in de samenleving staat en op basis van de menselijke maat de urgente Limburgse opgaven gaat beetpakken. Waarbij niemand tot het onmogelijke zal worden gedwongen. In plaats daarvan gaan we als coalitie met elkaar, en samen met alle Limburgers, onze provincie elke dag een beetje beter maken. Tot in de wijken van onze steden en in de haarvaten van ons platteland. Elke regio, elke kern en elke Limburger telt.

Betrokken en nabij

De provincie wordt wel een middenbestuur genoemd; met verantwoordelijkheden en taken tussen die van het Rijk en de gemeenten in. Een cruciale tussenlaag, juist in een tijd waarin er veel opgaven liggen op het terrein van ruimtegebruik, energie, landbouw, natuur, bereikbaarheid, sociale achterstanden en structuren en economische ontwikkeling. Allemaal onderwerpen die de Limburgers direct raken en waarin de provincie een bepalende rol vervult. Dat laatste zien en voelen mensen nog onvoldoende. Limburgers hebben zorgen over de toekomst van hun baan, de leefbaarheid in de wijk of het dorp, klimaatverandering of plotselinge veranderingen in de persoonlijke leefomgeving. Boodschappen worden steeds duurder, energieprijzen zijn fors gestegen en veel mensen hebben daardoor moeite om rond te komen. Ook maken Limburgers zich zorgen over hoe we samen leven; hoe krachtig is ons 'noaberschap' nog en krijgen we nog genoeg vrijwilligers op de been voor het lokale evenement van de vereniging?

Wij zien het als onze taak om de dagelijkse leefwereld van mensen nadrukkelijker te verbinden met de prioriteiten en resultaten van de provincie. De afstand tussen burger en overheid moet kleiner worden, de provincie is geen abstracte tussenlaag, maar een overheid die voor haar inwoners concrete resultaten boekt omdat ze midden in de samenleving staat. Een overheid die betrokken en nabij is. Met oog en oor voor zorgen die er spelen over de leefbaarheid, de bestaanszekerheid of bijvoorbeeld de bereikbaarheid van voorzieningen. En natuurlijk ook voor de kansen die er liggen, op het terrein van innovatie, nieuwe werkgelegenheid, betere verbindingen en Haagse of Brusselse fondsen die voor onze regio beschikbaar komen.

Een provinciaal bestuur dat midden in de samenleving staat, staat ook dicht bij de Limburgse gemeenten. Zij hebben er de voorbije jaren veel taken bijgekregen, vaak in combinatie met opgelegde bezuinigingen vanuit de Rijksoverheid. Met alle uitdagingen van dien in de uitvoering van die taken en het sluitend krijgen van de begroting. Er liggen meer dan ooit kansen in Europa en het Rijk om meer gelden binnen te halen. Een provinciale steun in de rug voor (samenwerkende) gemeenten kan dan helpen, bijvoorbeeld bij gezamenlijke proposities als Regio Deals. Wij zijn als provincie partner voor die regio's die een nieuwe propositie willen indien voor de twee laatste tranches van Regio Deals van de Rijksoverheid (in de tweede helft van 2023 en in 2024). Daarvoor reserveren we ook de benodigde cofinancieringsmiddelen. Voor de reeds in februari 2023 toegekende Regio Deals voor Parkstad en Centraal-westelijk Zuid-Limburg zijn wij op projectbasis partner om die initiatieven te ondersteunen die passen binnen de inhoudelijke contouren van dit coalitieakkoord.

Samenwerken vraagt wel duidelijkheid over wie wat doet, wanneer en waarom. Zodat provincie, gemeenten en andere partners elkaar echt kunnen versterken en er niets blijft liggen. Dat is belangrijk, omdat er steeds meer taken op provincie en gemeenten afkomen, waarvoor de financiële middelen in Den Haag en Brussel liggen. Er zijn daar meer fondsen en instrumenten beschikbaar dan ooit, maar wij moeten zorgen dat met nieuw beleid en de juiste voorstellen deze middelen tijdig en in juiste omvang en vorm aan ons worden toegekend. De beschikbare middelen moeten eerlijker over Nederland worden verdeeld. Het recente rapport *Elke regio telt* heeft de noodzaak daartoe eens te meer aangetoond. Nu zal er boter bij de vis moeten komen. Limburg is geen Randstad en ook geen Groningen. Er moet aandacht zijn voor de specifieke kenmerken en behoeften van onze regio. Als je echt impact wil maken moet er ook structurele steun van het Rijk voor Limburg zijn als het gaat om eerlijke verdeling van cultuurmiddelen, aanpak van achterstanden, infrastructurele spoorverbindingen of een haalbaar en betaalbaar perspectief voor het platteland. Daar gaat het provinciebestuur zich hard voor maken. Voor de Limburgers moet het daarbij net uitmaken wie achter het overheidsloket zit of wie de publieke rekening betaalt, als problemen maar worden opgelost en duidelijkheid wordt geboden over wat wel en niet kan. Met simpele regelingen en klare taal. Daar zien wij ook voor de provincie zelf een opgave: wij zullen waar mogelijk regels schrappen en beleid herzien, ook zullen we ons inzetten om onze eigen procedures te vereenvoudigen of doorlooptijden te verkorten, altijd helder te communiceren en een luisterend oor te hebben voor suggesties vanuit de praktijk.

Wat drijft ons?

- Wij zijn een provinciaal bestuur dat midden in de Limburgse samenleving staat;
- Wij hebben oog voor de menselijke maat en draagkracht van gemeenschappen;
- Wij vinden dat elke Limburger telt en zichzelf mag zijn;
- Wij zetten ons in voor meer inhoudelijke en financiële structurele betrokkenheid van de Rijksoverheid voor opgaven in Limburg.

Vertrouwen geven en samen bouwen

Een overheid heeft vertrouwen nodig om te kunnen functioneren. Dat krijg je door zelf ook vertrouwen te geven. In ons geval aan de Limburgers. Vertrouwen is een werkwoord dat je als overheid geeft in woord en daad. Aan de keukentafel van het boeren erf of in het rijtjeshuis, in de vergaderruimte bij de ondernemer of in het buurthuis waar inwoners van een wijk of een dorp samenkomen. Gesprekken die je met elkaar voert, vóórdat het beleid wordt bepaald of een besluit wordt genomen. Met respect voor elkaars belangen en gevoelens, oog voor de voorgeschiedenis, en de wil om te zoeken naar maatwerk als daar ruimte voor is. Daarbij lukt het niet altijd om iedereen helemaal tevreden te stellen, zo eerlijk moet je vooraf ook durven zijn. Soms verdwalen mensen in het contact met de overheid. Als dat het gevolg is van meerdere maatregelen vanuit de overheid, onderzoeken wij of een onafhankelijk aanspreekpunt soelaas kan bieden. Wie zich wel gehoord en goed geïnformeerd voelt, is ook bereid om compromissen te sluiten; er samen uit te komen en mee te gaan in de richting die uiteindelijk gekozen wordt. Zo bouwen wij samen aan een Limburg waar het goed leven, werken, ondernemen, studeren en recreëren is. De wereld verandert daarbij voortdurend. Dit is niet in een vierjarenplan vast te leggen. Wij zullen de gekozen richting en tussentijdse resultaten van dit coalitieakkoord daarom in het voorjaar van 2025 bezien of wij nog op koers liggen.

Onze inzet is om als provincie concrete toegevoegde waarde te bieden en maatschappelijke impact te realiseren. Daarbij staat voor ons niet 'het systeem' of 'de procedure' centraal maar de maatschappelijke meerwaarde die we willen creëren. Als daar bestuurlijke vernieuwing voor nodig is, dan zullen we dat niet uit de weg gaan. Sterker nog: wij dagen de samenleving actief uit om met voorstellen tot vernieuwing te komen. Wie denkt dat er bij een specifieke opgave een betere aanpak mogelijk is, krijgt van ons podium. Het uitdaagrecht ('right to challenge') noemen we dat. Hiermee kunnen bewoners of maatschappelijke organisaties taken van een gemeente, provincie of waterschap overnemen als zij denken het slimmer, beter, goedkoper of anders te kunnen doen. Het uitdaagrecht gaat wettelijk verankerd worden. Daartoe willen we in deze periode nieuwe mogelijkheden van betrokkenheid van burgers bij beleid organiseren. Dit doen we sowieso in brede zin vanuit de Omgevingswet, maar we gaan ook een nieuwe participatieverordening opstellen. Voortvloeiend uit de nieuwe Wet versterking participatie op decentraal niveau. Daarmee gaan we de mogelijkheden om mee te denken en mee te doen, verder vergroten. En ook de ruimte creëren om samen af en toe wat afstand te nemen, even stil te staan bij wat goed gaat en wat beter kan. Waar mogelijk zullen we in ons beleid gaan werken met meetbare doelstellingen en interventies, die direct gekoppeld zijn aan de ambities die we als coalitie voor Limburg hebben. Over voortgang daarop gaan we actief rapporteren, waarbij we ons laten inspireren door het gedachtengoed van brede welvaart.

Samen stilstaan doen we in 2024 overigens ook op een andere manier. Volgend jaar is Limburg de gastprovincie voor het organiseren van de landelijke Dodenherdenking en Bevrijdingsdag. Daar gaan we samen met o.a. gemeenten, het Nationaal Comité 4 en 5 mei en diverse vrijwilligersinitiatieven invulling aan geven. Vanuit de samenleving zullen daar talrijke initiatieven voor ontstaan en later in het jaar vieren we vervolgens samen 80 jaar bevrijding van Limburg.

Wat drijft ons?

- Wij geven vertrouwen aan initiatieven en organisaties die bijdragen om Limburg beter en mooier te maken;
- Wij geven richting vanuit het algemeen provinciaal belang en bundelen onze krachten met de vele mensen, organisaties en bedrijven die daaraan willen bijdragen;
- Wij werken transparant, zijn eerlijk over de gemaakte afwegingen en mogelijke consequenties en leggen besluiten uit;
- Wij werken vanuit toegevoegde waarde en realiseren meetbare maatschappelijke impact.

Betrouwbare en integere overheid

De afgelopen periode is er in Limburg veel gesproken over de bestuurscultuur en de juridische én morele aspecten van integriteit. De Commissaris van de Koning heeft een Werkplan Bestuurscultuur 2023-2027 opgesteld dat door Provinciale Staten in december 2022 is vastgesteld. De acties die daarin staan, bieden – in hun samenhang – houvast voor de komende jaren. Voorop staat dat integriteit, transparantie en betrouwbaarheid stuk voor stuk noodzakelijke randvoorwaarden zijn voor een kwalitatief goed bestuur.

Het nieuw te vormen college van Gedeputeerde Staten werkt op basis van collegiaal bestuur met elkaar samen aan de geschetste opgaven, in lijn met de aanbevelingen in het rapport van de provinciale enquêtecommissie (januari 2022). Collegeleden spreken elkaar indien nodig onderling aan op de gemaakte ‘beheerafspraken’, waarbij de Commissaris van de Koning de samenhang en eenheid van beleid bevordert zoals is vastgelegd in de Provinciewet. Het ambtelijk apparaat is professioneel en voldoende kwalitatief toegerust om de politiek-bestuurlijke koers voor te bereiden en uit te voeren, met een goed gevoel voor wat er speelt in de Limburgse samenleving. Ruimte voor ambtelijke tegenspraak is daarbij een belangrijke randvoorwaarde, dus zorgen we voor een veilige en stimulerende werkomgeving die mensen uitnodigt om zich uit te spreken. Met oog voor uitvoerbaarheid van beleid, en voorziene en onvoorziene risico’s.

Wij ondersteunen nadrukkelijk de inzet van de Commissaris van de Koning in de strijd tegen ondermijning en oneigenlijke beïnvloeding, waarbij de uitvoering van de ‘Wet bevordering integriteitsbeoordelingen door het openbaar bestuur’ (Wet Bibob) verder wordt geïntensiveerd. Samen met het Regionaal Informatie en Expertisecentrum (RIEC) richt de Provincie zich daarbij op het versterken van de eigen organisatie en op het ondersteunen van de Limburgse gemeenten. Om misbruik van overheidsvoorzieningen verder tegen te gaan, wordt de provinciale beleidslijn Bibob met kracht opgepakt.

In het voorlaatste hoofdstuk van dit coalitieakkoord gaan wij nog nader in op een aantal uitgangspunten langs welke wij de komende periode willen werken.

Maatschappelijke ontwikkelingen

In de volgende hoofdstukken van dit coalitieakkoord wordt de inhoudelijke richting nader uitgewerkt. Dwars door deze thema’s heen speelt de bestuurlijke rolopvatting zoals die hierboven is geschetst, met als motto: Provincie midden in de samenleving! Daarnaast is er een aantal maatschappelijke ontwikkelingen die relevant zijn voor de wijze waarop wij verder invulling geven aan de provinciale inzet. Die gaan over de volgende onderwerpen:

Demografische ontwikkeling

De bevolkingsgroei in 2022 komt voor het eerst volledig voor rekening van buitenlandse migratie. De natuurlijke aanwas (geboorte min sterfte) draagt naar verwachting niet of nauwelijks bij: geboorte en sterfte houden elkaar vrijwel in evenwicht. In 2050 is het aantal ouderen in de Nederlandse bevolking toegenomen door een dubbele vergrijzing en is het aandeel van de bevolking in de werkzame leeftijden afgenomen. Demografische ontwikkelingen zoals deze leggen forse druk op de voorzieningen zoals die er nu zijn en zetten de leefbaarheid en gemeenschapszin flink onder druk. Ouderen, buitenlandse arbeidskrachten en studenten zijn nodig in onze samenleving en verrijken deze, tegelijkertijd brengt de verandering in samenstelling van de bevolking grote uitdagingen en onzekerheden met zich mee. Ze dwingen tot transities in de zorg en nieuwe woningconcepten. De gevolgen van arbeidsmarktcrisp zijn nu al merkbaar in verschillende sectoren vanwege een nauwelijks stijgend arbeidsaanbod, een toenemende arbeidsvraag en slechte aansluiting daarop, en beperkte dynamiek op de arbeidsmarkt.

Voor Limburg is dit geen nieuwe ontwikkeling. De natuurlijke aanwas is de afgelopen 15 jaar al negatief en de veranderende bevolkingssamenstelling vroeg en vraagt veel aanpassingsvermogen van onze scholen, gemeenschapsvoorzieningen, zorg, verenigingen, corporaties en werkgevers en werknemers. Nieuw is wel de sterk gestegen arbeidsmigratie die extra tot uiting komt bij de huidige krapte op de arbeidsmarkt. De gezinssamenstelling verandert terwijl het aantal huishoudens al jaren relatief stabiel blijft wat de doorstroming belemmert. De afnemende beroepsbevolking (minder aanbod en grotere uitstroom) is voor Limburg een grote uitdaging die op tal van terreinen en sectoren doorspeelt. Dit in combinatie met de veranderende manier en wensen van werken, vergt een groot aanpassingsvermogen van zowel werkgevers, werknemers en jongeren en zelfstandigen.

Bestaanszekerheid

Iedere Limburger verdient een zeker bestaan. De praktijk van vandaag laat zien dat het nog steeds uitmaakt waar je geboren bent en wat het inkomen van je ouders is. Dit veranderen is helaas geen sprint maar een marathon. De bestaanszekerheid van de Limburger staat anno 2023 wel onder druk. Als overheid bieden wij randvoorwaarden om daar rekening mee te houden. Vanuit verschillende invalshoeken dragen wij een steentje bij: met initiatieven en samenwerkende partners waarmee we de energierekening verlagen, sociaal-economisch perspectief bieden voor de inwoners van het landelijk gebied of de leefbaarheid en bereikbaarheid van het platteland en de stad versterken en vergroten.

Collectiviteit en gemeenschapszin

Van ik naar wij. Van individualisme naar meer collectieve verbondenheid. In combinatie met de reeds langer ingezette vergrijzing en ontgroening van Limburg, is de trend van individualisering in Limburg een versterkende factor waarmee de sociale cohesie versterkt onder druk komt te staan. De langjarige inzet met een Sociale Agenda vanuit een positieve gezondheidsbenadering en preventie, zijn vanuit die achterstanden (de 'Limburg factor') ingegeven. We willen in kwetsbare wijken problemen oplossen en er geen nieuwe aan toevoegen. Tegelijkertijd zijn de gevolgen van individualisering ook breder, ook als het gaat om het organiseren van collectieve opgaven (verenigingsleven, coöperaties, acceptatie van rechterlijke uitspraken en gezag), alsook de acceptatie van genomen besluiten. Of dat nou gaat om bereikbaarheid van voorzieningen of kernen, de energievoorziening of de benodigde samenwerking op de arbeidsmarkt. Dat vraagt veel van overheidsdiensten alsook de tact, goede communicatie en dialoog in het zoeken naar het compromis in de buitenwereld bij conflicterende belangen.

Grensoverschrijdende samenwerking, Europa en internationalisering

In Limburg is de grens met onze burens nooit ver weg. En dat heeft impact. Of het nou gaat om de stikstofdepositie uit het buitenland, internationale acquisities, onze grensoverschrijdende treinverbindingen, samenwerking met bijvoorbeeld RWTH Aachen en de Brightlands-campussen, de GrensInfoPunten (GIP's) en arbeidsbemiddeling of de kwaliteit en kwantiteit van de Limburgse wateren. De leden van het college hebben de opdracht om vanuit de inhoudelijke aandachtsvelden actief de samenwerking met onze buurregio's en Europese instellingen op te zoeken. We behartigen de Limburgse belangen in nauw overleg en goede verstandhouding met onze burens. Die samenwerking moet ertoe leiden dat in grensoverschrijdende dossiers en thema's de hardnekkige belemmeringen van lands-

grenzen worden doorbroken. We willen ruimte maken om te pionieren en samen te komen tot vernieuwende grensoverschrijdende initiatieven. Wij versterken onze lobby en 'public affairs' waarin we effectiviteit en tijdigheid combineren met selectief zijn in de prioriteiten samen met krachtig gedragen proposities c.q. beïnvloeding van nieuwe richtlijnen of nationaal beleid met onze partners.

Klimaatbestendig Limburg

Het klimaat verandert. De gevolgen daarvan zijn steeds nadrukkelijker merkbaar: hittestress, wateroverlast, langdurige droogte, veranderende biodiversiteit en opwarming van onze rivieren en beken. Werken aan een duurzame economie en energievoorziening met het terugdringen van broeikasgassen is één deel van de oplossing. Tegelijkertijd zullen we ons ook moeten aanpassen aan de nieuwe omstandigheden en zoeken naar manieren om energie te besparen. Meer groen in steden en dorpen leidt tot aanzienlijke temperatuurdaling in warme zomers. Klimaatbestendig bouwen – en op sommige plekken zelfs niet bouwen – is onderdeel van de afwegingen die in de ruimtelijke ordening gemaakt moeten worden. Wij willen het totale palet aan oplossingen afwegen en inzetten.

Lobbykracht naar Den Haag en Brussel

De afstand tot Brussel is vanuit Limburg korter dan naar Den Haag, letterlijk en figuurlijk. Steeds beter vindt Limburg haar weg naar de vele Europese fondsen, van EFRO-gelden voor economische ontwikkelingen en TenT-middelen voor mobiliteitsopgaven, tot het Just Transition Mechanism (JTM) voor verduurzaming en de samenwerking met de Europese Investeringsbank in het verstrekken van aantrekkelijke leningen. Tegelijkertijd lijkt de afstand tot Den Haag juist groter geworden. We zijn met het blij met het kabinetsbesluit vorig jaar om de kandidatuur voor de vestiging van de Einstein Telescope te ondersteunen. De bijbehorende reservering van 1 miljard euro is cruciaal voor het mogelijke succes van onze kandidatuur. Maar binnen heel veel andere thema's zijn de opgaven groot en de problemen hardnekkig. Voor die thema's is de weg naar het Binnenhof lang en niet altijd makkelijk begaanbaar. Daarnaast trekken wij samen op met gemeenten en partners om te bezien op welke wijze huidige wet- en regelgeving negatief uitwerken in het bereiken van onze doelen en vragen het Rijk om hierover actief naar oplossingen mee te denken.

Er is te beperkt oog vanuit het Rijk voor de bijdrage die Limburg levert aan de nationale prioriteiten. Daar doen de vier actuele Regiodeals helaas niets aan af. De Maaslijn moet onderdeel zijn van het nationaal hoofd-railnetwerk. De snelwegen zijn samen met de Maas en de Limburgse binnenhavens belangrijke vervoersaders en knooppunten voor heel Nederland. En verdienen

dus ook die status bij afwegingen over onderhoud of vernieuwing. De nationale verdeling van cultuurmiddelen is fors uit het lood. De Limburgse streektaal is erkend maar wordt nauwelijks gesteund door Den Haag. De manier waarop de transitieopgave van Chemelot wordt aangepakt en de gegroeide samenwerking in de energie-intensieve maakindustrie zijn een voorbeeld voor heel Nederland. Maar het invullen van de randvoorwaarden die het Rijk stelt, blijkt telkens weer moeizaam.

Willen we meer aandacht voor de waarde die Limburg levert, dan zullen we daar zelf intensiever werk van moeten maken. Op de onderwerpen in alle volgende hoofdstukken van dit akkoord zal dan ook een krachtige lobby naar Den Haag en Brussel moeten worden gevoerd. Dat vergt bestuurlijk én ambtelijk dat we onze proposities samen met onze partners op orde moeten hebben en tijdig inbreng moeten leveren. Zowel aan de voorkant, voordat beleid, richtlijnen of regelingen definitief zijn, als op het moment dat er ‘calls’ en voorstellen ingediend moeten worden. En ook het beheer en de administratieve verantwoording van middelen zijn vaak vergeten aandachtspunten. Het is zaak dat we komen tot een nieuwe programmatische aanpak binnen de gehele provinciale organisatie, waarmee we onze lobbykracht versterken en beter verzilveren. In intensieve samenwerking met onze externe partners. Daarbij geldt: hoe meer eenheid we samen in de (Eu) regio weten te realiseren, hoe beter de resultaten.

Een digitaal vaardig en weerbaar Limburg

Digitale technologie en infrastructuur spelen een bepalende rol in ons sociale leven en onze werkomgeving. Sociale en zakelijke contacten zijn steeds meer ‘online’ en digitale geletterdheid is een voorwaarde om mee te kunnen doen in de samenleving. Voor steeds meer mensen is dit echter lastig en ingewikkelder. De digitale bereikbaarheid van Limburg is op veel plekken goed geregeld; er zijn echter ook nog steeds gebieden in het buitengebied waar de digitale netwerken ondermaats zijn. Dat verdient aandacht. Steeds meer bedrijven maken gebruik van artificial intelligence (AI) en machine learning software om patronen te detecteren, te voorspellen en inzichten te genereren. AI kan helpen bij het vinden van oplossingen voor veel van de maatschappelijke problemen, van gezondheid tot landbouw, van beveiliging tot productie. Technologische en digitale ontwikkeling is essentieel voor innovatie en verdienvermogen. Tegelijkertijd heeft de Corona-pandemie de keerzijde van de afhankelijkheid van digitale systemen blootgelegd en is duidelijk geworden dat niet iedereen meekan in de digitale transitie. Ook is het zaak om te voorkomen dat digitale technologie en data worden gebruikt op een manier die schadelijk is voor mensen en hun grondrechten. Digitale ethiek wordt steeds meer ontgonnen en dat is belangrijk want digitalisering raakt de democratische rechtsstaat. Digitale

ontwikkelingen moeten zorgvuldig afgewogen worden tegen belangen van veiligheid, democratie, zelfbeschikking, non-discriminatie, participatie, privacy en inclusiviteit. Tegelijkertijd is data-verzameling en duiding daarvan ook cruciaal voor overheden om kennis op te doen, dwarsverbanden te ontdekken en nieuwe doorbraken te bereiken. Niet voor niets is er tegenwoordig een Staatssecretaris en een Tweede Kamercommissie voor Digitale Zaken. Ook wij als Provincie hebben ons tot deze stormachtige ontwikkelingen te verhouden. We willen er de voordelen van plukken, maar wel behoedzaam zijn zodat digitalisering niet met ons op de loop gaat. Dat zullen we per casus zorgvuldig afwegen. Voorop staat dat iedereen in Limburg moet kunnen blijven meedoen en mee profiteren.

Tot slot: inspiratie uit de samenleving

Wij hebben ons bij het maken van dit coalitieakkoord door Limburg laten inspireren. Met een rijke oogst, opgehaald tijdens twee drukbezochte inspiratieavonden in Sittard en Venlo, én dankzij meer dan 180 ingekomen externe reacties. Die zijn allemaal terug te lezen op de provinciale website, net als een hoofdlid- nensverslag van de beide inspiratieavonden. In dit coalitieakkoord geven wij bovendien per hoofdstuk aan hoe wij inspiratie hebben geput uit de inbreng vanuit de Limburgse samenleving. Dat doen we telkens in een apart tekstkader, waarin we vermelden welke aandachtspunten we een plek hebben gegeven. Uiteraard hebben wij niet alle reacties of aanbevelingen een plek kunnen geven. Soms omdat er in dit coalitieakkoord andere keuzes worden gemaakt, soms omdat de aanbeveling een zodanig specifiek karakter heeft dat het minder past bij de aard van afspraken welke in een coalitieakkoord gemaakt worden. In ieder geval zijn de aandachtspunten over een specifiek thema, detail, project of programma aan ons volop gecommuniceerd, waarvoor wij iedereen hartelijk willen bedanken.

Inspiratie uit de samenleving

Ingekomen externe reacties

De gemeente **Beekdaelen** pleit voor een brede euregionale blik als het gaat om trein en fietsverbindingen, het opwekken van duurzame energie en euregionale samenwerking tussen steden en universiteiten in de euregio. De grensoverschrijdende samenwerking is een rode draad door dit coalitieakkoord welke in de verschillende hoofdstukken op onderdelen is toegelicht.

Vanuit de samenwerkende Limburgse gemeenten (**de Zuid-Limburgse gemeenten, Samenwerking Midden-Limburg (SML) en de Regio Noord-Limburg**) is er gepleit voor het gezamenlijk optrekken in de reeds toegekende of nog eventuele nieuwe Regio Deals van het Rijk. In dit coalitieakkoord is daarover de volgende lijn afgesproken: wij trekken samen op in het bouwen van proposities die aansluiten bij ons beleid met die regio's die een nieuwe propositie willen indienen voor de twee laatste tranches van Regio Deals van de rijksoverheid (in de tweede helft van 2023 en in 2024). Daarvoor reserveren we ook de benodigde cofinancieringsmiddelen. Voor de reeds in februari 2023 toegekende Regio Deals voor Parkstad en Centraal-westelijk Zuid-Limburg zijn wij op projectbasis partner om die initiatieven te ondersteunen die passen binnen de inhoudelijke contouren van dit coalitieakkoord.

Inspiratieavond Sittard (10 mei 2023)

Heb oog voor mensen die in de knel komen, het 'maatschappelijk middenveld' kan helpen samen met vele vrijwilligersinitiatieven. *In dit coalitieakkoord is hier nadrukkelijk aandacht aan gegeven en wordt het spreekwoordelijke 'steuntje in de rug' vanuit diverse thema's ondersteund en gestimuleerd.*

Een andere rode draad is het samenwerken en samen leven. Werk als provincie, gemeenten en waterschap **nauwer samen met elkaar**, schuif geen verantwoordelijkheden af, maar werk vooral ook samen met de Limburgers zelf ("de ogen op steel-tjes"). *Wij begrijpen heel goed dat het voor een burger niet uitmaakt of iets een provinciale of gemeentelijke verantwoordelijkheid is. Het gaat erom dat problemen worden opgelost en waar dat niet lukt, moet duidelijk zijn hoe dat komt. Deze elementen zijn meegenomen in de rolopvatting die wij in dit coalitieakkoord hebben beschreven.*

Verbind, leer van elkaar en communiceer over wat beoogd wordt en bereikt is. De provincie is bij uitstek de laag die overzicht heeft wat in gemeenten speelt en weet wat er landelijk prioriteit heeft. *In dit coalitieakkoord hebben we nadrukkelijk beschreven hoe wij de rol van de provincie als middenbestuur ingevuld willen zien, vanuit het hart van de samenleving.*

Implementeer beleid niet top-down, maar kijk naar **bottom-up initiatieven**. Heb vertrouwen in professionals. Denk lokaal mee, samen! *Om dit te bewerkstelligen gaan we in deze periode nieuwe mogelijkheden van betrokkenheid van burgers bij beleid organiseren.*

Zorg voor **transparantie** van beleid, helderheid van partnerschappen en hetgeen wordt beoogd. *Voorop staat dat integriteit, transparantie en betrouwbaarheid stuk voor stuk noodzakelijke randvoorwaarden zijn voor een kwalitatief goed bestuur.*

Denk niet vanuit een bestaand systeem, maar vanuit een **wenselijk toekomstperspectief**. Heb lef en leer bij te stellen wanneer dit nodig is. *Onze inzet is om als provincie concrete toegevoegde waarde te bieden en maatschappelijke impact te realiseren. Daarbij staat voor ons niet 'het systeem' of 'de procedure' centraal maar de maatschappelijke meerwaarde die we willen creëren. Als daar bestuurlijke vernieuwing voor nodig is, dan zullen we dat niet uit de weg gaan.*

Doe iets met het rapport "**Elke regio telt**". Het rapport "Elke regio telt" heeft de noodzaak aangetoond dat we als regio moeten zorgen dat beschikbare middelen tijdig en in juiste omvang en vorm aan ons worden toegekend.

Verbeter de **communicatie** vanuit de overheid naar de burger. Zorg voor simpelere (financiële) instrumenten. *Voor de Limburgers moet het niet uitmaken wie achter het overheidsloket zit of wie de publieke rekening betaalt, als problemen maar worden opgelost en duidelijkheid wordt geboden over wat wel en niet kan. Met simpele regelingen en klare taal. Daar zien wij ook voor de provincie zelf een opgave: wij zullen waar mogelijk onze eigen procedures vereenvoudigen of doorlooptijden verkorten, altijd proberen helder te communiceren en een luisterend oor te hebben voor suggesties vanuit de samenleving met oog voor de praktijk.*

De **menselijke maat** moet leidend zijn. *Wij streven ernaar een coalitie te zijn die midden in de samenleving wil staan en op basis van de menselijke maat de urgente Limburgse opgaven gaat beetpakken.*

Regisserende rol van de Provincie.

Laat regio's niet steeds het wiel opnieuw uitvinden en schaal goede initiatieven op. *In dit coalitieakkoord hebben we nadrukkelijk beschreven hoe wij de rol van de provincie als middenbestuur ingevuld willen zien, vanuit het hart van de samenleving.*

Inspiratieavond in Venlo (12 mei 2023)

Samenwerking tussen overheden

als het gaat om toezicht houden en handhaven (VTH) in plaats van naar elkaar doorverwijzen. Ook moet de samenwerking tussen de Provincie en het Waterschap worden verbeterd en moeten zij dezelfde boodschap duidelijk communiceren naar iedereen. *Wij zetten ons in om nauw samen te werken met onze collega-overheden om het Limburgse belang zo goed mogelijk te dienen.*

De Provincie moet **gemeenten aansporen en belonen**. *Een provinciaal bestuur dat midden in de samenleving staat, staat ook dicht bij de Limburgse gemeenten. Duidelijkheid over wie wat doet, wanneer en waarom is nodig, zodat provincie, gemeenten en andere partners elkaar echt kunnen versterken en er niets blijft liggen.*

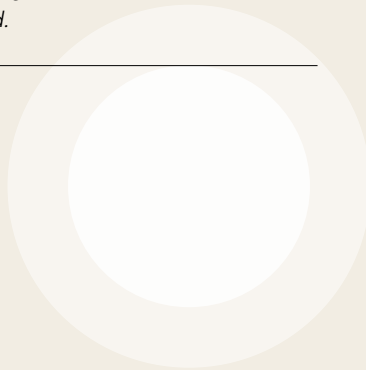
Geef een stem aan de samenleving.

Zorg voor participatie op creatieve manier. *Om dit te bewerkstelligen gaan we in deze periode nieuwe mogelijkheden van betrokkenheid van burgers bij beleid organiseren.*

Samenhang tussen verschillende thema's bewaken (geen versnippering). *Wij werken integraal en opgavegericht, dat is een centraal uitgangspunt van ons handelen zoals in hoofdstuk 'Zo werken wij samen' is opgenomen.*

Burgerinitiatieven die bijdragen aan actieve participatie in de samenleving stimuleren. *Cultuur en verenigingsleven (amateurcultuur). In dit coalitieakkoord zetten we de Limburger centraal en dragen we burgerinitiatieven een warm hart toe.*

Lobby naar Den Haag, we zijn geen wingewest. *Willen we meer aandacht voor de waarde die Limburg levert, dan zullen we daar zelf intensiever werk van moeten maken. Op alle onderwerpen van dit akkoord zal dan ook een krachtige lobby naar Den Haag en Brussel moeten worden gevoerd.*

2. Perspectief voor het landelijk gebied

Het landelijk gebied van Limburg is van onschatbare waarde. Een plek om te ontspannen en recreëren, voor onze eigen inwoners en voor bezoekers van buiten. Een thuis voor unieke dier- en plantensoorten. Maar het landelijk gebied is voor veel Limburgers ook de plek waar ze werken en hun inkomen verdienen. Waardevol, kostbaar en kwetsbaar; het Limburgse landelijk gebied staat de komende jaren voor een groot aantal opgaven, die alleen in samenhang kunnen worden opgepakt. Denk aan herstel van natuur en biodiversiteit, toekomstperspectief voor de landbouw, beschikbaarheid van voldoende en kwalitatief goed water, en aan leefbaarheid in brede zin. Allemaal zaken die onlosmakelijk met elkaar zijn verbonden. De combinatie ervan maakt dat we aan de vooravond staan van een ingrijpende verbouwing van het landelijke gebied. De meest ingrijpende sinds decennia.

Wat drijft ons en wat is onze opgave?

Als Provincie Limburg hebben we een groot aantal wettelijke taken die direct betrekking hebben op deze opgaven. Maar we voelen ook een grote verantwoordelijkheid om betrokken partijen rond de opgaven samen te brengen. In Limburg heeft de Provincie altijd zij aan zij gestaan met alle plattelandspartners. Ook in de voorbije jaren, waarin betrokken personen en organisaties te vaak en te lang tegenover elkaar zijn komen te staan. Alsof zij geen gedeelde belangen hebben. Als nieuw College hebben wij de ambitie om een verbindende rol te blijven vervullen en met alle partners te zoeken naar gezamenlijkheid, begrip en vooruitgang. Alleen samen kunnen we ervoor zorgen dat het Limburgse landelijk gebied ook in de toekomst een plek blijft waar het goed wonen, werken, recreëren en floreren is.

Wat willen we bereiken?

De opgaven in het landelijk gebied die onderstaand met kopjes benoemd worden, vergen een integrale afweging. Het gaat om de samenhang. Deze 'ruimtelijke puzzel' willen wij de komende jaren leggen in de gebiedsplannen waarmee het vorige College een start heeft gemaakt. Plannen met draagvlak van onderop, die de basis vormen voor een toekomstbestendig landelijk gebied. De Provincie heeft en neemt hierin een rol als regisseur. Wij stellen ons de volgende doelen:

- **In 2027 is de bescherming van en de staat van instandhouding ten gunste van biotopen en leefgebieden van dieren en planten verbeterd;**
- **In 2027 is uitstoot van broeikasgassen en ammoniak door de landbouw in Limburg verminderd;**
- **In 2027 is er een duurzamer, robuuster en ecologisch gezonder watersysteem dat beter kan omgaan met wateroverlast en droogte en dat voorziet in voldoende water van verbeterde kwaliteit.**
- **In 2027 is de Limburgse bodem verbeterd;**
- **Wij hebben ondernemers helderheid geboden voor de lange termijn over de (on)mogelijkheden op een bepaalde plek en bieden ruimte voor bijbehorende verdienmodellen.**

Natuur en biodiversiteit

Provincie Limburg is niet alleen juridisch gebonden aan de Europese en nationale wet- en regelgeving over natuurbescherming, maar committeert zich hier ook aan. Dit betekent dat wij staan voor de bescherming, het beheer en de regulering van de in Limburg voorkomende dieren en planten. We stellen ons tot doel om de biodiversiteit in stand te houden en waar mogelijk te versterken. Dus gaan we natuurlijke habitats in gunstige staat behouden of herstellen (conform huidige wet- en regelgeving)

Stikstof

Neerslag van stikstof (depositie) zet de gunstige staat van instandhouding van de Limburgse natuur onder druk. Veel natuurgebieden in onze provincie krijgen op dit moment een te hoge stikstofdepositie te verduren. En hoewel het niet het enige is dat moet gebeuren, is het terugdringen van stikstofdepositie van belang. Om de afgesproken natuurdoelen te realiseren, de natuur in stand te houden en te verbeteren, maar ook om Limburg weer 'van het slot' te halen. Zodat PAS-melders kunnen worden gelegaliseerd en er weer ruimte komt voor economische en maatschappelijke ontwikkeling. Vanuit het Rijk is er momenteel

veel discussie over doelstellingen op het gebied van stikstofdepositie. Daarbij speelt ook een rol hoe het effect van stikstof op de natuur wordt gemeten. Als Provincie staan wij achter de landelijke ambitie om te komen tot een juridisch houdbaar alternatief voor de Kritische Depositiewaarde (KDW) waarmee tot nu toe bij stikstofmetingen wordt gewerkt. Wij committeren ons aan de wettelijke doelstellingen op het gebied van emissie. Dat is op dit moment 2035. Maar nog veel meer vinden wij het van belang dat we niet blijven hangen in dogmatische discussies over percentages en jaartallen. In plaats daarvan is het zaak dat we versneld aan de slag gaan om de dalende trend van stikstofemissies in alle sectoren voort te kunnen zetten. Zodat we de natuur beschermen en tegelijkertijd ruimte houden voor nieuwe ontwikkelingen.

Fauna

Vanuit de Wet natuurbescherming is de bescherming van soorten altijd het uitgangspunt. Toch kunnen mens en natuur soms ook op gespannen voet staan met elkaar. Soms vormen te grote aantallen in het wild levende dieren op één plek een gevaar voor de samenleving of voor de natuur zelf. Zodra het noodzakelijk is om schade te voorkomen, zetten we als Provincie Limburg wettelijke bevoegdheden in die het beheren, bestrijden of bejagen van diersoorten mogelijk maken. Het Faunabeheerplan is daarbij het uitgangspunt.

Land- en tuinbouw

De Limburgse land- en tuinbouw behoort tot de absolute top van de wereld. De sector heeft zich in de afgelopen decennia meermaals opnieuw uitgevonden en zal dat de komende jaren opnieuw moeten doen. Daarvoor hebben ondernemers echter wel tijd én een betrouwbare overheid nodig. Als Provincie Limburg willen wij ons de komende jaren vooral richten op 'blijvers' en 'starters' in plaats van op de 'stoppers'. Ondernemers die ook de komende jaren willen doorgaan met ondernemen of daarmee willen starten, hebben hun blik op de toekomst gericht. Die groep willen wij helpen met innoveren, verduurzamen of extensiveren. Voor wat betreft de groep die toch uitstroomt, willen wij ons met nazorg inspannen om hen met hun kennis en kunde te behouden voor het gebied of de sector.

Waterbeheer en waterkwaliteit

In 2027 moeten alle lidstaten van de Europese Unie voldoen aan de doelen die de Kaderrichtlijn Water (KRW) stelt. Hoewel het Limburgse grond- en oppervlaktewater op vele vlakken schoner is dan ooit tevoren, zijn wij doordrongen van het feit dat de doelen uit de KRW niet overal tijdig gehaald dreigen te worden. Het waterdossier heeft daarmee alles in zich om tijdens deze Statenperiode uit te groeien tot het volgende stikstofdossier, met alle gevolgen van dien

voor zowel natuur, economie en gezondheid. Juist vanuit die wetenschap, stellen wij ons ten doel om aantoonbare en geborgde stappen te (blijven) zetten om de waterkwaliteit in Limburg te verbeteren. Naast de kwaliteit van water is ook de beschikbaarheid van (drink)water een belangrijk thema. Droogte is voor de kwaliteit van de Limburgse natuur minstens zo schadelijk als overmatige stikstofdepositie. Ook voor de landbouw is droogte een steeds nijpender probleem. Zowel natuur als landbouw zijn gebaat bij het beter vasthouden van water in natte periodes, zodat droge tijden beter doorstaan kunnen worden. Wij stellen ons ten doel om de gevolgen van droogte in Limburg terug te dringen door veerkrachtige systemen te ontwikkelen die bij voorkeur voor zowel natuur als landbouw een voordeel opleveren.

Waterveiligheid

In de zomer van 2021 kreeg Limburg sinds jaren weer te maken met watersnood. Grote delen van de regio stroomden onder water, met veel materiële maar vooral ook emotionele schade voor Limburgers tot gevolg. In Nederland staat deze problematiek nu op de kaart en dat moet ook gaan gelden voor Europa. Hoewel de fysieke vormgeving van het Limburgse landschap deze opgave soms uitdagend maakt, willen wij de kans op overstromingen van huizen en bedrijven in de toekomst zo klein mogelijk maken. Dat geldt vanzelfsprekend voor het gehele Limburgse watersysteem.

Bodem

Naast water is de Limburgse bodem de komende jaren hét sturende ruimtelijke principe. Onze bodem heeft alles in zich om een beslissende rol te kunnen spelen in de vele opgaven van het landelijk gebied. Het is de bodem die voedsel laat groeien, die soorten tot wasdom laat komen en die water vasthoudt. De samenstelling en kwaliteit van onze bodem is in de afgelopen decennia veranderd, onder andere door het veranderende klimaat. Vanuit dat besef stellen wij ons ten doel om het organisch stofgehalte in de Limburgse bodem in de komende Statenperiode te verbeteren. Het verhogen van dit organisch stofgehalte leidt namelijk tot gezonder voedsel, gezondere plant- en diersoorten en meer watervasthoudend vermogen van onze ondergrond. Dit draagt ook bij aan de invulling van de klimaatopgave.

Leefbaarheid en Landschap

Het Limburgse landschap is van ons allemaal. Het vertegenwoordigt een waarde op zichzelf. Ook de niet-beschermde delen moeten we koesteren zodat ook toekomstige generaties nog kunnen genieten van alles wat Limburg te bieden heeft. We willen daarom meer mensen betrekken bij de omgeving en boeren, natuurbeheerders, bedrijven en inwoners samen voor het landschap laten zorgen.

Wat gaan we daarvoor doen?

Ruimte

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- De Provincie Limburg gaat voor een integrale gebiedsgerichte aanpak van onderop, waarbij het gesprek in het gebied en aan de keukentafel van gebiedspartners het vertrekpunt is. Die aanpak van onderop geldt overigens niet alleen voor de gebiedsgerichte aanpak, maar ook voor al het nieuwe beleid;
- Voor alle maatregelen in de gebiedsplannen wordt naast een inschatting van de impact op de natuur of de hydrologische situatie, ook een landbouweffect-rapportage gemaakt;
- Als Provincie Limburg gaan wij een actiever grondbeleid voeren om invulling te geven aan de regierol bij het leggen van de ruimtelijke puzzel. Dit werken we uit in een nieuw grondbeleid.

Natuur en biodiversiteit

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Het opwaarderen en beter beheren van bestaande natuurgebieden is het meest effectieve middel om te komen tot een gunstige staat van instandhouding. Dit beheer moet dan ook langjarig worden gefinancierd. Naast het subsidiëren van de terreinbeherende organisaties, willen we daarbij ook agrarisch natuur- en landschapsbeheer stimuleren. Daarbij wordt gebruik gemaakt van de kennis en kunde van o.a. agrariërs, worden kenmerkende landschapselementen teruggebracht en ontstaat tegelijkertijd een duurzaam verdienmodel voor deze ondernemers;
- Het verwerven van gronden voor natuur en het inrichten van agrarische gronden voor nieuwe natuur is kostbaar en wordt niet door iedereen wenselijk geacht. Toch kan dit in sommige gevallen nodig zijn om precies die gebieden te verwerven die cruciaal zijn voor het Natuurnetwerk of de Bossenstrategie. En die dus bijdragen aan de gunstige staat van instandhouding van Natura 2000-gebieden. Daarbij gelden wel de volgende vier uitgangspunten:
 1. Financiering uit Rijksmiddelen (zoals het Natuurnetwerk via Rijksmiddelen uit het Natuurpact). Ook houden we het Rijk aan zijn toezegging om ook de stijgende beheerkosten op te vangen via het Provinciefonds of via andere regelingen;
 2. Verwerving en inrichting op basis van vrijwilligheid;
 3. De aanleg van extra natuur buiten Natura 2000 mag nooit zorgen voor een vergroting van de stikstof- en natuurherstelopgave. Onze lijn is dat natuur buiten Natura 2000 bedoeld is om te zorgen voor een robuustere natuur in Natura 2000;

4. De aanleg van nieuwe natuur en de invloed hiervan op de verkaveling moet passend en logisch zijn, zowel ecologisch als landbouwkundig.
- Door hectares nieuwe natuur slim in te passen (bijvoorbeeld langs beekdalen) zorgen we waar mogelijk voor de stapeling van doelen en maximaal resultaat op het gebied van de gunstige staat van instandhouding van natuur en water. Deze doelstapeling passen we toe binnen de hiervoor gegeven landelijke (financiële) kaders. Bovenwettelijke natuurcompensatie zien wij als een invulling van de ontwikkelopgave voor natuur;
 - Voor wat betreft natuurbeheer en maatschappelijke diensten willen wij een gelijk speelveld. Daar waar het particuliere gronden betreft, krijgt de grondeigenaar het voorkeursrecht voor het uitvoeren van deze diensten. Bij de aanleg van nieuwe natuur komt er voor het beheer een gelijk speelveld tussen terreinbeherende organisaties en particulieren/collectieven van particulieren;
 - Daar waar natuurbeheer gesubsidieerd wordt, gaan wij het toezicht op het uitvoeren van deze beheermaatregelen intensiveren (in lijn met het toezicht op andere gebieden).

Stikstof

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- We continueren het huidige uitgangspunt van het provinciale stikstofbeleid dat alle sectoren in Limburg een evenredige bijdrage dienen te leveren aan het oplossen van de stikstofopgave. We zetten ons in om samen met het Rijk ook buurlanden te stimuleren minder stikstof uit te stoten die neerslaat op onze natuurgebieden;
- We richten voor de komende 4 jaar een provinciaal Blijversfonds in, waarmee we bewezen innovaties en verduurzaming stimuleren. Aan het Rijk vragen we om dit fonds minimaal te verdubbelen vanuit de NPLG-middelen. Ook Europa wordt om een bijdrage gevraagd;
- Hoewel de focus van de Provincie Limburg op 'blijvers' en 'starters' ligt, maken we ook in de komende periode maximaal gebruik van eventuele vrijwillige opkoopregelingen vanuit het Rijk om stikstofdepositie terug te dringen. Deze vrijwillige regelingen zijn een kans om een deel van de opgave versneld in te vullen. De Provincie Limburg werkt niet mee aan gedwongen onteigening om stikstofdoelen te halen. Gronden die op vrijwillige basis zijn verworven door de Provincie, worden ingezet ten behoeve van provinciale beleidsdoelen;
- Via instrumenten als intern/extern salderen of het maken van ecologische beoordelingen houden we ruimte voor de ontwikkeling van bedrijvigheid, mits deze geen verslechtering van de bestaande situatie oplevert (en bij voorkeur een verbetering).

Land- en tuinbouw

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Met een Blijversfonds stimuleren we toekomstgerichte ondernemers met innoveren en verduurzamen. Ook geheel nieuwe vormen van landbouw of aanvullende economische activiteiten kunnen hierop worden ondersteund;
- Vanuit het principe dat afval niet bestaat en kringlopen gesloten moeten worden, stimuleren we duurzame initiatieven voor monovergisting en de productie van groen gas. Daarbij geldt wel het uitgangspunt dat we kringlopen zo lokaal mogelijk willen sluiten;
- We zetten ons in om jonge agrariërs en zij-instromers maximaal gebruik te laten maken van regelingen als de 'vestigingssteun' en 'samenwerking voor generatievernieuwing' en onderzoeken hoe Provincie Limburg hierop aanvullend kan acteren;
- Samen met het Rijk zetten wij ons in voor de beweging naar een duurzamer, gezonder en eerlijker voedselsysteem. Daarbij hoort een aanpak richting de consument en het stimuleren van kortere ketens;
- We gaan actief in overleg met gemeenten om na te gaan hoe ruimhartiger kan worden omgegaan met het toestaan/vergunnen van nieuwe of nevenactiviteiten van bestaande/ stoppende ondernemers. Een logische koppeling met het lokale economische beleid is daarbij het uitgangspunt.

Fauna

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Wij gaan voor kwalitatief faunabeheer waarbij de vigerende wet- en regelgeving altijd het uitgangspunt is;
- We vervullen onze wettelijke taken op het gebied van soortenbescherming. De nadruk ligt daarbij op soorten met een internationaal instandhoudingsdoel en op bedreigde soorten van de rode lijst. Prioriteit hebben soorten die binnen Nederland, alleen, of in belangrijke mate in Limburg voorkomen;
- In overleg met het Rijk en Europa bespreken we proportionaliteit in verhouding tot doelen en middelen.

Waterbeheer en waterkwaliteit

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Met een Aanvalsplan Waterkwaliteit gaan wij ervoor zorgen dat er versneld en vanuit alle sectoren een aantal maatregelen wordt genomen dat de waterkwaliteit in Limburg aantoonbaar verbetert. Daarbij richten wij ons op alle sectoren;
- Samen met het Waterschap Limburg geven we invulling en uitvoering aan het Provinciaal Waterprogramma 2022-2027 en zetten we in op een duurzaam, robuust en ecologisch gezond

watersysteem. De verplichte maatregelen vanuit het Gemeenschappelijk Landbouwbeleid (GLB) en het 7e Actieprogramma Nitraat zijn daarbij uitgangspunten.

- We streven naar een gezonde balans tussen hydrologie en ecologie.

Waterveiligheid

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- We zetten maximaal in op bescherming van Limburgers tegen hoogwater door uitvoering te geven aan het Hoogwaterbeschermingsprogramma en Programma Waterveiligheid en Ruimte Limburg (WRL). We blijven dit thema landelijk en Europees op de kaart zetten en pakken daarin een voortrekkersrol;
- Door het organisch stofgehalte in de bodem te vergroten zorgen wij voor een groter watervasthoudend vermogen van de Limburgse bodem (zie ook kopje 'bodem').

Bodem

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Als Provincie Limburg onderzoeken we samen met gemeenten hoe we kringlopen (bv. hergebruiken gft) kunnen sluiten om zo het organisch stofgehalte in de Limburgse bodem te vergroten.

Leefbaarheid en Landschap

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Ons uitgangspunt is dat natuurgebieden zo veel mogelijk openbaar toegankelijk moeten zijn;
- Wij stimuleren initiatieven van vrijwilligers, agrariërs en andere inwoners die gericht zijn op het onderhouden en beheren van lokale landschappen en natuur. Dat kan individueel, maar liever nog in een duurzaam collectief;
- Wij ondersteunen initiatieven die gericht zijn op educatie over natuur en landschap, voor zowel kinderen als voor volwassenen;
- We steunen de organisatiestructuur van de vier nationale parken in Limburg.

Inspiratie uit de samenleving

Ingekomen externe reacties

De **Vereniging van drinkwater-bedrijven** in Nederland (Vewin), vraagt aandacht voor de (toekomstige) beschikbaarheid van voldoende drinkwaterbronnen van goede kwaliteit en doet daartoe een aantal suggesties. In dit coalitieakkoord is een "Aanvalsplan Waterkwaliteit" opgenomen. In dit kader zullen de gedane suggesties worden onderzocht.'

De stichting **Transitiecoalitie Voedsel** doet een aantal aanbevelingen waaronder te focussen op het samenwerken met boeren die stappen willen zetten en aandacht te hebben voor de mens achter de boer. Ook wordt ervoor gepleit om water en bodem sturend te laten zijn. In dit collegeakkoord wordt dit laatste principe omarmd. Daarnaast wordt de focus in de aanpak met name gelegd op de "blijvende" en "startende" agrariërs. "De mens centraal" is in de volle breedte van dit akkoord een belangrijk punt.

Natuurkracht.org (een samenwerking van Natuurmonumenten, Ark, Natuur & Milieu Limburg, Limburgs Landschap, WWF) benadrukt het belang van natuur en bodem in de waterberging van Zuid-Limburg. En **Water-stop.nu** pleit voor meer regie in het Zuid-Limburgse waterbeheer met oog voor de veiligheid van de bewoners. Opgaven zoals natuur- en biodiversiteitsherstel, toekomstperspectief voor de landbouw, de beschikbaarheid van voldoende en kwalitatief goed water en leefbaarheid zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden. Als Provincie Limburg hebben we een groot aantal wettelijke taken die direct betrekking hebben op deze opgaven. Het legt een grote verantwoordelijkheid op de Provincie om samen met alle betrokken invulling te

geven aan de genoemde opgaven en te komen tot een goede belangenafweging. We streven ernaar om vanuit dit coalitieakkoord meer mensen te betrekken bij de omgeving en boeren, natuurbeheerder, bedrijven en inwoners samen voor het landschap laten zorgen.

Voor **Limburg Particulier Grondbezit** is grond een oplossing in de transitie van het landelijk gebied. Pleidooi voor landschapsgronden nabij kwetsbare natuurgebieden en benutten van de kracht van agrarisch ondernemerschap en particulier eigendom. In dit coalitieakkoord zetten wij grond als instrument in voor de realisatie van het provinciaal beleid, zoals in het landelijk gebied en onderzoeken wij de mogelijkheden van een provinciale grondbank.

Een **betrokken inwoner** vraagt met klem om zo snel mogelijk duidelijkheid te creëren met haalbare doelen en uiteraard draagvlak bij de landbouw en onze samenleving. Met dit coalitieakkoord willen wij werken aan maatschappelijke impact vanuit een aantal doelen, waarbij wij oog hebben voor de draagkracht van het gebied, stad of dorp. Voor het landelijk gebied zijn er diverse doelen reeds voorhanden of zullen nog verdere uitwerking krijgen, bijvoorbeeld in het Limburgs Programma Landelijk Gebied.

Inspiratieavond in Sittard

Behoud de **openheid** van ons landelijk gebied. Behoud van 'natuurschoon' en 'landschapsschoon'. *Ons uitgangspunt is dat we ons landschap moeten koesteren. Omgevingskwaliteit wordt expliciet meegenomen in alle fysieke ontwikkelopgaven.*

Zorg dat de **waterhuishouding** op orde is d.m.v. strengere veiligheidsnormen bij overstroming, de gemeentelijk bouwverordeningen en hogere eisen aan het bouw materiaal. Focus op bewustwording van het thema water. Heb aandacht voor de beschikbaarheid van drinkwater in de toekomst, de kansen en bedreigingen in het kader van overstroming, droogte, economie en toerisme. Ook zijn er zorgen over de afname van grasland in Zuid-Limburg gezien de klimaatverandering. Weilanden verdwijnen te snel en de variëteit moet behouden blijven o.a. in het licht van waterbeheer. Meer controle op de realisatie van natuurcompensatie. *Opgaven zoals natuur- en biodiversiteitsherstel, toekomstperspectief voor de landbouw, de beschikbaarheid van voldoende en kwalitatief goed water en leefbaarheid zijn onlosmakelijk aan elkaar verbonden. Als Provincie Limburg hebben we een groot aantal wettelijke taken die direct betrekking hebben op deze opgaven. Het legt een grote verantwoordelijkheid op de Provincie om samen met alle betrokken invulling te geven aan de genoemde opgaven en te komen tot een goede belangenafweging.*

Ga in gesprek met de inwoners om lokale ideeën o.a. over de verschillende manieren van waterberging op te halen. Zet in op agrarisch natuurbeheer. *We streven ernaar om meer mensen te betrekken bij de omgeving en boeren, natuurbeheerder, bedrijven en inwoners samen voor het landschap laten zorgen.*

Focus op het **beheren van bestaande natuur** in plaats van de nieuwe 'wensnatuur'. *Wij hebben een wettelijke taak om de biodiversiteit in stand te houden en waar mogelijk te versterken. Dit doen we door het in een gunstige staat behouden of herstellen van natuurlijke habitats en van wilde dier- en plantensoorten in Limburg. Wij streven ernaar dat deze staat van instandhouding in de aankomende Statenperiode meetbaar is verbeterd.*

Natuur helpt bij vele opgaven. Natuur helpt bijvoorbeeld bij waterproblematiek of als instrument voor andere (sociale) problematiek. Kies bij de aanpak van opgaven niet voor sectorale oplossingen. Alles, waaronder stikstof en kaderrichtlijn water, hangt samen met elkaar. Zorg voor een eerlijke bijdrage van andere sectoren. *De Provincie Limburg gaat voor een integrale gebiedsgerichte aanpak van onderop waarin de opgaven op het gebied van water, natuur, stikstof, landbouw en de leefbaarheid in samenhang worden bekeken. Het gesprek voeren in het gebied en aan de keukentafel van gebiedspartners is daarbij het vertrekpunt. Die aanpak van onderop geldt overigens niet alleen voor de gebiedsgerichte aanpak, maar ook voor al het nieuwe beleid.*

Bied **perspectief voor boeren** met een vestiging dichtbij de kern en boeren die uitgekocht willen worden om zo ruimte te bieden aan de leefbaarheid. Bezie dit specifiek per plek. *We maken ook in de komende periode maximaal gebruik van eventuele vrijwillige opkoopregelingen vanuit het Rijk om stikstofdepositie terug te dringen. Deze vrijwillige regelingen zijn een kans om een deel van de opgave versneld in te vullen. De Provincie Limburg werkt niet mee aan gedwongen onteigening om stikstofdoelen te halen. Gronden die op vrijwillige basis zijn verworven door de Provincie, worden ingezet ten behoeve van provinciale beleidsdoelen.*

Inspiratieavond in Venlo

Geen **verdozing** van het landelijk gebied. *We ontzien zoveel als mogelijk het landschap en continueren het huidige beleid van de inperking van grootschalige logistieke locaties (conform Amendement 112 Gewijzigd Schuuring c.s. 'Grenzen aan verdozing'.*

Houd niemand aan het onmogelijke, "bouw geen igloo in de Sahara" als het gaat om de kritische depositiewaarde (KDW). Kijk ook naar de **buitenlandse depositie** die in Limburg neerdaalt. *We continueren het huidige uitgangspunt van het provinciale stikstofbeleid dat alle sectoren in Limburg een evenredige bijdrage dienen te leveren aan het oplossen van de stikstofopgave. We zetten ons in om, samen met het Rijk, ook buurlanden te stimuleren minder stikstof uit te stoten die neerslaat op onze natuurgebieden.*

Meer aandacht voor **schoon water** (kaderrichtlijn water) en **voldoende water**. Kijk ook scherper waar watervervuiling vandaan komt (traceren hiervan), komt niet allemaal van de landbouw. *Met een Aanvalsplan Waterkwaliteit gaan wij zorgen dat er versneld en vanuit alle sectoren een aantal maatregelen wordt genomen dat de waterkwaliteit in Limburg aantoonbaar verbeteren. Daarbij richten wij ons op alle sectoren. Ook stellen wij ons ten doel om de gevolgen van droogte in Limburg terug te dringen.*

Natuur: Maak werk van de **bio-diversiteit!** *Als Provincie Limburg zijn we niet alleen juridisch gebonden aan de Europese en nationale wet- en regelgeving over natuurbescherming, maar committeren wij ons ook hieraan. Dat betekent dat wij staan voor de bescherming, het beheer en de regulering van de in Limburg voorkomende dieren en planten en dat wij ons tot doel stellen om de biodiversiteit in stand te houden en waar mogelijk te versterken. Dit doen we door het in een gunstige staat behouden of herstellen van natuurlijke habitats en van wilde dier- en plantensoorten in Limburg. Wij streven ernaar dat deze staat van instandhouding in de aankomende Statenperiode meetbaar is verbeterd.*

Ga voor een **perspectief op de lange termijn**, zodat we kunnen bewegen naar die stip op de horizon. Bijstellen van de visie mag tussentijds, maar niet 180 graden draaien. Laat ook soms een gebied met rust als daar reeds veel ingrepen zijn geweest de afgelopen jaren. *We hebben oog voor de draagkracht van een gebied en de lokale gemeenschap. Voor het landelijk gebied zal er de komende jaren veel gaan veranderen. Deze veranderingen willen we zij-aan-zij met belanghebbenden vormgeven. Als Provincie geven wij daarin richting en bieden samen met het Rijk randvoorwaarden voor een perspectief voor de lange termijn.*

Meer oog voor natuurlijke processen in de **natuur en de bodem**, dan pas de doelen. *In dit coalitieakkoord geven wij meer prioriteit aan de Limburgse bodem en de wijze waarop met de bodem wordt omgegaan (o.a. organische stoffenbalans). Daarnaast hanteren we het principe dat water en bodem leidend zijn bij de ruimtelijke inrichting.*

Politici zijn er niet voor de populariteitsprijs. In het landelijk gebied meerdere doelen combineren en **regie voeren** per gebied (bijv. Grote Peel). *Als Provincie Limburg hebben wij een regisseursrol voor het landelijk gebied. Belanghebbenden in een vroeg stadium betrekken in het proces vinden we daarbij belangrijk. Verder bezien we de verschillende opgaven in samenhang en vullen de processen daarbij gebiedsgericht in.*

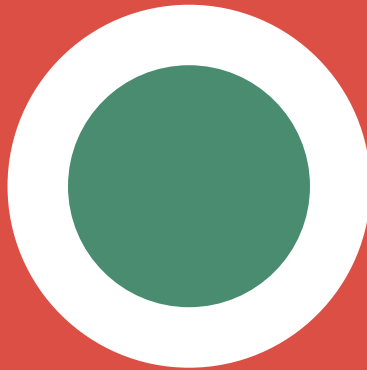
Ga spaarzaam om met **landbouwgrond**. *Voor zon-op-landbouwgrond geldt een strikt 'nee, tenzij' principe en een motivatieplicht van gemeenten bij afwijking daarvan. De provincie zal daar strak op toezien. Voor alle maatregelen in de gebiedsplannen wordt naast een inschatting van de impact op de natuur of de hydrologische situatie, ook een landbouweffect-rapportage gemaakt.*

We moeten het ook over het **gedrag van de mens** hebben: vegetarisch en we willen voor een dubbeltje op de eerste rang zitten. Maar, er is weinig grond voor biologisch boeren en velen stoppen ook. *Samen met het Rijk zetten wij ons in voor de beweging naar een duurzamer, gezonder en eerlijker voedselsysteem. Daarbij hoort een aanpak richting de consument en het stimuleren van kortere ketens.*

Ga de **verdozing** van het Limburgs landschap inzake bedrijventerreinen en distributiecentra tegen. *We ontzien zoveel als mogelijk het landschap en continueren het huidige beleid van de inperking van grootschalige logistieke locaties (conform Amendement 112 Gewijzigd Schuuring c.s. 'Grenzen aan verdozing').*

3. Samen leven en bestaans- zekerheid

Iedere Limburger verdient een zeker bestaan. De praktijk van vandaag laat zien dat het nog steeds uitmaakt waar je geboren bent en wat het inkomen van je ouders is. Wij beschouwen het als onze plicht om die ongelijkheid aan te pakken. Het zou niet mogen uitmaken waar je geboren bent. Wij willen samen met gemeenten, maatschappelijke instellingen en bedrijfsleven de randvoorwaarden creëren om te zorgen voor meer ontplooiingsmogelijkheden. Kwetsbare jonge gezinnen en ouderen, eenzame mensen, mensen die in armoede leven; zij verdienen een collectief vangnet. Onze regio heeft nog steeds te maken met een hardnekkige 'Limburg factor'. Er zijn groepen die aantoonbaar minder gezond zijn dan mensen elders in Nederland en te veel inwoners hebben een sociaal zwakke positie. Uit de tweede effectrapportage van de Universiteit Maastricht en de Limburgse GGD's (september 2022) blijkt dat het terugdringen van deze achterstanden een beleid van lange adem vergt. Sinds 2015 voert de Provincie sociaal beleid onder de vlag van de 'Sociale Agenda'. Een problematiek die uiteraard ook onder de verantwoordelijkheid van gemeenten valt. Daarbij zijn initiatieven genomen die aanvullend zijn op wat gemeenten al doen. Daarnaast vervult de provincie een verbindende rol tussen gemeenten en andere partners die werkzaam zijn op het gebied van gezond en veilig opgroeien en leven. Dat heeft in een aantal gevallen goed gewerkt, maar het totaalbeeld van meetbare resultaten ontbreekt. Onderzoek van de Controlecommissie (juni 2022) heeft ons geleerd dat meer focus nodig is en concretere doelstellingen, zodat de impact van de Sociale Agenda beter meetbaar en zichtbaar wordt.

Wat drijft ons en wat is onze opgave?

In de Limburgse steden en dorpen zijn er hardnekkige, meerjarige patronen onderkend die deels worden verklaard door generationele achterstanden. Limburg kampt bovendien met een zogeheten 'dubbele vergrijzing': er worden minder kinderen geboren en we worden gemiddeld ouder. Tegelijkertijd is de bevolkingssamenstelling flink veranderd. Opgeteld heeft dit de afgelopen vijftien jaar veel gevraagd van het aanpassingsvermogen van scholen, de zorg, verenigingen, corporaties, werkgevers en gemeenschappelijke voorzieningen. En we voelen allemaal dat zelfs in Limburg, waar we een sterke traditie hebben van verenigingen en gemeenschappen, van samenredzaamheid en sociale verbinding, toch het noaberschap onder druk staat. Ook in meerdere dorpen op het platteland. Daar neemt het aantal actieve vrijwilligers in verenigingen af en is de gemeentelijke ondersteuning cruciaal. Als provincie zien wij een rol om bij te springen daar waar gemeenschappen en de leefbaarheid te zwaar onder druk staan. Hiermee voorkomen we verzwakking van het sociale weefsel in onze Limburgse samenleving. We willen problemen oplossen en geen nieuwe toevoegen. Voor een overheid als de provincie is het mede de opgave om de gemeenschapszin te stimuleren en faciliteren. Daarbij is een structurele meerjarige aanpak nodig.

Het werken aan krachtige gemeenschappen, positieve gezondheid en het bevorderen van sociale cohesie is nadrukkelijk onderdeel van de provinciale Sociale Agenda. Daarin spelen sport en bewegen een belangrijke rol. Bewegen zorgt voor ontspanning en ontmoeting, en brengt mensen letterlijk samen. Jong en oud. Iedere inwoner van Limburg die wil sporten, moet kunnen sporten. Voor kinderen is het daarnaast van belang dat ze voldoende buiten kunnen spelen en bewegen. Helaas staan sport- en spelvoorzieningen in wijken en dorpen onder druk. Het aantal leden en vrijwilligers van verenigingen neemt af. Sporten is niet meer voor iedereen weggelegd en tijdens de Corona-periode zijn veel mensen bovendien gestopt met sporten. Vanwege de kosten of door gebrek aan toegankelijkheid. Voor bijvoorbeeld ouderen of mensen met een beperking, is dagelijks bewegen een belangrijk element. Het is zaak om die mensen opnieuw enthousiast te krijgen en te verleiden weer in beweging te komen. Daar kunnen ook topsportevenementen in de regio een rol bij spelen, als aanjager van de breedtesport (en vaak ook als belangrijke toeristische trekker). Zo kan sporten weer aan terrein winnen.

De afgelopen acht jaar heeft de provincie actief werk gemaakt van de Sociale Agenda en het sportbeleid. Die lijn zetten we voort. Met investeringen in Limburgse gemeenschappen en vooral ook het ondersteunen van initiatieven die vanuit de samenleving zelf ontstaan. Met een steuntje in de rug kunnen dorpen en buurten zichzelf versterken. Zo beschermen we de Limburgse gezamenlijkheid. Via programma's als Trendbreuk Zuid-Limburg, Kansrijke Start, de Gezonde basisscholen van de Toekomst, breedtesport en Limburgse sporttakplatforms, willen we de komende vier jaar nog meer maatschappelijke impact maken. Daarbij is preventie belangrijk. Samen met gemeenten en het maatschappelijk middenveld kan de provincie het sociale weefsel in de wijken en dorpen versterken, verrijken en vitaler maken. Vitaler is ook een gezond woon- en leefklimaat, met oog voor voldoende groen binnen onze gebouwde omgeving. Op basis van een nieuwe Sociale Agenda die niet trendvolgend maar trendbrekend is!

Wat willen we bereiken?

Kort gezegd: meer maatschappelijke impact op basis van de lessen die we de afgelopen jaren met de Sociale Agenda en ons sportbeleid hebben opgedaan. Concreet en meetbaar. Dat kunnen we als Provincie niet alleen, maar we hebben de signalen uit de samenleving goed gehoord: van ons mag worden verwacht dat we de regie nemen in het stellen van gezamenlijke prioriteiten met onze partners. Een duidelijkere opvatting van onze rol, die we oppakken om het samenspel tussen alle betrokken partijen te verbeteren. En daar horen wat ons betreft ook heldere doelen bij:

- **In 2027 is onze jeugd gezonder en groeien kinderen kansrijk en veilig op;**
- **In 2027 is de armoede terugdrongen en laaggeletterdheid aangepakt;**
- **In 2027 zijn de Limburgse wijken, buurten en dorpen leefbaarder en veiliger geworden;**
- **In 2027 zijn er structureel meer mensen aan het bewegen;**
- **In 2027 zijn de sociale cohesie en gemeenschapszin in Limburg vergroot.**

De maatschappelijke indicatoren in de tweede effectmeting van UM/GGD's zijn een van de inspiratiebronnen voor de concretisering van bovenstaande doelen (zie bijlage bij dit coalitieakkoord), waarbij we ons moeten realiseren dat niet alles in vier jaar op te lossen is.

Wat gaan we daarvoor doen?

Veilig, kansrijk en gezond opgroeien

Een stabiele en veilige gezinssituatie is van cruciaal belang voor de ontwikkel- en ontplooiingskansen van onze jeugd. Kansrijker, veiliger en gezond opgroeien en zonder honger op school, is niet in elk gezin vanzelfsprekend. Dat moet anders.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Bewezen succesvolle interventies uit programma's zoals Kansrijke Start, KeiGezond en Aanpak tegen kindermishandeling zetten wij samen met gemeenten voort. Daarbij spelen we actief in op het Integraal Zorgakkoord, het Nationaal Programma Leefbaarheid en Veiligheid en financiering vanuit de Rijksoverheid;
- De Gezonde Basisschool van de Toekomst is een concept dat werkt en dus structurele financiering verdient. We intensiveren onze lobby naar het Rijk om die financiering voor Limburgse basisscholen te realiseren en we stimuleren de betrokkenheid van de lokale en regionale land- en tuinbouw om gezond lokaal geteelde groenen en fruit aan te bieden;
- Ondersteuning van initiatieven uit de samenleving die aantoonbaar en structureel bijdragen aan een gezondere leefstijl en/of de aanpak van overgewicht;
- We bouwen verder aan een strategisch partnerschap met Limburgse zorgprofessionals en het maatschappelijk middenveld gericht op het ontwikkelen van nieuwe initiatieven en onderzoek naar onderwerpen waar de situatie in Limburg substantieel afwijkt;
- Drinkwater is een eerste levensbehoefte. De provincie spant zich als aandeelhouder van WML ervoor in dat gezinnen niet worden afgesloten van drinkwater;
- We steunen de ontwikkeling rondom de 'Rijke schooldag' waarmee op diverse plekken in Limburg wordt geëxperimenteerd en benutten de mogelijkheden die vanuit de Rijksoverheid hiertoe geboden worden. Daarnaast trekken wij samen op met gemeenten en partners om te bezien op welke wijze huidige wet- en regelgeving negatief uitwerken in het bereiken van onze doelen en vragen het Rijk om hierin oplossingsgericht mee te denken.

Aanpak armoede en laaggeletterdheid

Een op de acht kinderen in Limburg groeit op in armoede. Juist voor die gezinnen blijkt het ingewikkeld om bij de overheid hulp te vragen. Tevens is er een groot vraagstuk dat dwars door alle lagen van onze bevolking gaat: het probleem van laaggeletterdheid. Vaak bemoeilijkt deze laaggeletterdheid ook de digitale vaardigheden van mensen. Dat verkleint ook de kansen om werk te vinden en om actief te zijn in de samenleving, echt mee te kunnen doen.

Daarom zetten wij in op de volgende speerpunten:

- Samen met de instellingen en bedrijven stellen we een Aanvalsplan 'Aanpak laaggeletterdheid en digitale vaardigheden in Limburg' op. Vanuit dit aanvalsplan worden prioriteiten gesteld, bewezen interventies op meer plekken ingezet en wordt ingespeeld op het rijksbeleid (bijvoorbeeld het actieprogramma 'Tel mee met Taal' en de Vervolgaanpak laaggeletterdheid);
- Samen met de provinciale maatschappelijke organisaties en gemeenten gaan we de projecten van de afgelopen periode evalueren. Initiatieven die effectief zijn gebleken, gaan we uitbouwen en versnellen. Gecombineerd met innovatieve pilots die we willen ondersteunen. Specifieke Limburgse problematieken en projecten brengen we actief bij de Minister voor Armoedebeleid onder de aandacht;
- Wij blijven het Jeugdfonds en Volwassenenfonds Cultuur en Sport en de Stichting Leergeld ondersteunen, zodat gezinnen met een te kleine portemonnee lid kunnen worden en blijven van verenigingen;
- We verkennen samen met Cubiss en de Vereniging van Limburgse bibliotheken de mogelijkheden van een gratis bibliotheeklidmaatschap voor Limburgers met een kleine beurs.

Krachtige gemeenschappen in de Limburgse wijken en dorpen

De leefbaarheid van wijken, buurten en kernen in Limburg wordt niet alleen bepaald door de fysieke kwaliteit van huizen, straten en voorzieningen. Het zogeheten 'sociale weefsel' met ruimte voor ontmoeting tussen mensen is minstens zo belangrijk, net als een gevoel van veiligheid en bijvoorbeeld de toegang tot evenementen. Aanvullend op de Limburgse leefbaarheidsaanpak (zie hoofdstuk 6 Leefbare Steden en Dorpen) zetten we in op de volgende speerpunten:

- Uitvoeren van de gemaakte afspraken over Vastenavondkamp Venlo, Donderberg in Roermond en Malberg in Maastricht en het ontwikkelen van nieuwe initiatieven in wijken met een lage sociaal-economische score en dorpen waar de leefbaarheid onder druk staat. We kunnen in dit kader leren van de aanpak van het Nationaal Programma Heerlen-Noord;

- In overleg met de gemeenten bezien waar in de uitvoering van de Regio Deals een bijdrage kan worden geleverd aan het versterken van het sociale weefsel in de wijkgerichte aanpak. Het recente rapport van de drie planbureaus Elke regio telt! sterkt ons in deze aanpak;
- Wij ondersteunen initiatieven als ‘Spil in de wijk’, ‘Onze buurt’ of ‘vitaliteitscoöperaties’ die de leefbaarheid en vitaliteit van de Limburgse wijken en buurten versterken. Daarbij zullen we ook met gemeenten het gesprek aangaan om oog te hebben voor voldoende sport- en speelgelegenheid en plekken voor jongeren in de openbare ruimte;
- Wij ondersteunen de provinciaal erkende maatschappelijke organisaties en maken afspraken voor de periode na 2024 over hun inzet in lijn met de nieuwe Sociale Agenda.

Samenredzaamheid en noaberschap

Samen leven is ook oog voor elkaar hebben en houden. Op vele plekken in Limburg zijn er mooie voorbeelden van dit omzien naar elkaar. Die kunnen we uitbouwen door om te beginnen van elkaar te leren en initiatieven te ondersteunen. Daarvoor is er een provinciale ondersteuningsstructuur van ‘Huizen’, maatschappelijke organisaties, Vereniging van kleine kernen, Kansfonds en Oranjefonds, die ondersteuning biedt en het organiserend vermogen van de vele verenigingen en organisaties kan versterken. Deze ervaringen willen wij nog breder delen in Limburg. Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Op basis van de opgedane ervaringen in Limburg binnen de ‘Nationale Coalitie tegen eenzaamheid’ stellen wij samen met professionele zorg- en welzijnsinstellingen en vrijwilligersorganisaties, een vervolgaanpak op. In het bijzonder is daarbij ook aandacht voor eenzaamheid onder jongeren en ouderen;
- We ondersteunen initiatieven die ervoor zorgen dat gemeenschapshuizen en ontmoetingscentra toekomstbestendig worden. Bijvoorbeeld door experimenten die helpen beter in te spelen op de behoeften en wensen van nieuwe generaties vrijwilligers breed te delen;
- Wij onderzoeken met gemeenten de mogelijkheid om een “actieplan vrijwilligers” op te zetten;
- We onderzoeken samen met de gemeenten en woon- en woningcorporaties naar vernieuwende initiatieven hoe ouderen langer thuis kunnen blijven wonen of in hun vertrouwde omgeving.

Bevorderen van sport en bewegen voor alle inwoners van Limburg

Zeker in onze provincie is sport en bewegen van groot belang. We scoren immers niet goed bij allerlei indicatoren die onze gezondheid meten. Bovendien leiden sporten en sportevenementen tot nieuwe ontmoetingen en andere manieren van samenzijn. Dat is belangrijk voor de sociale cohesie. Daarom moet iedereen die wil sporten, kunnen sporten. Voor de Provincie zien we daarbij eerder een rol in het ondersteunen van initiatieven uit de samenleving, dan in het zelf organiseren daarvan. Een cruciale rol is daarbij weggelegd voor de Limburgse sporttakplatforms.

Wij zetten daarbij in op de volgende speerpunten:

- Samen met gemeenten en andere partners continueren we de ondersteuning van de basisinfrastructuur die beoefening en stimulering van breedtesport mogelijk maakt. We kijken daarbij kritisch of het “Sportloket” gecontinueerd dient te worden. We hebben speciale aandacht voor het stimuleren van sporten voor jeugd vanaf 16 jaar en toegankelijkheid van sporten voor ouderen en mensen met een beperking;
- We continueren de ondersteuning van het Jeugdfonds Sport en Cultuur Limburg en de Limburgse sporttakplatforms;
- In samenwerking met gemeenten ondersteunen en “ontzorgen” we vrijwilligers en verenigingen die nieuwe initiatieven nemen om mensen aantoonbaar samen te brengen rond een sportactiviteit. We nemen belemmerende regelgeving waar mogelijk weg;
- (Topsport) evenementen beschouwen wij als inspiratiebron om mensen aan te zetten tot sporten en bewegen. In die zin bevordert topsport de breedtesport en verdient deze onze steun. Sportevenementen kunnen ook fungeren als toeristische trekker. Vanuit dat perspectief kunnen we dergelijke evenementen ondersteunen;
- We spannen ons in om meer rijksmiddelen voor sport naar Limburg te halen, zodat we de impact en reikwijdte van onze initiatieven kunnen vergroten.

Het college zal deze hoofdlijnen verder uitwerken in een nieuwe Sociale Agenda Limburg 2023-2027.

Inspiratie uit de samenleving

Ingekomen externe reacties

Het belang van de programma's 'Kansrijke Start', 'Trendbreuk' en 'Gezonde basisschool' en een goede lobby naar de rijksoverheid wordt door meerdere organisaties (o.a. **Regieraad Kansrijke Start NML, MUMC+ en diverse gemeenten**) benadrukt. Deze programma's zijn opgenomen in het coalitieakkoord.

Een 'vaardige' Limburgse samenleving betekent goede taalvaardigheid stelt de **Vereniging van Limburgse Bibliotheken en Cubiss**. De aanpak van laaggeletterdheid en het stimuleren van digitale vaardigheden heeft een plek gekregen in het coalitieakkoord evenals een verkenning naar een gratis bibliotheeklidmaatschap.

De **Vereniging van Kleine Kernen** heeft zich hard gemaakt voor het ondersteunen bij de verduurzaming van gemeenschapsaccommodaties en dorps- en buurthuizen. We zullen de mogelijkheden daartoe onderzoeken.

Vanuit de kleinere plattelandsgemeenten in Limburg (**P10 en K80**) wordt het belang van de menselijke maat en de organisatiekracht en creativiteit van het nabuurschap benadrukt. In dit coalitieakkoord is dit een van de kernwaarden.

Voor jongeren is ontmoeting op sportclubs, buurthuizen, scouting, bibliotheken en culturele voorzieningen belangrijk, zeker na de Corona-periode. De **Nationale Jeugdcoalitie** pleit voor een verbindende rol van provincie naar de gemeenten. In de ontwikkeling van de wijkgerichte aanpak zullen wij hier als provincie het gesprek met gemeenten over aangaan.

Vanuit de acht **grote woningcorporaties** wordt ten aanzien van de leefbaarheidsaanpak benadrukt dat het hier ook gaat om sociale contacten, participatie, gezondheid en besteedbaar inkomen. In het coalitieakkoord zijn deze elementen onderdeel van de nieuwe Sociale Agenda.

Het **Netwerk Senioren Limburg** vraagt om aandacht voor de eenzaamheid en het sociaal isolement van veel ouderen evenals het belang van passende woonruimte. In dit coalitieakkoord zullen wij op basis van de opgedane ervaringen van de 'Nationale Coalitie tegen eenzaamheid' een vervolgaanpak opstellen samen met stellen met professionele zorg- en welzijnsinstellingen en vrijwilligersorganisaties. In bijzonder is daarbij ook aandacht voor eenzaamheid onder ouderen en passende woonvormen voor ouderen;

Als het gaat om gemeenschapsaccommodaties pleit de stichting **Hoeskamer Arensghout** voor het continueren van financiële middelen voor accommodaties. In dit coalitieakkoord ondersteunen we initiatieven die ervoor zorgen dat gemeenschapshuizen en ontmoetingscentra toekomstbestendig worden. Bijvoorbeeld door beter in te spelen op de behoeften en wensen van nieuwe generaties vrijwilligers;

Vereniging Sport en Gemeenten en NOC*NSF benadrukken de urgentie om te blijven investeren in sport voor de gezondheid en het welzijn van Limburgers. De Sporttakplatforms Limburg benoemen daarnaast onder andere dat dit kan door de hen te blijven ondersteunen. In dit coalitieakkoord is het belang van sporten en bewegen onderschreven. We kiezen ervoor om de Limburgse sporttakplatforms structureel te financieren.

De 12 **Limburgse sporttakplatforms** vragen om een meerjarig commitment en financiële ondersteuning te continueren. In dit coalitieakkoord erkennen wij de waarde van de sporttakplatforms en zullen de financiering hiervan structureel in de provinciale begroting opnemen.

De nationale **Beweegalliantie** pleit voor een beweegvriendelijk inrichten van de openbare ruimte en zowel binnen organisaties meer aandacht te vragen voor bewegen. In algemene zin hebben wij in dit coalitieakkoord aangegeven dat iedere inwoner van Limburg die wil sporten, moet kunnen sporten. Wij gaan met gemeenten het gesprek aan over voldoende sport- en speelgelegenheid en plekken voor jongeren in de openbare ruimte.

Inspiratieavond in Sittard

Houd **laaggeletterdheid** op de agenda. *Samen met de gemeenten en maatschappelijke instellingen stellen we een Aanvalsplan 'Aanpak laaggeletterdheid en digitale vaardigheden in Limburg' op. Vanuit dit aanvalsplan worden prioriteiten gesteld, bewezen interventies op meer plekken ingezet en wordt ingespeeld op het rijksbeleid (bijvoorbeeld het actieprogramma 'Tel mee met Taal' en de Vervolgaanpak laaggeletterdheid).*

Zie **maatschappelijke organisaties** als brug tussen burger en overheid. Ondersteuning maatschappelijke organisaties. Het maatschappelijk middenveld is het fundament van de samenleving. *Samen met de provinciale maatschappelijke organisaties en gemeenten gaan we de projecten van de afgelopen periode evalueren. Wij ondersteunen de provinciaal erkende maatschappelijke organisaties*

en maken afspraken voor de periode na 2024 over hun inzet in lijn met de nieuwe Sociale Agenda.

Sociale cohesie als aandachtspunt. Wij stellen als doel dat in 2027 de sociale cohesie en gezamenlijkheidszin in Limburg zijn vergroot.

Investeer in **vrijwilligers**. Aandacht voor vrijwilligersorganisaties. Wij erkennen het brede belang van de inzet van vrijwilligers. In samenwerking met gemeenten ondersteunen en "ontzorgen" we vrijwilligers en bijvoorbeeld verenigingen die nieuwe initiatieven nemen om mensen aantoonbaar samen te brengen. We nemen belemmerende regelgeving waar mogelijk weg.

Heb oog voor het "Bruto Nationaal Geluk", aandacht voor **vitaliteit in kernen en dorpen** voor de leefbaarheid en koppel dit aan de economie. Wij ondersteunen initiatieven als 'Spil in de wijk', 'Onze buurt' of 'vitaliteitscoöperaties' die de leefbaarheid en vitaliteit van de Limburgse wijken en buurten versterken. Wij hebben aandacht voor omgevingskwaliteit bij ruimtelijke inrichting. Daarbij zullen we ook met gemeenten het gesprek aangaan om oog te hebben voor voldoende sport- en speelgelegenheden en plekken voor jongeren in de openbare ruimte.

Samen oplossen en voor elkaar zorgen. Zorg voor saamhorigheid. Toekomstperspectief voor jongeren, probeer hen te betrekken. Iedereen (ook ouders) verantwoordelijk. Iedereen is belangrijk. We voelen allemaal dat zelfs in Limburg, waar we een sterke traditie hebben van verenigingen en gemeenschappen, van samenredzaamheid en sociale verbinding, toch het noaberschap onder druk staat. Wij zien het als opgave om daar waar individuele zelfredzaamheid tekort schiet, de gezamenlijkheidszin te stimuleren en faciliteren. Daarom zetten we in op leefbaarheid in brede zin.

Er zitten steeds meer mensen in de knel. Het **maatschappelijk middenveld** is nodig. Er is een hoge mate van afhankelijkheid van vrijwilligers. De ondersteuning van de Provincie is hier nodig. Samen met gemeenten en het maatschappelijk middenveld wil de Provincie het sociale weefsel in de wijken en dorpen versterken, verrijken en vitaler maken. Op basis van een nieuwe Sociale Agenda die niet trendvolgend maar trendbrekend is.

Inspiratieavond Venlo

Lezen en digitale vaardigheden zijn van belang. Samen investeren, op Limburgse schaal. Professionalisering van de dienstverlening. 100% bereik, gratis lidmaatschap van bibliotheek onderzoeken. Laaggeletterdheid aanpakken. Voldoende en ruimere middelen. Zet het beleid en ondersteuning t.a.v. laaggeletterdheid voort. Samen met de gemeenten en maatschappelijke instellingen stellen we een Aanvalsplan 'Aanpak laaggeletterdheid en digitale vaardigheden in Limburg' op. Vanuit dit aanvalsplan worden prioriteiten gesteld, bewezen interventies op meer plekken ingezet en wordt ingespeeld op het rijksbeleid (bijvoorbeeld het actieprogramma 'Tel mee met Taal' en de Vervolgaanpak laaggeletterdheid). We verkennen samen met Cubiss en de Vereniging van Limburgse bibliotheken de mogelijkheden van een gratis bibliotheeklidmaatschap voor Limburgers.

Stel een **vrijwilligersbeleidsplan** op. Zorg voor structureel vrijwilligerswerk. Sluit aan bij de aanpak van regio's en gemeenten. Zorg dat vrijwilligers centraal geschoold worden. In samenwerking met gemeenten ondersteunen en "ontzorgen" we vrijwilligers en verenigingen die nieuwe initiatieven nemen om mensen aantoonbaar samen te brengen rond activiteiten en zo de leefbaarheid versterken. We onderzoeken met gemeenten de mogelijkheid om een "actieplan vrijwilligers" op te stellen.

Bewustwording vanuit kracht. Samenwerking, mensgericht, collectief. Niet in strijd zitten. Hier en nu. Begin bij jezelf. Stimuleren **zorg voor elkaar**. We voelen allemaal dat zelfs in Limburg, waar we een sterke traditie hebben van verenigingen en gemeenschappen, van samenredzaamheid en sociale verbinding, toch het noaberschap onder druk staat. We willen als Provincie midden in de samenleving staan, het gesprek aangaan en zoeken naar wat bindt. We zetten erop in de gezamenlijkheidszin te stimuleren en faciliteren.

Sociale Agenda in stand houden. Provincie moet blijven aanjagen en initiatieven als speeltuinen financieel blijven ondersteunen (incl. kostenstijging). Smeermiddel tussen gemeenten en gemeenten meegeven wat ze kunnen doen. Vertaling landelijke projecten naar Limburg. Het college zal een nieuwe Sociale Agenda Limburg 2023-2027 uitwerken.

De potentie van **maatschappelijke organisaties** is groot: blij investeren, ook in vrijwilligers. Bij de maatschappelijke organisaties zit kennis & kunde. Ze zijn de haarvaten van de samenleving. Leveren een brede bijdrage aan vraagstukken. Ze zorgen voor verbinding (bv. Zorg). Samen met de provinciale maatschappelijke organisaties en gemeenten gaan we de projecten van de afgelopen periode evalueren. Wij ondersteunen de provinciaal erkende maatschappelijke organisaties en maken afspraken voor de periode na 2024 over hun inzet in lijn met de nieuwe Sociale Agenda. We onderzoeken met gemeenten de mogelijkheid om een "actieplan vrijwilligers" op te stellen.

4. Werken aan een toekomstbestendige economie

We zijn trots op de vele werkgevers, werknemers en zelfstandigen in Limburg die elke dag weer werken aan onze economie. Bestaande bedrijven groeien, nieuwe bedrijven en jonge startups ontstaan, breiden uit en ontwikkelen zich. Het midden- en kleinbedrijf is daarbij de kurk waar Limburg op drijft. De Provincie ondersteunt de regionale economie door al vanaf de vorige eeuw innovatie actief te stimuleren en een goed vestigingsklimaat te bevorderen.

De komende jaren komen er veel fundamentele, sociaal-economische veranderingen op ons af, aangejaagd door wereldwijde ontwikkelingen. Die zullen we met elkaar een plek moeten geven, deels als opgaven, deels ook als kansen. Of het nou gaat om verduurzaming (minder uitstoot, meer duurzame energieopwekking), circulariteit (afval is grondstof), tekorten aan arbeidskrachten, digitalisering (kunstmatige intelligentie) of bijvoorbeeld nieuwe netwerken (op basis van de triple helix). Het zijn allemaal trends en ontwikkelingen die de komende decennia diep gaan ingrijpen in hoe we werken en leven. Daar zullen we ons op moeten voorbereiden en slim op moeten inspelen. En dat begint al vandaag. Zodat we nieuw werk creëren waar bestaand werk wegvalt, nieuwe bedrijven helpen ontstaan in ontluikende markten, en kansrijke initiatieven groot kunnen maken. Of je nou theoretisch of praktisch geschoold bent: iedereen draagt bij. Daarmee werken we aan nieuwe verdien capaciteit in Limburg.

Wat drijft ons en wat is onze opgave?

Met de ingezette koers van de Brightlands-campusen en diverse stimuleringsfondsen is de voorbije tien jaar een stevige basis gelegd. Voor de komende jaren is er een impuls nodig als het gaat om herwaardering van het Limburgs vakmanschap. We stimuleren het toekomstbestendig maken van onze maakindustrie binnen een aantrekkelijk en innovatief vestigingsklimaat én een herwaardering van het Limburgse beroepsonderwijs en de (euregionale) arbeidsmarkt. De positie van werknemers en de kwaliteit van werk vragen ook onze aandacht. Dit omdat de Limburgse economie 'ijl' is; we zijn nog te weinig veerkrachtig en toekomstbestendig. De grote ontwikkelingen van verduurzaming, digitalisering en vergrijzing raken Limburg extra hard. Er zijn steeds minder grote, internationaal opererende ondernemingen gevestigd in Limburg en daarvan dreigen sommigen bovendien te vertrekken. Dat betekent verlies aan aanjaagkracht voor innovatie en aan pijlers onder de economische netwerken (met toeleveranciers). Het aantal startups met groei- en marktpotentie is nog te laag. Het aanbod van MKB is breed en gevarieerd. De demografie en ligging van Limburg zorgen voor spanning op de regionale arbeidsmarkt, terwijl de beschikbaarheid van voldoende en goed/juist opgeleide arbeidskrachten een noodzakelijke randvoorwaarde is om in te kunnen inspelen op de transitie.

We werken er de komende jaren aan om aantrekkelijker te worden voor werknemers en bedrijven om zich hier te vestigen. We werken aan de kansen die onze (lands- en provincie)grenzen bieden, hoe weerbarstig ook. Die internationale ligging en grensoverschrijdende samenwerking is belangrijk voor onze nieuwe verdiencapaciteit. Een aandachtspunt is dat de Limburgse vacatures voor een aanzienlijk deel door arbeidsmigranten worden gevuld. Daarnaast vraagt de schaarse ruimte dat er binnen ons vestigingsklimaat keuzes gemaakt worden op welke plekken welke type economische activiteiten gewenst of ongewenst zijn. Bovenal blijft Limburg de mooiste bestemming binnen Nederland en verwelkomt vele bezoekers elk jaar opnieuw. Het toeristisch-recreatieve profiel, de kwaliteit van leven en landschap in combinatie met gastvrijheid en sterk ondernemerschap leveren een belangrijke bijdrage aan de Limburgse economie. We streven naar een balans tussen enerzijds recreatie en toerisme en anderzijds de leefbaarheid en ontwikkelopgave van het gebied.

Wat willen we bereiken?

We willen de komende jaren werken aan de randvoorwaarden voor een veerkrachtige en wendbare economie. Een toekomstbestendige economie met stevige ambities als het gaat om slimme en duurzame innovaties. Zodat de veranderingen die op ons afkomen niet alleen opgaven zijn, maar ook kansen bieden. We maken ons sterk voor een herwaardering van vakmanschap, het beroepsonderwijs, en onze maakindustrie, waar blijvend leren, ontwikkelen en samenwerken een rode draad vormt. Daarvoor stellen wij de volgende doelen:

- **In 2027 is onze Limburgse economie meer toekomstbestendig met meer en beter opgeleide vakmensen;**
- **In 2027 is de arbeidsparticipatie vergroot, de arbeidsmarktkrapte teruggedrongen en is proactief ingespeeld op zowel de basisvaardigheden als op nieuwe vaardigheden en vereisten van morgen;**
- **In 2027 spelen onderwijsinstellingen en werkgevers samen beter in op de (Eu)regionale arbeidsmarkt van de middellange termijn;**
- **In 2027 is bijgedragen aan een duurzaam, circulair, gezond en digitaal Limburg vanuit maatschappelijk verantwoorde innovaties en ondernemerschap;**
- **In 2027 zijn er betere ruimtelijke, financiële en economische randvoorwaarden gecreëerd voor een toekomstbestendig en kwalitatief hoogwaardig vestigingsklimaat.**

De gehanteerde economische indicatoren van de Brightlands-rapportage en de regionaal-economische kengetallen van het CBS dienen daarbij als inspiratie voor de concretisering van bovenstaande doelen (zie bijlage van dit coalitieakkoord).

Wat gaan we daarvoor doen?

Herwaardering maakindustrie en vakmanschap

Vanwege de relatief grote maakindustrie in Limburg én het groeiend belang van vakmensen in de genoemde opgaven, leggen we hier prioriteit voor de komende periode. De eerste stappen zijn al gezet en zie je bijvoorbeeld in de samenwerking tussen bedrijven onderling bij de invulling van bedrijventerreinen, de inrichting van Bedrijfsinvesteringszones (BIZ) en plannen rond energie-intensieve bedrijfsprocessen. Maar

ook in de groeiende samenwerking tussen mbo-instellingen onderling en met het regionale bedrijfsleven, in het kader van de Vakmanschapsagenda 2030 en het nationale Techniekpact. Dat biedt opgeteld een goede basis om op verder te bouwen.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Opstellen van een gezamenlijk actieplan voor de toekomst van de maakindustrie in Limburg, op weg naar 2040 gericht op de grote transitieopgaven en inhoudelijke dwarsverbanden met bijvoorbeeld andere provinciale thema's (energietransitie, milieu etc.);
- Samen met de mbo-instellingen en Rijksoverheid uitwerken van de in november 2021 gepresenteerde Vakmanschapsagenda 2030. We bezien met onze onderwijspartners op welke wijze het aanbod van opleidingen en scholing adequater aansluit op de behoefte van de Limburgse maakindustrie en studenten. Dit in het licht van de doelmatigheid van investeringen;
- We spannen ons als aandeelhouder van de Limburgse Brightlands-campusen en als cofinancier van diverse innovatiefondsen in om de Limburgse maakindustrie (o.a. via LIOF) en het Limburgse MBO beter toegang, positie en aansluiting in deze 'ecosystemen' te geven;
- We trekken samen met de onderwijsinstellingen en maakindustrie op in het nog actiever aantrekken van de Rijks- en Europese middelen.

Toekomstbestendige arbeidsmarkt en onderwijs

De arbeidsmarkttekorten zijn groot in Limburg. De Verkenning arbeidsmarktbeleid Provincie Limburg (maart 2023), biedt een basis met aanbevelingen voor de komende periode. Er moet meer focus komen op de grote tekorten die er nu al zijn in de cruciale sectoren.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Opstellen van een Strategische Arbeidsmarktagenda met betrokken partners gericht op 2030, vanuit de reeds gedane Verkenning Arbeidsmarktbeleid Provincie Limburg. Daarbij bouwen we voort op eerdere ervaringen van bijvoorbeeld de arbeidsmarktregio's en goede praktijkvoorbeelden, maar maken ook een scherpere analyse van de structurele onderliggende problematiek en mogelijke interventies. Daarbij betrekken wij onze Limburgse onderwijsinstellingen maar ook euregionale ervaringen in het aanbod van vakopleidingen, bij- en omscholing;
- Stimuleren van, en op peil houden van kennis en vaardigheden ('leven lang ontwikkelen'), waarmee een bredere inzetbaarheid in een voortdurend veranderende arbeidsmarkt wordt bereikt. Blijven leren en ontwikkelen wordt gestimuleerd en is makkelijk toegankelijk, voor iedereen. Bedrijfsleven en onderwijs zijn hier samen voor verantwoordelijk;
- Wij betrekken nadrukkelijk de grensoverschrijdende arbeidsmarkt kansen en arbeidsbemiddeling zoals de reeds bestaande GrensInfoPunten en

grensoverschrijdende arbeidsbemiddeling;

- We ondersteunen initiatieven die het beter en makkelijker mogelijk maken voor jongeren, maar ook volwassenen in een kwetsbare positie, om deel te nemen aan de arbeidsmarkt. Het stimuleren van stage- en leer-/werkplekken, begeleiding van 'NEET'-jongeren ('not in employment, education or training');
- In de uitwerking van de Strategische Arbeidsmarktagenda hebben wij in het bijzonder oog voor de beroepsgroepen waarin grote tekorten zijn zoals de zorg, techniek en energie;
- De aanbevelingen van Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten met medeoverheden en werkgevers (Ondernemend Limburg (LWV, MKB Limburg, LLTB) realiseren, met als doel gedragen en humane huisvesting van arbeidsmigranten. (Zie ook hoofdstuk 6 'leefbare steden en dorpen').

Innovaties voor de maatschappelijke opgaven

De investeringen die de provincie samen met onze partners Universiteit Maastricht, MUMC+, Open Universiteit, DSM, APG en BASF Vegetable Seeds in de Brightlands-campusen en kennisinstututen heeft gedaan en nog zal doen, moeten de komende jaren nog nadrukkelijker impact hebben op de grote maatschappelijke opgaven. Dat geldt ook voor de investeringen van LIOF. De samenwerking tussen de campusen kan nog beter en actiever, bijvoorbeeld bij fundraising en acquisitie. We zetten via de Limburgse innovatiefondsen sterker in op het sneller opschalen van startup-initiatieven die naar de markt gebracht kunnen worden. De spreekwoordelijke hekken van de campusen moeten nog verder open om de samenwerking met het Limburgse MKB, het beroepsonderwijs en gemeenten te versterken. De circulaire én verduurzamingstransitie van de Limburgse industrie is een forse opgave voor de komende jaren.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Uitvoering geven aan de PS-besluiten van de Brightlands-campusen in 2022 en begin 2023 met een tussenevaluatie in 2026. Wij ondersteunen verduurzaming van de Chemelot-site samen met de partners van de Chemelot Circular Hub;
- Als aandeelhouder actief dwarsverbanden stimuleren tussen de campusen onderling én de relevante regionale programma's rondom de maatschappelijke opgaven in het landelijk gebied (innovatie en sociaal-economisch perspectief), preventie en gezondheid, armoede en schulden in de Limburgse wijken en kernen. Ook wordt ingezet op een sterkere grensoverschrijdende samenwerking van de Limburgse campusen met kenniscentra en onderwijsinstellingen in de Euregio en daarbuiten;
- Maximale inzet voor de Limburgse propositie rond de komst van de Einstein Telescope, waarbij als het gaat om de specifieke locatie(s) oog is voor (toekomstige) veiligheidsrisico's, hinderreductie, ruimtelijke inpassing (incl. planschade) en duidelijke omgevingscommunicatie;

- De ontwikkeling van de Delta Rhine Corridor (buisleidingen voor CO₂, waterstof, lpg, propeen en ammoniak) is voor ons een belangrijke prioriteit voor het verduurzamen van onze Limburgse industrie. Het Rijk zal in de periode 2024-2026 een of meerdere inpassingsplannen vaststellen via de Rijkscoördinatieregeling. Het Rijk coördineert tussen de verschillende overheden. Als provincie hebben wij oog voor een zorgvuldige ruimtelijke inpassing, en het afstemmen en borgen van de provinciale belangen. Naast energie en klimaat, betreft dat ook de natuur en landschappelijke en milieubelangen. Mochten natuurwaarden worden aangetast dan zien wij toe op compensatie;
- Deskundigheid opbouwen voor het proactief ontwikkelen van Limburgse proposities die bijdragen aan verduurzaming/transities, om zo succesvol mee te dingen naar Europese en nationale middelen;
- Vergroten van kennis op het gebied van interactie en het versterken van de samenhang tussen de verschillende transities in Limburg (landelijk gebied, energie, spreiding welvaart, bereikbaarheid).
- We verkennen samen met gemeenten de mogelijkheden voor het stimuleren van meer Limburgse 'bedrijven investeringszones' (BIZ), waarbij ook bezien wordt op welke wijze er ingespeeld kan worden op de energietransitie (onderling uitwisselen en lokale opslag), digitalisering (data- en gegevensmanagement) en veiligheidsaspecten (o.a. camera's, toezicht);
- Wij vervullen onze planologische adviesrol naar gemeenten in ruimtelijke procedures en belangenafweging bij relatief grote ruimtevraag (verhouding werkgelegenheid/oppervlakte) of wanneer onvoldoende lokale/regionale arbeid beschikbaar is (verwachte instroom arbeidsmigranten);
- Wij zetten grond als instrument in voor de realisatie van het provinciaal beleid, zoals in landbouwbeleid gericht op duurzame werklocaties. De herstructurering van bestaande bedrijventerreinen – ook in het licht van de 'ruimtelijke puzzel' – geven we prioriteit;
- Betere handhaving, toetsing en controle van de kwaliteit van de geleverde natuurcompensatie van bedrijven. Alles wat in het kader van natuurcompensatie bovenwettelijk wordt gecompenseerd, kan worden verdisconteerd in de ontwikkelopgave;
- Wij respecteren de afspraken die gemaakt en verwoord zijn in de Statenbesluiten over Maastricht Aachen Airport van 3 juni en 16 december 2022 en voeren die ook uit;
- We vertalen Europees- en nationaal industriebeleid naar de Limburgse context;
- Het nieuwe college treedt op korte termijn in overleg met alle bij de Zuid-Limburgse Stoomtafschappij (ZLSM) betrokken partijen om oplossingsrichtingen te verkennen. Als uitgangspunt daarbij geldt dat de Provincie niet als enige financier voor de infrastructurele kosten voor de komende 10 jaar zal optreden.

Vestigingsklimaat van morgen

Voor Limburg speelt LIOF als het gaat om het acquisitiebeleid een belangrijke rol, net als het ondersteuningsbeleid voor de reeds in Limburg gevestigde bedrijven. We maken vanuit een visie voor 2040 een nieuwe acquisitiestrategie, zodat innovatiekracht op peil blijft. Hierbij hoort ook het actief inspelen op de kansen die in Den Haag en Brussel geboden worden met de grote fondsen. Tegelijkertijd is het zaak om oog te hebben voor de ruimtelijke aspecten van economische ontwikkelingen, voor inpassing en onderliggende kwaliteitseisen.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Opstellen van een Visie 2040 voor een selectief acquisitiebeleid waarin wordt gekeken naar de toegevoegde waarde die bedrijven voor Limburg hebben, met een voorkeur voor bedrijven die zich langdurig willen verankeren in Limburg en bedrijven die een bijdrage leveren aan de duurzame economie van de toekomst. Daarbij willen wij met alle sociaal-economische partners het gesprek aan gaan zoals met grote en kleine werkgevers, ZZP'ers, werknemers en vakbonden, brancheorganisaties, Ondernemend Limburg, onderwijs- en kennisinstellingen en benutten wij de deskundigheid en expertise die er in Nederland en/of onze buurlanden is;
- Uitvoering acquisitieconvenant met LIOF en 7 Limburgse gemeenten en de Limburgse 'propositie' herijken vanuit de nog op te stellen Visie 2040. Met het LIOF, onze campusorganisaties en Ondernemend Limburg versterken we de uitvoeringskracht. We steunen daarmee actiever het Limburgse MKB in hun behoeftes als het gaat om fondsenwerving, toegankelijkheid van beschikbare regelingen, startup en scaleup mogelijkheden of bedrijfsmatig advies in het licht van de internationale trends en ontwikkelingen;

Het college zal deze hoofdlijnen verder uitwerken in een nieuwe visie Op weg naar een toekomstbestendige economie 2040 met een Uitvoeringsprogramma voor de periode 2023-2027.

Inspiratie uit de samenleving

Ingekomen externe reacties

Ondernemend Limburg (**LWV, MKB, LLTB**) en **Bouwend Nederland** en gemeente **Beekdaelen** pleiten voor een actief provinciaal onderwijs- en arbeidsmarktbeleid dat aansluit op het bedrijfsleven. Een pleidooi dat ook klinkt vanuit het beroepsonderwijs (**Yuverta, Gilde Opleidingen en Vista college**). Dit omarmen wij en we zullen actief verbindingen leggen met de diverse Brightlands-investeringen.

Wij blijven werken aan het slechten van barrières en het benutten van kansen van onze grensoverschrijdende arbeidsmarkt, conform de oproep van de **Stichting Geen Grens**.

Het verduurzamen van werklocaties en meer samenwerking tussen bedrijven onderling op het gebied van circulariteit zijn punten die de **Kennisalliantie voor bedrijventerreinen en werklocaties (SKBN)** meegeeft aan de provincies. De circulaire ambitie doorzetten (tevens een oproep van de **Afval Samenwerking Limburg, Chemelot/Chemelot Circular Hub en StudioErol**) en het verduurzamen van werklocaties zijn onderdeel van dit coalitieakkoord, net als het versterken van de gezamenlijke lobby naar Den Haag en het benutten van de verschillende fondsen (**Brightlands-campussen**).

Het nationale **Techniekpact** roept provincies op om te blijven inzetten op regionale netwerken van publiek-private samenwerking tussen bedrijfsleven en het beroepsonderwijs. Daar willen wij vorm aan geven via een Strategische Arbeidsmarktagenda en de samenwerking met de Vakmanschapsagenda 2030 van het Limburgse beroepsonderwijs.

Het belang van de een leven lang ontwikkelen wordt o.a. door **Maastricht University** bepleit. Dit is onderdeel van het nog op te stellen Strategische Arbeidsmarktagenda. Tevens zal er sterker dan voorheen samen worden opgetrokken met de Limburgse kennis- en onderwijspartners naar Den Haag en Brussel om de Limburgse belangen voor de 'BV Nederland' te behartigen met als goe- de voorbeeld de Einstein Telescope.

Inspiratieavond Sittard

Het aantal studenten op ROC, MBO loopt terug. Er is een economische stimulans nodig om de braindrain in Limburg tegen te gaan. Zorg ervoor dat scholen in het centrum zitten. **"Een rode loper voor de MBO'er"**. Samen met de MBO-instellingen en rijksoverheid gaan we de in november 2021 gepresenteerde Vakmanschapsagenda 2030 uitwerken. We spannen ons als aandeelhouder van de Limburgse Brightlands-campussen en als cofinancier van diverse innovatiefondsen in om de Limburgse maakindustrie (o.a. via LIOF) en het Limburgse MBO beter toegang, positie en aansluiting in deze 'ecosystemen' te geven.

De **Brightlandscampussen** als nieuwe maakindustrie. We gaan uitvoering geven aan de PS-besluiten van de Brightlands-campussen in 2022 en begin 2023 met een tussenevaluatie in 2026. Met de ingezette koers van de Brightlands-campussen en diverse stimuleringsfondsen is de voorbije tien jaar een stevige basis gelegd. Voor de komende jaren is er een impuls nodig als het gaat om herwaardering van het Limburgs vakmanschap. Dat betekent het toekomstbestendig maken van onze maakindustrie binnen een aantrekkelijk en innovatief vestigingsklimaat én een herwaardering van het Limburgse beroepsonderwijs en de verbonden arbeidsmarkt.

Innoveer daar waar het iets oplevert. Investeren in **jonge bedrijven en startups**. We zetten via de Limburgse innovatiefondsen sterker in op het sneller opschalen van startup-initiatieven die naar de markt gebracht kunnen worden.

RWTH naar Limburg halen. Vergemakkelijk **grenswerken in de grensregio**. Maak van Limburg een experimentregio. We zetten in op grensoverschrijdende samenwerking. De leden van het college hebben de opdracht om vanuit de inhoudelijke aandachtsvelden actief de samenwerking met onze buurregio's en Europese instellingen op te zoeken. We behartigen de Limburgse belangen in nauw overleg en goede verstandhouding met onze bureaus. Die samenwerking moet ertoe leiden dat in grensoverschrijdende dossiers en thema's de hardnekkige belemmeringen van landsgrenzen worden doorbroken. We streven ernaar ruimte te maken om te pionieren en samen te komen tot vernieuwende grensoverschrijdende initiatieven.

Zorg voor een krachtig economisch en ruimtelijk beleid van **MAA**. Wij respecteren de afspraken die gemaakt en verwoord zijn in de Statenbesluiten over Maastricht Aachen Airport van 3 juni en 16 december 2022 en voeren die ook uit.

Stimuleer de leercultuur binnen bedrijven. We stimuleren het op peil houden van kennis en vaardigheden ('leven lang ontwikkelen'), waarmee een bredere inzetbaarheid in een voortdurend veranderende arbeidsmarkt wordt bereikt. Blijven leren en ontwikkelen wordt gestimuleerd en is makkelijk toegankelijk, voor iedereen. Bedrijfsleven en onderwijs zijn hier samen voor verantwoordelijk.

De **Einstein Telescope** brengt innovatie. *We zetten in op een maximale inzet voor de Limburgse propositie rond de komst van de Einstein Telescope, waarbij als het gaat om de specifieke locatie(s) oog is voor (toekomstige) veiligheidsrisico's, hinderreductie, ruimtelijke inpassing (incl. planschade) en duidelijke omgevingscommunicatie.*

Financier het **onderwijs**. We trekken samen met de onderwijsinstellingen en maakindustrie op in het nog actiever aantrekken van de Rijks- en Europese middelen.

Zoek **samenwerking op tussen sectoren**. Er zijn veel ingewikkelde opgaven, maar de Provincie kan het niet alleen. Er is samenwerking nodig. Maak proactief gebruik van de organisaties die al in de samenleving staan. Het bestuur moet proactief ondernemerschap aanjagen en kansen verzilveren op verschillende schaalniveaus. Meerjarig vooruit kijken: langjarig betrouwbare partner zijn en afspraken maken o.b.v. vertrouwen en brede blik op samenleving. *We stellen een gezamenlijk actieplan op voor de toekomst van de maakindustrie in Limburg, gericht op de grote transitie-opgaven en inhoudelijke dwarsverbanden met bijvoorbeeld andere provinciale thema's (energietransitie, milieu etc.). Tevens maken we een strategische Agenda Arbeidsmarkt.*

Inspiratieavond Venlo

Meer aandacht voor **grensoverschrijdende samenwerking** en Interreg. *We zetten in op grensoverschrijdende samenwerking. De leden van het college hebben de opdracht om vanuit de inhoudelijke aandachtsvelden actief de samenwerking met onze buurregio's en Europese instellingen op te zoeken. We behartigen de Limburgse belangen in nauw overleg en goede verstandhouding met onze burens. Die samenwerking moet ertoe leiden dat in grensoverschrijdende dossiers en thema's de hardnekkige*

belemmeringen van landsgrenzen worden doorbroken. We willen ruimte maken om te pionieren en samen te komen tot vernieuwende grensoverschrijdende initiatieven.

Leven lang ontwikkelen. Revolverend fonds voor scholing. Samenwerking bedrijfsleven in het kader van leven lang leren. Derde leerweg. Maatschappelijk verantwoord ondernemen. *We stimuleren het op peil houden van kennis en vaardigheden ('leven lang ontwikkelen'), waarmee een bredere inzetbaarheid in een voortdurend veranderende arbeidsmarkt wordt bereikt. Blijven leren en ontwikkelen wordt gestimuleerd en willen wij makkelijk toegankelijk maken, voor iedereen. Bedrijfsleven en onderwijs zijn hier samen voor verantwoordelijk.*

Werkgelegenheid heeft **innovatie en onderwijs** nodig. Pakt de Provincie daar een rol? Langetermijndenken onderwijs in het kader van arbeidsmarkt. Met trends en ontwikkelingen meegaan. *Zowel voor de toekomst van de Limburgse maakindustrie als voor de bredere Limburgse arbeidsmarkt stellen wij visies op waarin we de aansluiting van het onderwijs op de arbeidsmarkt zullen adresseren.*

Wet- en regelgeving **grenswerkers**. Oplossen belastingproblematiek in de grensregio. *Wij blijven werken aan het slechten van barrières en het benutten van kansen van onze grensoverschrijdende arbeidsmarkt*

Cofinanciering Interreg, aandacht voor Europese subsidies. **Geld binnenhalen uit Europa**. *Een actieve lobby naar Europa en het benutten van nationale en Europese fondsen is noodzakelijk om het gewenste kwaliteitsniveau van de provinciale (wettelijke) kerntaken zeker te stellen en onze ambities te realiseren.*

5. Nieuwe energie en een schoon leefmilieu

Een Limburg dat vooruit wil, heeft energie nodig. Betrouwbare en schone energie. Steeds vaker opgewekt uit duurzame bronnen, zodat de uitstoot van broeikasgassen en fijnstof wordt tegengegaan. Daarmee beperken we klimaatverandering, en – minstens zo belangrijk – maken we de lucht in Limburg schoner. Goed voor het milieu en voor onze eigen gezondheid. Schone energie wordt op vele verschillende plekken opgewekt en niet meer – zoals voorheen – in een handvol energiecentrales. Dat stelt nieuwe eisen aan het energienetwerk, dat bovendien toch al onder druk staat omdat we opgeteld steeds meer energie verbruiken. Een robuust netwerk van kabels en leidingen is cruciaal voor de ontwikkeling van Limburg en Nederland.

In de complexe puzzel rond energie vervult de Provincie meerdere belangrijke rollen. Van aanjager van verduurzaming en besparing tot vergunningverlener en toezichthouder op basis van wettelijke taken. Daarin is de leefbaarheid van de regio een belangrijk vertrekpunt. Een schoon leefmilieu, effecten op gezondheid en gebruik van schaarse ruimte maken daar deel van uit. Maar het draait evengoed om leveringszekerheid en om betaalbaarheid. Allemaal elementen van die energie-puzzel. De overgang naar duurzame energie zal dan ook niet vanzelf gaan en van zowel onze huishoudens als de industrie veel vragen. We zullen samen moeten komen tot een verantwoord tempo, zodat de effecten van verandering voor iedereen te dragen zijn.

Wat drijft ons en wat is onze opgave?

Hoe ingrijpend die effecten kunnen zijn, hebben we het voorbije jaar gezien. De oorlog in Oekraïne leidt tot een sterke beperking van de import van Russisch gas, en de effecten daarvan voelen we allemaal in onze portemonnee. Tegelijkertijd heeft dit gezorgd voor een herbezinning op onze afhankelijkheid van grondstoffen en een nieuwe kijk op strategische allianties en internationale handel. Veel Limburgers vragen zich af of ze de energierekening en de boodschappen aan het einde van de maand wel kunnen betalen. De thermostaat is de afgelopen winter massaal omlaag gedraaid en de term 'energie-armoede' heeft z'n intrede gedaan. Bedrijven leggen daarnaast hun productie stil vanwege de hoge energielasten. Willen ze omschakelen van gas naar stroom, dan worden ze geconfronteerd met wachlijsten voor een zwaardere aansluiting op het elektriciteitsnet. Omdat de materialen daarvoor niet beschikbaar zijn en de benodigde vakmensen ook voor energiebedrijven nauwelijks te vinden zijn. Tegelijkertijd proberen overheden in de hele wereld de energielasten voor hun burgers wat dragelijker te maken door miljarden te investeren. Veelal in combinatie met inspanningen om te verduurzamen, om te schakelen naar lokaal opgewekte energie, en om regio's weer concurrerend te maken. Dat is dan weer een voordeel van de huidige moeizame energiesituatie.

Het gevoel voor urgentie rond de zogeheten 'energie-transitie' is door al deze factoren groter dan ooit. Ook in Limburg zijn we klaar om nieuwe wegen te bewandelen. Een kwestie van pionieren en ondernemen, experimenteren, vallen, opstaan en weer doorgaan. Daarbij heeft onze regio een aantal extra uitdagingen. Bijvoorbeeld door onze geografische ligging, ver van de Noordzee waar een steeds groter deel van de Nederlandse elektriciteit in windmolenparken wordt opgewekt. Hoe komt die schone energie voor ons beschikbaar? We hebben daarnaast de beschikking over slechts beperkte fysieke ruimte in onze Provincie om aan energievoorzieningen te spenderen. De mogelijke komst van de Einstein Telescope is daarop ook van invloed. Limburg heeft relatief veel energie-intensieve industrie en een verouderde woningvoorraad, dus onze energieopgave is ook daarom relatief groot. Dit zijn geen effecten die nu ineens zijn ontstaan en daarom is er de afgelopen jaren al veel in gang gezet om de Limburgse energieopgave te lijf te gaan. Op basis van de ingezette koers willen we de komende periode ideeën en plannen die eerder zijn geformuleerd daadwerkelijk uitvoeren. Waar nodig scherpere we ze aan en maken we ze groter en robuuster. Tegelijkertijd zijn er op nationaal en Europees niveau nog nooit zoveel financiële middelen beschikbaar geweest rond het vraagstuk van energie en een schoon leefmilieu. Daar gaat Limburg met nog meer gewicht op inspelen.

Wat willen we bereiken?

Energie is een primaire levensbehoefte. Afgelopen jaar hebben we gezien hoe de beschikbaarheid en betaalbaarheid van die behoefte in gevaar kan komen. Leveringszekerheid en betaalbaarheid van energie is belangrijk. Daarnaast willen we dat alle Limburgers op een verantwoorde manier met energie omgaan. Waar mogelijk te besparen en te verduurzamen. Want dat heeft direct ook een positief effect op de betaalbaarheid van de energierekening. Ook willen we komen tot een aantoonbaar gezonder leefmilieu in de Limburgse wijken, buurten en kernen.

Bijna twintig jaar na de privatisering van de energiemarkt is duidelijk dat de transitie voor de komende twintig jaar niet alleen vanuit de markt kan plaatsvinden. Energiecoöperaties, intergemeentelijke samenwerkingsverbanden (RESSen, warmtenetten) en overheidsfondsen (LEF, DuurzaamThuis); ze blijken onmisbaar. Ook in Limburg. Tenslotte vinden wij het belangrijk dat er een robuust VTH-stelsel (Vergunningen, Toezicht, en Handhaving) is voor onze milieukerntaken. Inclusief de bijbehorende uitbreiding van de uitvoeringscapaciteit.

Wij stellen ons de volgende doelen:

- **In 2030 is er meer duurzame opwek, transport en opslag van energie met tijdige en goede ruimtelijke inpassing gerealiseerd met oog voor de economische stabiliteit van de regio;**
- **In 2030 is de doorlooptijd van onze eigen procedures voor projecten op het gebied van de energietransitie verkort;**
- **In 2027 ondernemen en wonen we duurzamer;**
- **In 2027 is er meer gezondheidswinst gerealiseerd met minder uitstoot door bedrijfsleven en instellingen;**
- **In 2027 is er gewerkt aan de leveringszekerheid en betaalbaarheid van energie.**

Daar waar het gaat om indicatoren kan geput worden uit het Dashboard Provinciale Energie Strategie, de normwaarden van Europese richtlijnen, de Wet milieubeheer/Activiteitenbesluit. Die helpen om bovenstaande doelen te concretiseren (zie bijlage van dit coalitieakkoord).

Wat gaan we daarvoor doen?

Duurzame opwek, transport en inpassing van energie

Limburg heeft in uitwerking van het nationale Klimaat-akkoord een bod gedaan om 2,5 TWh duurzaam opgewekte elektriciteit te realiseren in 2030. De huidige opwek in Limburg blijft daar met 0,57 TWh (per 31-12-2021) nog bij achter, met name in Zuid-Limburg. Toch zullen in 2025 de plannen voor duurzame opwek via zonne-energie en windenergie planologisch vastgelegd moeten zijn. Behalve wind, zon en groen gas zijn voor Limburg ook andere energiebronnen en -dragers belangrijk in de energiemix van de toekomst. Belangrijke randvoorwaarde voor een succesvolle energietransitie is het elektriciteitsnet. Het huidige net moet versterkt, verzaamd en uitgebreid worden. Dit is primair een taak van het Rijk, netbeheerders TenneT en Enexis en de Autoriteit Financiële Markt. De Provincie vervult met het provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur en Klimaat (MIEK) een aanjagende rol naar deze partijen en oefent invloed uit als betrokken medeaandeelhouder van Enexis. In het versnellen van ruimtelijke procedures kan de Provincie ook een belangrijke rol vervullen en daarbij zal energie naast alle andere ruimteclaims zorgvuldig worden gewogen.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Wij richten een Provinciale Energiemaatschappij op die bestaande provinciale activiteiten bundelt en gericht is op het verbinden van kennis en uitvoeringskracht van onze partners om de energietransitie de komende jaren in goede banen te leiden. We onderzoeken de precieze uitwerking en bezien de mogelijkheden om binnen huidige wet- en regelgeving de samenwerking op te zoeken met en voort te bouwen op reeds bestaande initiatieven. We onderzoeken de precieze uitwerking. Te denken valt aan het lokaal benutten van lokaal opgewekte energie;
- Wij spannen ons in om uiterlijk in 2025 de vergunningverlening voor de zon- en windprojecten voor RES-doelen rond te krijgen. We houden daarbij rekening met de benodigde elektriciteitsinfrastructuur. Wij gaan met RES-regio Zuid-Limburg actief het gesprek aan om te kijken op welke wijze de provincie extra ondersteuning kan bieden in het realiseren van de gestelde ambitie. De recent uitgevoerde landschapsstudies kunnen daarbij helpen;
- Ten aanzien van de gezondheidseffecten van windenergie volgen wij nieuw onderzoek op de voet. Komen uit dit onderzoek nieuwe inzichten, dan zullen wij ons daar kritisch toe moeten verhouden. Wij hanteren de meest recente richtlijnen van RIVM en Rijksoverheid. Bij zon-op-land zetten we maximaal in op meervoudig ruimtegebruik en stimuleren van

biodiversiteit. Voor zon-op-landbouwgrond geldt een strikt 'nee, tenzij' principe en een motivatieplicht van gemeenten bij afwijking daarvan. De provincie zal daar strak op toezien;

- Wij continueren de lobby voor realisatie van de 380 kV-kabel naar Graetheide in 2028 door TenneT. Vanuit onze aandeelhoudersrol en ruimtelijke bevoegdheden versterken en versnellen we onze inzet in de aanpak omtrent netschaarste door Enexis van de 25 'onderstations' in Limburg. We zetten maximaal in op de voor Limburg relevante punten vanuit het Landelijk Actieprogramma Netcongestie;
- Op basis van het lopende haalbaarheidsonderzoek en consortiumvorming naar kernenergie met 'Small Modular Reactors' (SMR's), worden mogelijke vervolgstappen genomen. Hierbij kijken wij met grote aandacht naar aspecten van veiligheid en voorgestelde oplossingen voor afval. De Rijksoverheid en de Autoriteit Nucleaire Veiligheid en Stralingsbescherming (ANVS) zijn en blijven verantwoordelijk. Zij staan aan de lat voor eventuele realisatie, bekostiging, uitvoering, nucleaire veiligheid, stralingsbescherming en regels rondom opslag van kernafval;
- We onderzoeken de mogelijkheden om in grensoverschrijdend verband (bijv. Parkstad/Regio Aachen en Roermond/Javelin Park bij Elmpt) te komen tot een beter afgestemde energie-infrastructuur, waarbij we knelpunten en belemmeringen ook actief zullen agenderen bij de Rijksoverheid en Europa.

Duurzaam ondernemen en wonen

In deze context hebben wij ook aandacht voor duurzaam ondernemen en wonen. De komende jaren willen wij inzetten op uitvoering van gemaakte afspraken en realisatie van plannen. Bijvoorbeeld in het kader van de eerder ingezette investeringen in de Limburgse warmtenetten (Mijnwater in Parkstad-regio en Het Groene Net in Sittard-Geleen), de Duurzaam Thuis leningen voor particulieren, de samenwerking met gemeenten en corporaties (o.a. bestrijding van energiearmoede, besparing en isolatie, energiecoaches) en de innovatie-participaties van het Limburgs Energie Fonds en het LIOF.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Het verder isoleren van de Limburgse woningvoorraad. Dat pakken we aan in samenspraak met het Nationale Isolatieoffensief en lokale gemeentelijke initiatieven (bijvoorbeeld in RES-verband). Daarnaast gaan we energiebesparing stimuleren via eerder bewezen interventies en mogelijk aanvullende campagnes;
- We stimuleren en ondersteunen lokale initiatieven rond buurtbatterijen, en het uitwisselen van energie tussen particulieren en/of (samenwerkende) bedrijven. Met daarbij een mogelijke rol voor de eigen Provinciale Energiemaatschappij;

- Wij onderzoeken de mogelijkheid van een zogeheten 'pre-soortenmanagementplan' (Pre-SMP) om versneld uitvoering te geven aan isolatiemaatregelen, met oog voor de impact op beschermde diersoorten. Daarbij leren we van ervaringen in de provincies Utrecht en Overijssel;
- Wij stimuleren innovatie en ondernemerschap in de energietransitie met projecten van het Limburgse Energiefonds (LEF) en de LIOF-portefeuille rond het verduurzamen van Limburgse instellingen en het MKB. Daarbij zien wij toe op rekenschap, transparantie en het bereiken van de maatschappelijk gewenste impact, waarin kosten en baten in gepaste verhouding staan;
- Wij werken nauw samen met de Limburgse energie-intensieve bedrijven bij het verder verduurzamen van de industrie. Wij leveren samen met hen input voor de nationale 'Cluster 6 aanpak'. Maar vervullen uiteraard ook onze toezichhoudende taken, bijvoorbeeld rond de energiebespaarplicht en het nemen van mitigatie-maatregelen. Waar nodig treden we handhavend op;
- Wij zien toe op de uitvoering van besluitvorming door PS inzake Mijwater en de uitrol fase 1 en 2 van het Masterplan Mijwater (clusters in Heerlen en omgeving). Daarnaast onderzoeken we de haalbaarheid van een Warmtenet Zuid-Limburg met restwarmte van Chemelot. We werken actief samen met Duitse partners als het gaat om onderzoeken van geothermie, daarbij beschermen we onze strategische drinkwatervoorraden;
- Conform gemaakte afspraken ronden we het fonds Duurzaam Thuis en de door SVn beheerde leningenportefeuille omdat Limburgers voor deze doelstellingen voor aantrekkelijke tarieven terecht kunnen bij het Warmtefonds van het Rijk. Wel bekijken we op welke wijze verduurzaming van maatschappelijk vastgoed van verenigingen of instellingen die buiten de bestaande rijks- of gemeentelijke regelingen (of verantwoordelijkheden) vallen, ondersteund kan worden;
- Werken aan een brede visie op de nieuwe arbeidsmarkt met oog voor de transitieopgaven (beroeps- en techniekonderwijs), als onderdeel van de Strategische Arbeidsmarktagenda (zie hoofdstuk 4 'Een toekomstbestendige economie').

Gezond en veilig leefmilieu

Een gezond en veilig leefmilieu is een thema dat veel inspanning vraagt en de komende periode meer prioriteit vergt. Hier is de rol van de provincie als regulerende overheid nodig. Een overheid die haar inwoners beschermt tegen ongeoorloofde en ongewenste risico's.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Op het vlak van milieu worden de wettelijk vereiste en voorgeschreven controles daadwerkelijk uitgevoerd. Indien en voor zover nodig wordt geïnvesteerd in meer capaciteit op het vlak van VTH en RUD's. We implementeren de aanbevelingen van de Zuidelijke Rekenkamer;
- Wij participeren onder regie van het Ministerie van EZK in de eerste 'maatwerkafspraken' met de Limburgse industrie;
- Wij maken meer werk van het daadwerkelijk meten van de uitstoot bij verschillende sectoren en zorgen voor meer Limburgse meetnetten, waarbij ook actief de samenwerking met de rijksinstanties en grensoverschrijdende partners wordt opgezocht;
- We ronden de verkenning naar aanvullend provinciaal milieubeleid in 2023 af;
- De komende tijd zal meer bekend worden over de exacte impact van de reactivering van vliegbasis De Peel. Wanneer Defensie medio 2023 een concept Luchthavenbesluit ter inzage legt, neemt het college een standpunt in.

Het college zal deze hoofdlijnen verder uitwerken in een nieuw Kader Energie & Milieu. Enerzijds bouwen we daarbij voort op de Provinciale Energie Strategie (PES), en anderzijds zetten we in op intensivering van provinciaal milieubeleid en VTH-taken in lijn met de nieuwe Omgevingswet.

Inspiratie uit de samenleving

Ingekomen externe reacties

Ondernemend Limburg (**LWV, MKB, LLTB**) pleit voor een veilige toepassing van geothermie als warmtebron en voor het faciliteren van warmtenetten en initiatieven rondom waterstof. Ook de beide RES-regio's hebben gevraagd om blijvende provinciale inzet rondom warmte en mogelijkheden van groen gas (tevens ingebracht door het **Platform Groen Gas**). In dit coalitieakkoord zijn deze aspecten opgenomen.

De netbeheerders **TenneT** en **Enexis** pleiten ervoor om in de planvorming van de Regionale Energie Strategie en actief rekening te houden met de beschikbare lokale netcapaciteit, de eventuele uitbreiding en snelheid in de ruimtelijke procedures. Versnelling van procedures wordt ook door de **Nederlands Vereniging van Duurzame Energie, Energie Nederland, Holland Solar en Alliantie Zon** betoogt. In Limburg is de afgelopen periode intensief overleg opgezet over de energie-infrastructuur (pMIEK) en wordt ingezet op het versnellen van de ruimtelijke procedures. Dat continueren we met dit coalitieakkoord

Vanuit de beide **RES-regio's** (samenwerkende gemeenten) is aangegeven dat ze hechten aan een goede samenwerking met energiecoöperaties en de provincie als partner, iets wat in dit coalitieakkoord wordt onderschreven. Specifiek voor Zuid-Limburg wordt de provincie gevraagd om actief mee te denken in nieuwe zoekgebieden voor de opwek van duurzame energie en mogelijkheden die er zijn vanuit recente landschappelijke studies. Een uitnodiging waarop wij actief zullen ingaan als partner in de RES. Tevens onderzoeken we de mogelijkheden van een 'pre-soortenmanagementplan' als het gaat om

verduurzaming van woningen met oog voor o.a. beschermde diersoorten.

Zowel de **Stadsregio Parkstad** als **gemeente Roermond** pleiten voor een betere grensoverschrijdende 'energiebalans' en pilots voor de uitwisseling van duurzame energie over de grens. Wij zullen de mogelijkheden daartoe samen met hen onderzoeken en betrekken daarbij ook de rijksoverheid;

Er zijn naast lokale en regionale belangengroepen zoals de **Hiswa Recron** diverse **individuele reacties** van Limburgers gekomen die zich zorgen maken over de ontwikkelingen van wind- en zonne-energie in het landschap en wijzen op de vele daken die nog leeg liggen. Ook de **Natuur- en Milieufederatie Limburg** pleit voor oog voor effecten op landschap, natuur en landbouw en een goede omgevingscommunicatie. Een goede ruimtelijke afweging behoort tot de kerntaken van de Provincie en is ook opgenomen in dit coalitieakkoord, naast het streven om de gestelde doelen van de Regionale Energiestrategieën te behalen.

Een aantal stichtingen (o.a. **Stichting Duurzaam Zevenellen en Platform Leefbaarheid omgeving Chemelot**) rondom bedrijventerreinen in Limburg vragen om meer oog voor toezicht en handhaving van de provincie. In algemene zin wordt met dit coalitieakkoord de capaciteit van de Provincie en de Regionale Uitvoeringsdiensten de komende jaren structureel versterkt.

Een **burgerlid van de Commissie Overleg & Voorlichting Milieu De Peel** en de **gemeente Venray** (namens 13 andere gemeenten) zijn geen voorstanders van de heropening van vliegbasis de Peel door het

ministerie van Defensie. Zij hebben grote zorgen over het verder onderdruk komen te staan van de leefbaarheid in de omgeving van de vliegbasis. De komende tijd zal meer bekend worden over de exacte impact van de reactivering van vliegbasis De Peel. In dit coalitieakkoord is opgenomen dat wanneer Defensie medio 2023 een concept Luchthavenbesluit ter inzage legt, het nieuwe college van Gedeputeerde Staten dan een standpunt zal innemen.

Inspiratieavond Sittard

Chemelot als grote werkgever in de regio is bezig met verduurzamings transitie. Zorg voor tijd, middelen en waardering voor wat ze doen. *Wij ondersteunen verduurzaming van de Chemelot-site samen met de partners van de Chemelot Circular Hub.*

Zon-op-dak als eerste stap. Voer de RES samen uit. *Een goede ruimtelijke afweging behoort tot de kerntaken van de Provincie en is ook opgenomen in dit coalitieakkoord, naast het streven om de gestelde doelen van de Regionale Energiestrategieën te behalen.*

Werkgelegenheid is van belang, maar onderzoek ook de **gezondheid**, bijvoorbeeld bij Chemelot. *Wij stellen als doel dat in 2027 meer gezondheidswinst is gerealiseerd met minder uitstoot door bedrijfsleven en instellingen.*

Inspiratieavond Venlo

Werk aan innovaties zoals **'smart grids'** elektriciteitssystemen. *Limburg heeft in uitwerking van het nationale Klimaatakkoord een bod gedaan om 2,5 TWh duurzaam opgewekte elektriciteit te realiseren in 2030. Een belangrijke randvoorwaarde hiervoor is het elektriciteitsnet. Het huidige net moet versterkt, verzaamd en uitgebreid worden. Dit is primair een taak van het Rijk, netbeheerders TenneT en Enexis en de Autoriteit Financiële Markten. De provincie vervult met het provinciaal Meerjarenprogramma Infrastructuur en Klimaat (MIEK) een aanjagende rol naar deze partijen en oefent invloed uit als betrokken medeaandeelhouder van Enexis.*

Provinciale Energie Strategie (PES) en Regionale Energie Strategieën (RES); keuzes maken in **meer zon of wind?** *Het streven is om de doelen van de RES te behalen. Ook zal het college een nieuw kader Energie & Milieu uitwerken waarbij kan worden voortgebouwd op de Provinciale Energie Strategie (PES).*

Elektriciteit kostbaar voor warmte. Benut meer **restwarmte** van de industrie. Bij Chemelot veel meer de restwarmte benutten. *Naast wind- en zonne-energie, wordt restwarmte gezien als een energiebron in de mogelijke energiemix van de toekomst. We onderzoeken de haalbaarheid van een Warmtenet Zuid-Limburg met restwarmte van Chemelot.*

Geothermie: kijk ook wat er wel mogelijk is, bijvoorbeeld in Duitsland. *We werken actief samen met de Duitse partners als het gaat om onderzoeken van geothermie daarbij beschermen we onze strategische drinkwatervoorraden.*

Clauscentrale in Maasbracht, plek voor een Small Modular Reactor (SMR)? *Op basis van het lopende haalbaarheidsonderzoek en consortiumvorming naar kernenergie met 'Small Modular Reactors' (SMR's), gaat het nieuwe college besluiten over eventuele vervolgstappen. Hierbij kijken wij met grote aandacht naar aspecten van veiligheid en voorgestelde oplossingen voor afval.*

Werk aan de **laadpalen-infrastructuur**. *We stellen als doel dat in 2030 13.000 laadpalen in Limburg zijn gerealiseerd om het verwachte aantal van 130.000 elektrische auto's te voorzien van een dekkende laadvoorziening en in 2027 rijden alle bussen van Arriva in Limburg emissieloos.*

Meer aandacht voor **schone lucht** (fijnstof, stank). *We realiseren ons steeds beter dat schone lucht en leefmilieu van groot belang zijn voor onze gezondheid. Meer schone opwek van duurzame energie, een robuuster energienetwerk en minder uitstoot van broeikasgassen, fijnstof, geluid zijn noodzakelijk.*

6. Leefbare steden en dorpen

Het Limburgse leven moet goed zijn, voor iedereen, in elke wijk en ieder dorp. De afgelopen jaren hebben gemeenten, woningcorporaties en inwoners, samen met de Provincie forse investeringen gedaan in de leefbaarheid van het platteland en de steden. Toch staat die leefbaarheid op veel plekken onder druk. In plattelandskernen verdwijnen steeds meer voorzieningen en gaat de bereikbaarheid achteruit. Dat tast de sociale samenhang aan en maakt het leven minder makkelijk en aantrekkelijk. Agrarische gebouwen die leeg komen te staan vallen te vaak ten prooi aan ondermijnende activiteiten door de georganiseerde misdaad. En het aantal drugsdumpingen in het buitengebied neemt toe. In steden zien we hoe armoede zich vaak concentreert in specifieke wijken met slechte woonomstandigheden, relatief veel sociale problemen en weinig aantrekkelijke plekken met groen waar mensen elkaar kunnen ontmoeten.

IKC DE KEMP
IKC DE KEMP
IKC DE KEMP

Wat drijft ons en wat is onze opgave?

Grote veranderingen en opgaven rond klimaatverandering, verduurzaming, biodiversiteit en het in stand houden van voorzieningen vragen om een krachtig platteland en sterke steden. Geen unieke situatie voor Limburg, maar wel iets waar wij stevig mee aan de slag moeten. We staan aan de vooravond van wat wel 'de grootste verbouwing van Nederland' wordt genoemd. Wij moeten werk maken van het verbeteren van de kwaliteit van de woon- en leefomgeving en het bieden van sociaal-economisch perspectief. Dat maakt van Limburg niet alleen een aantrekkelijke omgeving om te leven, maar stelt ons ook in staat om in te spelen op de veranderingen die op ons afkomen. Landelijke gebieden die goed zijn ingericht, zijn beter bestand tegen extreem weer bijvoorbeeld, tegen droogte of juist plotseling heel veel water. En steden met meer groen bieden meer bescherming tegen hittestress en schonere lucht voor de mensen die er wonen, werken of recreëren. Limburgers kunnen zelf een bijdrage leveren, maar voor een deel vraagt dat grote gecoördineerde programma's. Door zelf aandacht te hebben voor de kwaliteit van hun leefomgeving, samen de wijk of het dorp schoon te houden of bijvoorbeeld de biodiversiteit te verbeteren met slimme beplanting in tuinen of diervriendelijke voorzieningen in weilanden en landerijen.

De Provincie speelt in dit alles een sturende rol op 'de samenhang der dingen'. Dat doen we vanuit onze verantwoordelijkheid op het gebied van ruimtelijke ordening. We bewaken daarbij dat een goede belangenafweging wordt gemaakt rond leefbaarheid, omgevingskwaliteit en een veilige leefomgeving. Met oog voor de sociale draagkracht van wijken en dorpen. Niet alles is wenselijk en niet alles kan overal.

In de Grondwet staat: "bevordering van voldoende woonelegentheid is voorwerp van zorg der overheid". Limburg heeft een afspraak met het Rijk gemaakt om 26.550 woningen te realiseren in de periode tot en met 2030. Volgens deze 'Woondeal' dient twee derde van de nieuwbouw in de categorie 'betaalbaar' te vallen, en er ligt een afspraak dat de bestaande woningvoorraad voor minimaal 30% uit sociale huurwoningen moet bestaan. Als Provincie stimuleren we gemeenten die hier nog niet aan voldoen om extra inspanningen te verrichten. De Limburgse woonopgave draait naast beperkte nieuwbouw vooral om herstructurering van de bestaande woningvoorraad. Binnen de afspraken met het Rijk is het van belang om met gemeenten, woningcorporaties en marktpartijen deze brede opgave voortdurend in het oog te houden, en samen te kijken hoe we die kunnen realiseren. Door duurzaam en circulair te bouwen bijvoorbeeld, of door leegstaande kantoor- en winkelpanden te transformeren naar woonlocaties, en monumentale en karakteristieke panden een nieuwe bestemming te geven. Het tekort aan

vakmensen, ook bij gemeenten en corporaties, stelt ons ook hier voor extra uitdagingen. We moeten werken aan huisvesting voor inwoners in alle levensfasen, waarbij bijzondere groepen als studenten, ouderen, starters, nieuwkomers en arbeidsmigranten specifieke aandacht vragen. Bouwen naar woonbehoefte is daarbij het uitgangspunt. Met zorg voor het bevorderen van sociale samenhang en een streven naar permanente woonoplossingen.

Voor de huisvesting van arbeidsmigranten zijn grootschaligere woonlocaties wat ons betreft denkbaar, mits het om mensen gaat die kort in Limburg verblijven. Voorwaarde daarbij is dat dergelijke woonlocaties aansluiten bij de draagkracht van de omgeving en dat ze van voldoende kwaliteit zijn. De Provincie heeft een regisserende en regulerende rol. (Het rapport "Geen tweederangsburgers. Aanbevelingen om misstanden bij arbeidsmigranten in Nederland tegen te gaan" van het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten is hierbij het uitgangspunt.) Arbeidsmigranten die lang in Limburg blijven, zien wij als onderdeel van de Limburgse samenleving. Hun huisvesting is daarmee een deel van de reguliere woonopgave. Door bij het toewijzen van woningen deze in steek te kiezen, is het gemakkelijker voor arbeidsmigranten om te wortelen in de samenleving. Dat komt de leefbaarheid voor iedereen ten goede. De grote instroom van vluchtelingen uit Oekraïne en andere delen van de wereld heeft geleid tot het vastlopen van de asielketen en een nog grotere uitdaging als het gaat om huisvesting. Ook op Limburgse gemeenten wordt door het Rijk, nu en in de komende periode, steeds nadrukkelijker een beroep gedaan om te helpen bij het vinden van oplossingen.

Wat willen we bereiken?

We vinden het belangrijk dat onze inzet op het gebied van ruimtelijke ontwikkeling, wonen, mobiliteit, energie en verduurzaming leidt tot verbetering van de leefbaarheid en tot een gezonde en veilige leefomgeving voor alle Limburgers. Zowel op het platteland als in de steden. We kiezen voor een samenhangende aanpak van sociale en fysieke vraagstukken, die we samen met gemeenten, corporaties, bewonersinitiatieven en andere partners invulling geven. Waarbij ook impulsen uit de Sociale Agenda een bijdrage leveren. Dat moet leiden tot sterke steden en krachtige, bereikbare plattelandskernen, met voldoende voorzieningen en groen, aantrekkelijke ontmoetingsplekken, toegankelijke evenementen en een springlevend verenigingsleven. Daarbinnen willen wij de Limburgse woonopgave realiseren, zodat elke inwoner van Limburg in elke levensfase kan beschikken over adequate, betaalbare en toekomstbestendige woonruimte in de vertrouwde omgeving.

Daarbij stellen wij de volgende doelen:

- **In 2027 zijn meer inwoners van Limburg tevreden met hun woning en woonomgeving;**
- **In 2027 hebben minder inwoners van Limburg te maken gekregen met criminaliteit;**
- **In 2027 is het voorzieningenniveau verbeterd;**
- **In 2027 zijn wijken en dorpen groener.**

Bovenstaande indicatoren maken deel uit van de brede welvaartsmonitor van CBS en/of de Leefbaarometer en dienen hierbij als inspiratie voor concretisering.

Wat gaan we daarvoor doen?

Leefbaarheid in het landelijke gebied en in steden

We verbeteren de leefbaarheid en de kwaliteit van de leefomgeving met een samenhangende aanpak, waarin naast goede bereikbaarheid, een veilig milieu, voldoende voorzieningen, lokale economie en arbeidsmarkt, ook fysieke opgaven worden beetgepakt. We zetten in op wijken met voldoende voorzieningen, met meer groen, beweeg- en speelruimte waar kinderen veilig kunnen spelen en leren, en ontmoetingsplekken waar mensen elkaar tegenkomen. In het landelijk gebied investeren we in de openbare ruimte, in kernen met voldoende voorzieningen en plekken die ontmoeting en noaberschap bevorderen. We sluiten daarbij actief aan bij de programma's die al lopen en initiatieven van onderop. In onze aanpak gaan we op een verantwoorde manier om met schaarste in zowel fysieke als milieuruimte. Hier ligt een nauwe relatie met het hoofdstuk 5 "Nieuwe Energie en een schoon leefmilieu".

We zetten in op de volgende speerpunten:

- Wij investeren in de leefbaarheid van onze Limburgse steden en onze dorpen, daar waar de nood het hoogst is. Daarbij erkennen wij dat de opgaven in de stad, en met name in wijken waar de sociaal-economische problematiek groot is (bijvoorbeeld zogeheten SES-wijken), van een andere aard zijn dan de leefbaarheidsvraagstukken in de dorpen en kleine kernen. Wij streven naar een samenhangende aanpak van ruimtelijke en sociale vraagstukken;
- Wij stellen een 'Leefbaarheidsfonds in', ondersteunend aan de brede integrale leefbaarheidsopgave van dit college. Dit fonds is bedoeld om benodigde fysieke investeringen mogelijk te maken die de leefbaarheid in wijken of kernen bevorderen. Denk aan een lokaal zorgbuurthuis, de vergroening van een kern of wijk, of een andere voorziening die voor de leefbaarheid noodzakelijk is;
- De integrale opgave rond leefbaarheid is een verantwoordelijkheid van het gehele college. Daar

waar het gaat om sociaal beleid (veilig en gezond opgroeien, ontmoeting, wijk- of dorps initiatieven voor sociale cohesie) biedt de Sociale Agenda het kader. Als het gaat om 'perspectief voor het landelijk gebied' is ook het Limburgs Programma Landelijk Gebied belangrijk. Voor de bereikbaarheid van stad en dorp is de wijze waarop de mobiliteit is georganiseerd (OV, fiets, auto) van belang. Waar een stap in de verduurzaming van de gebouwde omgeving aan de orde is, zal de bijgestelde Provinciale Energiestrategie (PES) een bijdrage leveren. De coördinatie voor het thema leefbaarheid ligt bij de portefeuillehouder Ruimte & Wonen;

- Om recreatie en biodiversiteit te bevorderen en hittestress en wateroverlast te beperken, zetten we in op meer groen in steden en kernen. In samenwerking met gemeenten stimuleren we initiatieven van inwoners en vrijwilligers in dit kader. Ook blijven we in de komende periode groene schoolpleinen stimuleren, waarbij we het multifunctioneel gebruik ervan onderzoeken;
- Een veilige en leefbare woonomgeving, kan niet zonder effectieve en proactieve handhaving, waarbij preventie voorop staat. Door consequente handhaving worden degenen die zich aan de regels houden verder gemotiveerd. We blijven de lobby ondersteunen naar de Rijksoverheid voor voldoende middelen in Limburg voor een veilige en gezonde leefomgeving;
- Wij bieden waar nodig de 'veiligheidsketen' ondersteuning bij een (grensoverschrijdende) aanpak van overheden tegen ondermijnende - en drugscriminaliteit op basis van de ervaringen van afgelopen periode. Met daarbij ook aandacht voor preventie. We spannen ons in om de problematiek van de grensstreek aan te kaarten in Den Haag en de huidige scheve verdeling van middelen recht te trekken. We vergroten de inzet en ondersteuning van de Groene Brigade in het buitengebied;
- Bij het tegengaan van ondermijning hebben wij extra aandacht voor vrijkomende agrarische bebouwing bij de aan- en verkoop van gronden en vastgoed.

Toekomstbestendige, adequate woonruimte voor alle inwoners

We blijven samen met gemeenten, woningbouwcorporaties en marktpartijen versneld inzetten op een woonaanbod dat past bij de vraag van onze inwoners. We kijken daarbij ook naar de brede leefbaarheidsopgave die er in Limburg ligt en hoe we slimme combinaties kunnen maken om meerdere doelen te realiseren en de kwaliteit in de fysieke leefomgeving te verbeteren. Bij het bouwen van woningen wordt de variatie die Limburg kent in verstedelijkte en landelijke gebieden gekoesterd. Zo blijven vruchtbare landbouwgrond en het unieke cultuurlandschap op het platteland behouden. De ervaringen in het Limburgse heuvelland van 2021 leren daarnaast dat ook kleine rivieren grote wateroverlast kunnen veroorzaken. Om schade

bij extreem weer voor bewoners zoveel mogelijk te beperken, is het van belang om bij bouwen rekening te houden met de kwetsbaarheid van een gebied voor wateroverlast. Voor het bouwen van woningen wordt in beginsel eerst gekeken naar de lege en beschikbare plekken binnen de bestaande kernen en steden (inbreiding). Maar er is voor een aantal kernen, waar leefbaarheid onder druk staat, ook behoefte om aan de randen van de bestaande bebouwde kern nieuwe woningbouw te realiseren. Op deze manier ontstaat ruimte binnen bestaand bebouwd gebied om te vergroenen. Daar waar (aantoonbaar) een aanvullende opgave ligt, wordt woningbouw (onder voorwaarden) buiten de kernen toegestaan.

We zetten in op de volgende speerpunten:

- In samenwerking met gemeenten, waterschap, woningcorporaties en marktpartijen zetten we erop in om in 2030 de afspraken uit de regionale woondeal te realiseren. We vragen daarbij blijvend aandacht van het Rijk voor de “kritische succesfactoren” zoals voldoende financiële middelen, passende regelingen, het oplossen van de stikstofproblematiek, het verminderen van regeldruk, investeringscapaciteit van woningcorporaties, bouwkostenstijgingen en personele capaciteit;
- We vinden het belangrijk dat bij herbestemming en transformatie van vastgoed en bestaande woningen ook doelen kunnen worden behaald op het gebied van leefbaarheid, duurzaamheid, circulariteit en veiligheid. Daarom ondersteunen wij gemeenten om succesvolle aanvragen te kunnen indienen bij landelijke regelingen zoals het Volkshuisvestingsfonds;
- We ondersteunen gemeenten en regio's bij het indienen van projecten voor de landelijke Woningbouwimpuls. Zodat projecten die een financieel tekort hebben toch kunnen worden gerealiseerd, als ze bijdragen aan het realiseren of versnellen van de bouw van betaalbare woningen in een kwalitatief goede leefomgeving;
- We onderzoeken de mogelijkheden om voor de kernen waar de leefbaarheid onder druk staat om aan de randen van de bestaande bebouwde kern nieuwe woningbouw te realiseren in een brede mix. Indien dit leidt tot een gedragen voorstel met een heldere afbakening van criteria – in overleg met gemeenten – zal dit indien nodig een aanpassing van de vigerende Omgevingsvisie en Omgevingsverordening vergen;
- We zetten waar mogelijk in op versnelde procedures en vergunningverlening via de provinciale rayonplanologen en directe contacten met de verschillende woonregio's;
- We ondersteunen de Limburgse aanpak (Mijninstituut) voor veilige en mijnbouwschadevrije woningen in de Mijnstreek.

Kwaliteit met minder ruimte

Een belangrijke wettelijke kerntaak van de Provincie is een duurzame verdeling van de ruimte. De (ruimtelijke) opgaven in Limburg zijn groot en divers, terwijl de ruimte schaars is. De urgente maatschappelijke opgaven zoals het woningtekort, de kwaliteit van de natuur, de transitie van de landbouw en de verduurzaming van de energievoorziening hebben grote ruimtelijke impact. We moeten daardoor scherper kiezen: wat doen we wel, wat doen we anders en wat doen we niet meer? We willen dat er ruimte is voor de inwoners, maar ook voor infrastructuur, bedrijven, landbouw en natuur. We dragen daarbij zorg voor een veilige en schone leefomgeving, waarbij de inrichting van de ruimte bijdraagt aan leefbaarheid en omgevingskwaliteit.

We zetten in op de volgende speerpunten:

- Omgevingskwaliteit en aspecten van leefbaarheid worden expliciet meegenomen in alle fysieke opgaven om verschillende doelen tegelijkertijd te kunnen realiseren. We zorgen voor goede inpassing en we beperken hinder en overlast;
- We stimuleren investeringen die waarde voor de lange termijn toevoegen voor de leefbaarheid van steden en dorpen omdat de aantrekkelijkheid van de leefomgeving bijdraagt aan fysiek en geestelijk welbevinden. Hierbij verdient we ook de toegankelijkheid van de leefomgeving aandacht: inwoners met een beperking moeten zo vrij mogelijk kunnen bewegen in de openbare ruimte;
- In gebiedsgerichte processen worden belanghebbenden tijdig betrokken, zodat hun stem kan worden meegenomen in de besluitvorming. Op deze manier wordt de omgeving in de gelegenheid gesteld om suggesties en ideeën aan te dragen;
- We stellen voor Limburg een integraal ruimtelijk voorstel op, waarin inzichtelijk wordt gemaakt wat er ruimtelijk mogelijk en realiseerbaar is. Hierbij zijn water en bodem leidend;
- We zetten waar mogelijk in op meervoudig ruimtegebruik, zodat we de beperkte ruimte optimaal benutten en tegelijkertijd een bijdrage kunnen leveren aan meerdere opgaven;
- We ontzien het landschap en continueren het huidige beleid van de inperking van grootschalige logistieke locaties (conform Amendement 112 Gewijzigd Schuuring c.s. ‘Grenzen aan verdozing’);
- Aanvragen voor nieuwe ontgrondingsvergunningen zijn niet bij voorbaat uitgesloten, deze zullen, naast geldige wet en regelgeving, worden getoetst aan de bredere maatschappelijke meerwaarde en hinder voor de omgeving;
- In samenwerking met partners continueren we de lopende “ontwerpde onderzoeken” om een ruimtelijke vertaling te maken van visies en programma's;
- We zetten samen met het Rijk en andere partners onze activiteiten voor de ontwikkelperspectieven van de NOVEX-gebieden De Peel en Zuid-Limburg voort;
- We kiezen voor een nieuw grond- en vastgoedbeleid in lijn met onze ambities. We onderzoeken hoe een grondbank hieraan kan bijdragen.

Inspiratie uit de samenleving

Ingekomen externe reacties

Groenblauwe revolutie schoolpleinen

vraagt continuering van de subsidie-regeling Groene schoolpleinen. Wij stimuleren groene schoolpleinen in deze coalitieperiode en onderzoeken het multifunctioneel gebruik ervan.

In een aantal individuele reacties

wordt aandacht gevraagd voor de druk op de leefomgeving en het milieu. De kwaliteit van de leefomgeving is een belangrijk thema in dit coalitieakkoord. Bij alle ontwikkelingen wordt dit aspect meegewogen.

Vanuit verschillende hoeken wordt aandacht gevraagd voor huisvesting van speciale doelgroepen zoals bijvoorbeeld rolstoelgebruikers. De Limburgse afdelingen van **Alzheimer Nederland** vragen aandacht voor de huisvesting van de groeiende groep mensen met dementie. In dit coalitieakkoord is de ambitie geformuleerd voor adequate huisvesting voor alle Limburgers. In samenwerking met gemeenten, woningcorporaties en huurdersorganisaties zal worden bekeken hoe aandacht kan worden besteed aan de huisvestingsopgave van deze kwetsbare groepen.

Acht **grote woningcorporaties** van Limburg vragen aandacht voor problematiek zoals armoede en een gebrek aan zelfredzaamheid waar veel van hun huurders mee te maken hebben en de afnemende leefbaarheid in wijken en kernen. Zij – maar ook de **Woonbond** – pleiten voor een gecoördineerde aanpak met samenwerking tussen alle relevante partijen, waarbij breder wordt gekeken dan alleen de bouwopgave. Dit coalitieakkoord besteedt expliciet aandacht aan de brede opgave rondom leef-

baarheid en huisvesting van diverse doelgroepen o.a. via de provinciale Woondeal.

Greenports Nederland vaagt aandacht voor de noodzaak van passend beleid voor de huisvesting van internationale medewerkers. Dit college hecht waarde aan adequate huisvesting voor alle inwoners van Limburg waarbij grootschaligere locaties voor short-stayers denkbaar zijn mits van voldoende kwaliteit. **Werkgroep Huisvesting Arbeidsmigranten** vraagt om voldoende aandacht voor de belangen en zorgen van omwonenden bij de huisvesting van arbeidsmigranten. **FNV** benadrukt het belang van goede huisvesting en betere handhaving hiervan door de overheid. Draagkracht van de omgeving is in dit coalitieakkoord een belangrijk punt. Voor de huisvesting van arbeidsmigranten zijn grootschaligere woonlocaties wat ons betreft denkbaar, mits het om mensen gaat die kort in Limburg verblijven. Voorwaarde daarbij is dat dergelijke woonlocaties aansluiten bij de draagkracht van de omgeving en dat ze van voldoende kwaliteit zijn. Het rapport “Geen tweederangsburgers” van het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten is hierbij het uitgangspunt.

Diverse gemeenten (**Maastricht, Stadsregio Parkstad, Sittard-Geleen en Roermond**) pleiten voor samenwerking in hun opgaven in diverse wijken rondom de leefbaarheid en/of herstructureringsopgave. In het hoofdstuk Leefbare steden en dorpen evenals het hoofdstuk Samen leven en bestaanszekerheid wordt er nadrukkelijk ingegaan op deze aspecten. Een integrale wijkgerichte aanpak waar de nood het hoogst is (wijken met lage ‘SES-scores’) is daarbij prioriteit van het nieuwe college.

MKB Limburg en Centrum Platform Limburg vragen de Provincie om bruisende en vitale binnensteden en dorpskernen te bevorderen met voldoende commerciële, culturele en maatschappelijke voorzieningen. Leefbare wijken en dorpen is een centraal onderdeel van dit coalitieakkoord waarvoor ook een leefbaarheidsfonds wordt ingesteld.

Inspiratieavond Sittard

Toekomstbestendige **centra van stad en dorp**. Pak de leegstand aan. Zorg dat faciliteiten zoals fysiotherapie en huisartsen bij elkaar zitten in een centrum. Zorg voor een regionale visie op gentrificatie. *Samen met gemeenten, corporaties, bewonersinitiatieven en andere partners werken wij aan sterke steden en krachtige bereikbare plattelandskernen met voldoende voorzieningen en groen, plekken voor ontmoeting, voor evenementen en een krachtig verenigingsleven. We zetten daarbij in op de aanpak van leegstand en op herstructurering. Bij de uitwerking van de woondeals samen gemeenten, waterschap, woningcorporaties en marktpartijen is er aandacht voor de woonzorg vraag.*

Zorg voor een transitie van **lege kantoorpanden** voor huisvesting. Zorg voor beschikbare betaalbare woningen. *We ondersteunen gemeenten om een succesvolle aanvraag te kunnen indienen bij landelijke regelingen zoals het Volkshuisvestingsfonds om op deze manier doorwerking van doelen ten aanzien van leefbaarheid, duurzaamheid, circulariteit en veiligheid ook te realiseren waar het transformatie en herbestemming van vastgoed en de bestaande voorraad woningen betreft. Het realiseren van betaalbare woningen is een belangrijk facet in de woondeals.*

De Provincie dient regie te nemen en gemeenten te dwingen om geschikte aanpak te realiseren inzake **internationale werknemers** (arbeidsmigranten)/statushouders. Flex-woningen zijn tijdelijk. *Voor de huisvesting van arbeidsmigranten zijn grootschaligere woonlocaties voor arbeidsmigranten die kort in Limburg verblijven voor ons denkbaar, mits ze aansluiten bij de draagkracht van de omgeving en van voldoende kwaliteit zijn. De bevindingen van het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten zijn hierbij het uitgangspunt. Arbeidsmigranten die lang in Limburg blijven zien we als onderdeel van de Limburgse samenleving en hun huisvesting is daarmee een deel van het reguliere volkshuisvestingsvraagstuk.*

Transformatiefonds voor **leefbare (historische) centra**. *Voor de benodigde fysieke investeringen die de leefbaarheid in wijken of kernen bevorderen, zoals een lokaal zorgbuurthuis, de vergroening van een kern of de wijk of een andere voorziening die voor de leefbaarheid noodzakelijk is stellen wij een 'Leefbaarheidsfonds' in. Dit fonds is ondersteunend aan de brede integrale leefbaarheidsopgave van dit college.*

Leefbaarheid en natuur, bedreigd door **bedrijvigheid** (vervoersbewegingen, stank, geluid). Gemeente wijst naar provincie (VTH), coördinerende rol van provincie. *Wij breiden de provinciale capaciteit uit op het gebied van vergunningverlening, toezicht en handhaving (VTH, inclusief de Regionale Uitvoeringsdiensten). We gaan daarbij van een 'minimalistische' naar een 'robuuste' uitvoering, met voldoende capaciteit en de bijbehorende aanvullende middelen. Op deze manier kunnen we de genomen taken zowel in aantal als in complexiteit op een zorgvuldige manier uitvoeren.*

Inspiratieavond Venlo

Herstart subsidies voor **Groene Schoolpleinen**. *We blijven in de komende periode groene schoolpleinen stimuleren, waarbij we het multifunctioneel gebruik ervan onderzoeken.*

Subsidieregeling maatschappelijk vastgoed voor verduurzaming. We ronden het fonds Duurzaam Thuis en de door Svn beheerde leningenportefeuille conform gemaakte afspraken af. Wel bezien we op welke wijze maatschappelijk vastgoed van verenigingen of instellingen die buiten de bestaande rijks- of gemeentelijke regelingen (of verantwoordelijkheden) vallen, ondersteund kan worden.

Calamiteitenfonds mijnschade. Nu beperkt tot ernstige gebreken. Ruime algemene regeling voor Limburg is nodig (met bijbehorende middelen). Van belang voor bewoners, maar ook voor regio en provincie. *De portefeuillehouder verantwoordelijk voor mijnschade zal hierover in gesprek gaan met alle betrokkenen.*

Leefbaarheid onder druk door reactivering **Vliegbasis de Peel** (Geluidsoverlast door F35). Ook dieren (vee, geluid), en natuur (stikstof). RO + VTH rol voor de Provincie. *Specifiek met betrekking tot de reactivering van vliegbasis De Peel zal komende tijd veel informatie over de exacte impact bekend worden. Wanneer Defensie medio 2023 een concept Luchthavenbesluit ter inzage legt is het moment dat Gedeputeerde Staten een standpunt innemen op basis van alle informatie die er dan is.*

7. Cultuur en erfgoed voor iedereen

Iedere Limburger kan genieten van onze rijke cultuur met een eigenheid aan tradities en taal. Er is volop aanbod, zowel van bekende musea en podia, als ook van kleinere lokale uitingen van cultuur. Het cultuuraanbod in een stad of regio is medebepalend voor de sfeer en dynamiek, en daardoor voor de aantrekkingskracht om er te gaan (of blijven) wonen, studeren, werken of recreëren. Cultuur draagt ook bij aan de zelfontplooiing van mensen en de kwaliteit van leven. Het is een verbindende factor in een veranderende samenleving. Limburg wordt diverser, in de samenstelling van de bevolking en ook in haar culturele uitingen. De digitale cultuur bijvoorbeeld heeft in de Corona-tijd een enorme 'boost' gekregen. Maar denk ook aan de 'urban culture' van de Parkstad-regio, of de tour langs verzorgingshuizen waarmee het Limburgs Museum haar kunstcollecties op een nieuwe manier toegankelijk maakte. Tradities gaan hand in hand met nieuwe invloeden. Het rijke Limburgse verleden toont zich in de vele historische monumenten, karakteristieke landschapselementen en ander erfgoed. Ze vertellen het verhaal over waar wij als Limburgers vandaan komen en weerspiegelen onze identiteit. Het is van belang dat het erfgoed zoveel mogelijk toegankelijk is voor inwoners, in het bijzonder voor onze jongeren. En dat ook hier vernieuwing haar weg vindt, in de manier waarop het erfgoedverhaal verteld en gedeeld wordt.

Wat drijft ons en wat is onze opgave?

Niet alle inwoners van Limburg komen vanzelfsprekend in aanraking met cultuur, met culturele evenementen en met ons culturele erfgoed. Omdat het aanbod onvoldoende toegankelijk is of omdat ze er simpelweg geen geld voor hebben. Dat verdient aandacht. Net als de duizenden verenigingen en vele vrijwilligers die zich inzetten voor de Limburgse cultuur en al haar tradities. Zij spelen een centrale rol in onze samenleving en zorgen voor gemeenschapszin, maar worden soms ontmoedigd door steeds meer regels, administratieve lasten en financiële beperkingen. Dat laatste geldt ook voor de vele historische monumenten en ander Limburgs erfgoed. De leegstand, de kostbare verduurzaming en renovatie van beeldbepalende monumentale panden vormen een groot risico voor het behoud van dat erfgoed. Monumenten verdienen goed onderhoud; vaak door particulieren, gemeenten of instellingen zelf, maar soms ook met steun in de rug van de Provincie. We zetten ons de komende jaren in om onze cultuur en ons cultureel erfgoed in de volle breedte te versterken, te behouden en nog meer toegankelijk te maken voor de Limburgers. Daarbij leggen we de verbinding met de Sociale Agenda.

Wat willen we bereiken?

We willen dat cultuur en erfgoed voor elke inwoner van Limburg toegankelijk en betaalbaar zijn. Zodat meer mensen door aansprekende verhalen en inspirerende voorbeelden worden betrokken en uitgenodigd om mee te doen met het Limburgse culturele leven. Daarom investeren wij in een brede, toegankelijke infrastructuur. We vinden het daarnaast belangrijk dat vrijwilligers de ruimte krijgen en gefaciliteerd worden om initiatieven en evenementen te organiseren, die zorgen voor ontmoeting, inclusiviteit en levendigheid in wijken en dorpen. We willen ons archeologisch, industrieel en religieus materieel én ons immaterieel erfgoed beschermen, behouden en zoveel mogelijk toegankelijk maken. Landelijke middelen voor cultuur, sport en monumenten dienen evenredig over de verschillende provincies te worden verdeeld. We blijven uit het vaarwater van de gemeentelijke taken maar zoeken de bovenlokale en regionale afstemming op en ondersteunen desgewenst met kennis en bij contacten met de Rijksoverheid. Zodat elke overheid vanuit haar eigen invloedssfeer de benodigde impact kan maken.

Wij stellen daarbij de volgende doelen:

- **In 2027 is de culturele infrastructuur in Limburg evenwichtiger versterkt;**
- **In 2027 hebben meer Limburgers een bezoek gebracht aan een museum of een voorstelling (podiumkunst);**
- **In 2027 verkeert een kleiner percentage van rijksmonumenten (niet zijnde woonhuizen) in Limburg in matige of slechte staat;**
- **In 2027 zijn meer vrijwilligers betrokken bij het in stand houden van kunst, cultuur en erfgoed.**

Een aantal van bovenstaande indicatoren maakt deel uit van de cultuurmonitor van de Boekmanstichting en de erfgoedmonitor van de Rijksdienst voor cultureel erfgoed, en dient hierbij als mogelijk inspiratie voor nadere concretisering.

Wat gaan we daarvoor doen?

Behouden en versterken van een toegankelijke culturele basisinfrastructuur

Een breed en toegankelijk cultureel aanbod, verspreid over heel Limburg, maakt dat alle inwoners van Limburg in aanraking kunnen komen met alle vormen van cultuur, ook de rijke Limburgse volkscultuur. We trekken op met zowel de Rijksoverheid als gemeenten en stimuleren samenwerking tussen diverse partners binnen en buiten de sector en over de grens. We willen gemeenschapsinitiatieven die bijdragen aan leefbaarheid faciliteren. Meer financiële erkenning en steun vanuit de Rijksoverheid is nodig.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- We continueren de steun aan professionele en amateurkunsten en de provinciale musea. Het Limburgs Museum Venlo als “identiteitsdrager” van Limburg is centrale spil in het uitdragen van de Limburgse identiteit en verdient meer steun;
- We versterken de culturele infrastructuur in Midden en Noord-Limburg door met incidentele middelen een kwaliteitsinhaalslag en rijker aanbod te realiseren. Op deze manier ontstaat een beter gebalanceerde culturele infrastructuur over de gehele provincie;
- We ondersteunen lokale culturele initiatieven, waaronder festivals en evenementen, die aantoonbaar zorgen voor ontmoetingen en bijdragen aan de levendigheid van een wijk of kern. Dat doen we ook bij initiatieven die een bijdrage leveren aan het profiel van Limburg als cultuurprovincie. In samenwerking met gemeenten en veiligheidsdiensten “ontzorgen” we vrijwilligers en het verenigingsleven door barrières rondom regelgeving en financiën weg te nemen of in elk geval zo laag mogelijk te maken. We onderzoeken samen met gemeenten de mogelijkheid om een “actieplan vrijwilligers” op te stellen;
- Wij vinden het belangrijk dat alle kinderen in aanraking komen met cultuur en stimuleren daarom cultuureducatie. We onderzoeken of het haalbaar is om alle kinderen tot en met 12 jaar gratis toegang te bieden tot de provinciale musea;
- We versterken samen met gemeenten onze lobbyactiviteiten richting Rijk voor een eerlijke verdeling van landelijke cultuursubsidies en de bekostiging van het Bonnefantenmuseum als rijksmuseum;
- We verankeren het Filmfonds Limburg structureel in het provinciaal cultuurbeleid, met extra oog voor specifiek de Limburgse historie, taal, cultuur, en producties.

Behoud van Limburgs materieel en immaterieel erfgoed, Limburgse taal, monumenten en archeologie

Het Limburgse erfgoed vertegenwoordigt de Limburgse geschiedenis, verrijkt het landschap en verdient behoud en bescherming. Monumentale panden, zoals kerken, zijn vaak beeldbepalend in het landschap of dragen bij aan de eigenheid van een kern of wijk. Onderhoud, restauratie en herbestemming ervan is belangrijk, waarbij zoveel mogelijk de unieke historische kenmerken en de relatie met het omliggende landschap behouden blijven. Gecombineerd met toegankelijkheid voor een breed publiek. Ook het behoud en het stimuleren van de Limburgse taal is van groot belang.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- We continueren de huidige ondersteuning aan organisaties die zich inzetten voor erfgoed en archeologie;
- We treden op als co-financier bij het onderhoud, de restauratie en herbestemming van industrieel en kerkelijk erfgoed, en monumentale panden in particulier bezit die toegankelijk zijn voor een breed publiek. Wij hebben daarbij oog voor de centrale plek van het erfgoed in een wijk, dorp of in het landschap en voor de mogelijkheid om bij herbestemming naast een verdienmodel ook waarde te realiseren voor bijvoorbeeld de samenleving, het milieu of landschap. Voor grote restauratieopgaven vragen wij in samenwerking met gemeenten aandacht bij het Rijk;
- We ondersteunen het gebruik en de instandhouding van de Limburgse taal. Als provincie stimuleren we dat kinderen hier al zo vroeg mogelijk mee in aanraking komen. Daarnaast verwachten we van het Rijk structurele ondersteuning als aanvullende impuls op het gesloten Convenant inzake de Nederlandse erkenning van de Limburgse taal (2019);
- In gezamenlijkheid met gemeenten stimuleren we publieksparticipatie en “ontzorgen” we vrijwilligers;
- We werken samen met eigenaren van erfgoed en erfgoedorganisaties om het erfgoed onder de aandacht te brengen van een breed publiek.

Inspiratie uit de samenleving

Ingekomen externe reacties

De **culturele sector** in Limburg ('Investeren in een kleurrijk Limburg') en het **Huis voor de Kunsten** vragen aanhoudende aandacht voor het belang van alle soorten cultuur, inclusief de amateurkunsten, voor cultuur-educatie en voor erfgoed in Limburg. Cultuur in brede zin heeft een prominente plek in dit coalitieakkoord.

De **Cultuurregio Noord-Limburg** vraagt waardering voor, en erkenning van het onderscheidende cultuurprofiel van de regio Noord-Limburg. Zij vragen tevens ondersteuning van de culturele netwerken en instellingen bij het professionaliseren. In dit coalitieakkoord wordt ingezet op een uitgebalanceerde culturele infrastructuur over de gehele provincie.

Naast anderen vraagt ook het **Erfgoed-ensemble** aandacht voor de potentie van meervoudige waardecreatie bij de herbestemming van erfgoedensembles (bijv. boerderijen, kastelen en landgoederen) in zowel economisch opzicht als ook op het terrein van milieu, natuur, samenleving en landschap. Ook wordt benadrukt dat er voldoende ondersteuning nodig is voor eigenaren van monumenten om erfgoed voor de toekomst veilig te stellen. Deze aspecten zijn in dit coalitieakkoord opgenomen.

Netwerk Senioren Limburg benadrukt dat veel senioren na pensionering vrijwilligerswerk gaan doen dat gewaardeerd en gefaciliteerd dient te worden. Ook **Huis van de Kunsten** en andere organisaties benoemen de waarde van vrijwilligerswerk en de noodzaak van het ontzorgen van vrijwilligers. Wij erkennen dit thema in dit coalitieakkoord. Wij gaan in

afstemming met gemeenten bekijken of er een "actieplan vrijwilligers" moet komen.

De samenwerkende **Limburgse taalorganisaties** verenigd in het 'Hoes veur het Limburgs' bepleiten een actieve provinciale rol in het beschermen en promoten van het Limburgs. Wij zijn voornemens hier een impuls aan te geven in deze coalitieperiode en vragen hierbij structurele ondersteuning van het rijk.

De stichting **Klankkleur** wil samen met de koren en muziekverenigingen zorg dragen voor een blijvende verankering van de amateursmuziekcultuur in verenigingsverband in de Limburgse samenleving. In algemene zin ondersteunen we in dit coalitieakkoord lokale culturele initiatieven die aantoonbaar zorgen voor ontmoetingen en bijdragen aan de levendigheid van een wijk of kern. Dat doen we ook bij initiatieven die een bijdrage leveren aan het profiel van Limburg als cultuurprovincie.

Het **ErfgoedLAB Limburg** pleit o.a. voor het oprichten van een provinciaal monumentenfonds en het ontzorgen van monumenten-eigenaars in hun verduurzamingsopgave en financieringsvraagstukken bij restauratie. Ook enkele individuele reacties onderstrepen het belang van blijvende financiële steun vanuit de provincie voor monumenten in Limburg. In dit coalitieakkoord zien wij het belang van monumentale panden die beeldbepalend kunnen zijn in het landschap bijdragen aan de eigenheid van een kern of wijk. Onderhoud, restauratie en herbestemming vinden wij belangrijk, waarbij zoveel mogelijk de unieke historische kenmerken en de relatie met het omliggende landschap behouden blijven. Gecombineerd

met toegankelijkheid voor een breed publiek. Voor monumenten specifiek zijn ook wederom financiële middelen beschikbaar voor de komende periode.

De **Oud-Limburgse Schuttersfederatie** vraagt om ondersteuning in hun vrijwilligersactiviteiten om deze vorm van Limburgse cultureel erfgoed jaarlijks mogelijk te blijven maken. In dit coalitieakkoord wordt erfgoed in algemene zin een warm hart toegedragen en is afgesproken dat voor specifiek het de OLS-federatie er structureel middelen in de provinciale begroting worden opgenomen.

Inspiratieavond Sittard

Niet extra bezuinigen op de cultuursector. Blijf cultuur steunen en breid dit uit. Stimuleer cultuur en ondernemerschap. *We continueren de steun aan professionele en amateurkunsten en de provinciale musea. We versterken de culturele infrastructuur in Midden en Noord-Limburg door met incidentele middelen een kwaliteitsinhaalslag en rijker aanbod te realiseren. Op deze manier ontstaat een uitgebalanceerde culturele infrastructuur over de gehele provincie. We ondersteunen lokale culturele initiatieven, waaronder festivals en evenementen die aantoonbaar ontmoeting stimuleren en bijdragen aan de levendigheid van een wijk of kern en initiatieven die een bijdrage leveren aan het profiel van Limburg als cultuurprovincie.*

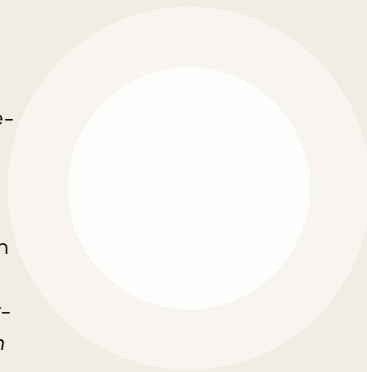
Zet cultuur in als instrument om problemen in de maatschappij aan te pakken. *We ondersteunen lokale culturele initiatieven, waaronder festivals en evenementen die aantoonbaar*

ontmoeting stimuleren en bijdragen aan de levendigheid van een wijk of kern en initiatieven die een bijdrage leveren aan het profiel van Limburg als cultuurprovincie.

Aandacht voor de **Limburgse identiteit**. We zijn voornemens een impuls te geven aan het beschermen en promoten van de Limburgse taal. Verder zien we o.a. het Limburgs Museum Venlo als "identiteitsdrager" van Limburg en dus als centrale spil in het uitdragen van de Limburgse identiteit. Het museum verdient meer steun. Ook verankeren we het Filmfonds Limburg structureel in het provinciaal cultuurbeleid, met extra oog voor specifiek de Limburgse historie en taal.

Inspiratieavond Venlo

Cultureel erfgoed: wonen en leven in **monumentale panden**. Schade door droogte én door water. Normering invoeren (m.b.t. wateroverlast, secundaire waterstromen), deze normering moet omhoog. Coördinerende rol voor de Provincie tussen verschillende betrokken overheden. *Financiële beperkingen zijn een ontmoedigende factor in het kader van historische monumenten en ander Limburgs erfgoed. De leegstand, de kostbare verduurzaming en renovatie van beeldbepalende monumentale panden vormen een groot risico voor het behoud van dat erfgoed. Monumenten verdienen goed onderhoud; vaak door particulieren, gemeenten of instellingen zelf, maar soms ook met steun in de rug van de provincie. We zetten ons de komende jaren in om onze cultuur en cultureel erfgoed in de volle breedte te versterken, te behouden en nog meer toegankelijk te maken voor de Limburgers.*

8. Een bereikbaar en toegankelijk Limburg

Iedere Limburger komt binnen een acceptabele tijd en tegen aanvaardbare kosten op zijn of haar bestemming. Zo zou het wat ons betreft moeten zijn. Maar de afgelopen jaren is het Nederlandse vervoersbeleid niet gericht geweest op kosten en vervoerstijd maar op het functioneren van het vervoersysteem. Waarbij de nadruk lag op het bestrijden van congestie, het faciliteren van verkeersdoorstroming en het efficiënter maken van het openbaar vervoersysteem. En dus niet op de passagiers, niet op de mensen. Het Planbureau voor de Leefomgeving constateert in de recente studie *Toegang voor iedereen* dat in dit efficiency-denken weinig aandacht wordt besteed aan de mate waarin verschillende groepen mensen bestemmingen en activiteiten kunnen bereiken (PBL, 2022). Dit betekent dat de bereikbaarheid voor personen en goederen, maar ook de ontsluiting van het platteland via het OV steeds meer onder druk zijn komen te staan. Ook in Limburg, in de steden en op het platteland, ondervinden we de gevolgen van dit landelijk beleid.

Wat drijft ons en wat is onze opgave?

Een robuust en fijnmazig bereikbaarheidsnetwerk in Limburg (weg, water, lucht, spoor en buis, OV, fiets digitaal) is onze drijfveer. En dat bereiken we niet met enkel lokale vrijwilligers-initiatieven, het vergrote bereik van e-bikes of een paar nieuwe innovaties. De Provincie is wettelijk verantwoordelijk voor een goed beheerd en veilig wegereaal en een fijnmazige bereikbaarheid met openbaar vervoer, waardoor steden en dorpen worden verbonden en mensen elkaar kunnen blijven ontmoeten. Goede, kwalitatieve en betaalbare bereikbaarheid hoort daarbij hand in hand te gaan met het stimuleren van multimodaal goederenvervoer en het beïnvloeden van mobiliteitsgedrag van mensen en bedrijven. Waarbij we ook stappen moeten zetten in verdere verduurzaming (elektrificatie) van vervoer en oog moeten hebben voor verkeersveiligheid.

Investerings in infrastructuur hebben een lange doorlooptijd en worden gedaan met publiek geld. Ze kennen vaak grote financiële risico's in de plan-fase maar ook risico op kostenoverschrijdingen in de aanlegfase. Dit betekent dat er toekomstgericht beleid nodig is met duidelijke afspraken met partners en bewaking van de kosten. Niet alles kan overal voor elke prijs. We moeten keuzes maken. Maar dat doet geen afbreuk aan het uitgangspunt dat toegankelijke en betaalbare bereikbaarheid in Limburg, een provinciale kerntaak is.

Wat willen we bereiken?

Wij werken aan een robuust en fijnmazig, aaneengesloten netwerk van verbindingen om elkaar te ontmoeten, om te leven, te ondernemen en te recreëren. In lijn met het advies van het Planbureau voor de Leefomgeving zullen in een herijking van de Mobiliteitsvisie uit 2018 de bereikbaarheid van voorzieningen, sociale contacten en banen meer centraal komen te staan. Dat vergt mogelijk ook scherpere keuzes binnen het Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg (IPML).

We houden het huidige basisnetwerk voor logistieke stromen op orde. En maken het toekomstbestendig voor wat betreft laadinfrastructuur, duurzaamheid en zogenaamde 'modal shift', zodat we samen met het Rijk de ambities voor mobiliteit uit het Klimaat-akkoord kunnen realiseren. Deze ambities vragen om stevig opdrachtgeverschap vanuit de Provincie, op basis van een lange termijnvisie, bestuurskracht en om goede samenwerking met alle mobiliteitspartners. Daarnaast is een actieve lobby richting de Rijksoverheid voor extra mobiliteitsmiddelen van groot belang. Net als het benutten van nationale en Europese fondsen, zodat we onze provinciale (wettelijke) kerntaken op het gewenste kwaliteitsniveau kunnen uitvoeren. De verkeersveiligheid op de provinciale weg- en fietsinfrastructuur wordt zeker niet vergeten!

Daarbij stellen wij de volgende doelen:

- **In 2027 is de kwaliteit van het openbaar vervoer voor de Limburgers verbeterd t.o.v. 2023;**
- **In 2027 is er sprake van een verbeterde bereikbaarheid van Limburg binnen Nederland en de aangrenzende buurlanden met substantiële inzet van nationale en Europese middelen;**
- **In 2030 zijn er 13.000 laadpalen in Limburg gerealiseerd om het verwachte aantal van 130.000 elektrische auto's te voorzien van een dekkende laadvoorziening, en in 2027 rijden alle bussen van Arriva in Limburg emissieloos;**
- **In 2027 zijn dorpen en buitenwijken van steden beter bereikbaar.**

Daar waar het gaat om bereikbaarheids-indicatoren laten wij ons inspireren door de laatste inzichten op dit terrein (bijv. PBL-studie, 2022; Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid, Programma 2023) om bovenstaande doelen te concretiseren (zie bijlage van dit coalitie-akkoord).

Wat gaan we daarvoor doen?

Nieuwe mobiliteitsvisie 2040 en uitvoeringsprogramma

Mobiliteitsopgaven kennen een lange ontwikkel- en doorlooptijd en vragen grote kosten. Tegelijkertijd gaan de ontwikkelingen rond verduurzaming steeds sneller. Dat vergt een strategische vooruitblik voor de lange termijn (2040), zodat we de Limburgse prioriteiten en keuzes van vandaag en morgen kunnen onderbouwen, verantwoorden en uiteindelijk realiseren. Bij het ontwikkelen van deze nieuwe visie wordt ingespeeld op de verschillende schaalniveaus die rond mobiliteit aan de orde zijn. Van de Haagse en Europese agenda's en programma's (o.a. Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport (MIRT), Nationaal Groeifonds/Mobiliteitsfonds, Trans-European Transport Network policy, Connecting Europe Facility) tot de bereikbaarheid van kleinere kernen, regionale netwerken, stedelijke gebieden en grensoverschrijdende verbindingen. Als rode draad geldt dat niet het vervoerssysteem centraal wordt gesteld, maar de normen die de Provincie aan de bereikbaarheid van voorzieningen en banen wil stellen. Vanuit het idee "de gebruiker centraal". Keuzes zijn daarin noodzakelijk, omdat de financiële mogelijkheden en risicoreserves begrensd zijn.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Het opstellen van een nieuwe Mobiliteitsvisie voor zowel de korte termijn (2023-2027) als een doorkijk naar de lange termijn (2028-2040), inclusief beoogde doelen, gewenste impact en aansluiting van verschillende schaalniveaus en agenda's van medeoverheden;
- Voor de inhoudelijke hoofdlijnen spelen we in op betere bereikbaarheid (elk dorp, elke kern), doelen en ontwikkelingen van verduurzaming (e-bikes, elektrische bus- en autovervoer inclusief laadinfra), en 'modal shift' van weg naar water, spoor en buis;
- We voegen geen nieuwe grote infrastructurele werken toe aan de mobiliteitsportefeuille (IPML) en we bezien of in het licht van de financiële kaders een nieuwe heroverweging van de bestaande portfolio nodig is. Daarbij past ook de herijking van de Nota infrastructurele kapitaalgoederen (wegbeheer en onderhoud);
- In de visieontwikkeling worden de meest actuele inzichten rond gratis en/of goedkoper (lokaal of regionaal) openbaar vervoer ('Limburg ticket' en prijzen voor specifieke doelgroepen) en de mogelijkheden voor nachtnetten tussen steden, binnen maar ook buiten Limburg, meegenomen;
- Ontwikkelen van op Limburg toegesneden bereikbaarheids-indicatoren voor zowel stad als platteland conform de laatste inzichten op dit terrein.

Basis op orde in het openbaar vervoer en wegbeheer

We gaan verder op de lijn die vanaf 2020 is ingezet om de mobiliteitsportefeuille in goede banen te leiden. Daarbij zullen ook de kerntaken van goed openbaar vervoer, verantwoord provinciaal wegbeheer en -onderhoud en doelmatige investeringen passend binnen de visie, prioriteit moeten krijgen. Naast het realiseren van een betere bereikbaarheid zijn keuzes nodig over de gewenste basiskwaliteit van het Limburgse openbaar vervoer en het gewenste kwaliteitsniveau van het provinciaal wegbeheer.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

Infrastructuur

- Het vaststellen van een nieuwe Nota infrastructurele kapitaalgoederen, met daarin vastgelegd het gewenste 'basis' kwaliteitsniveau voor beheer en onderhoud van wegen, kunstwerken en andere infrastructurele kapitaalgoederen, en hiervoor aanvullende middelen beschikbaar stellen;
- Uitvoering geven aan de reeds genomen besluiten omtrent (snel)fietspaden, verlichting en stimuleren van meer fietsgebruik als alternatief voor auto-gebruik in Limburg;
- Bezien op welke wijze de regionale uitvoeringsprogramma's Zuid-Limburg Bereikbaar, Midden-Limburg Bereikbaar en Trendsportal (Noord-Limburg) ondersteund kunnen worden;
- Verdere uitrol elektrische laadinfrastructuur in Limburg (incl. benutten Klimaatfonds);
- Op orde houden van de benodigde mobiliteitsdata en (verkeers)meetnetten;
- Benutten van de beschikbare rijksmiddelen als het gaat om verkeersveiligheid en verduurzaming van mobiliteit.

Openbaar vervoer

- Stevig opdrachtgeverschap en monitoring van resultaten en effecten van het jaarlijkse vervoersplan van de OV-concessie in overleg met Arriva, gebruikers(platformen), gemeenten en betrokkenen;
- De bevindingen van het lopende onderzoek naar effecten van prijsstijgingen, aanpassing van dienstregeling en alternatief vervoer (Motie 2933 inzake Limburg bereikbaar met betaalbaar OV) daarbij betrekken, evenals uitvoering geven aan het in november 2022 ondertekende Bestuursakkoord Toegankelijkheid Openbaar Vervoer 2022-2032;
- Een impuls geven aan de bereikbaarheid vanuit het platteland naar voorzieningen, zoals ziekenhuizen.

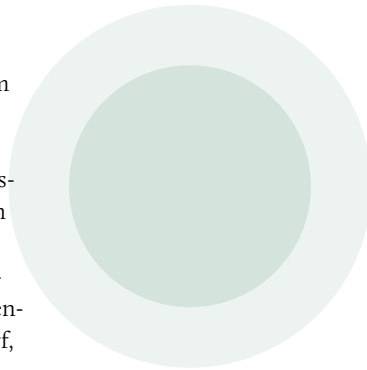
Limburg nationaal en Europees verbonden

Limburg maakt steeds meer en beter gebruik van de beschikbare Europese middelen als het gaat om transnationale netwerken ('Trans-European Transport Network'), de bereikbaarheid tussen grensregio's ('Connecting Europe Facility'). Maar waar het gaat om de verdeling van de middelen in het kader van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport overleg (MIRT-overleg) tussen Rijk, provincies, gemeenten, vervoersregio's, bedrijven en maatschappelijke organisaties landt maar een beperkt deel in Limburg. We verdienen beter en meer. Daarnaast liggen er kansen bij het nationale Klimaatfonds voor de verduurzaming van de mobiliteit.

Wij zetten in op de volgende speerpunten:

- Versterkte inzet voor het benutten van mogelijkheden uit rijksmiddelen en Europese fondsen voor Limburgse mobiliteitsopgaven van het Integraal Programma Mobiliteitsopgaven Limburg. Blijvende inzet voor Limburgse projecten in het kader van het Meerjarenprogramma Infrastructuur, Ruimte en Transport en Klimaatfonds en op relaties met betrokken ministeries;
- Samen met gemeenten, Rijksoverheid én de logistieke sector zorgen voor voldoende veilige vrachtwagenparkeerplaatsen langs de snelweg om de woonwijken en de openbare ruimte op bedrijventerreinen te ontzien;
- Blijvende lobby-inzet op verbreding van de A2 tussen Weert en Eindhoven en tussen Het Vonderen en Kerensheide en de verbetering van de aansluiting van de A73 op de A2, de internationale treinverbindingen Drielandentrein Maastricht/Heerlen-Luik-Aken, intercity Eindhoven-Venlo-Düsseldorf, Weert-Hamont-Antwerpen, doortrekken van de intercity Eindhoven-Heerlen naar Aken, veiligheid A67 (parkeerplaatsen voor vrachtwagens), multimodale ontsluiting van de Limburgse binnenhavens, mogelijkheden voor aanvullende grensoverschrijdende busverbindingen in de grensstreken;
- Blijvende inzet naar het Rijk voor tijdige realisatie van de opwaardering van de Maaslijn als prioritair rijksproject (uitvoering motie 2951 inzake de Maaslijn is een Rijksproject) evenals aanvullende Rijksondersteuning voor kwaliteitsbehoud van het provinciale openbaar vervoersnetwerk.

Het college zal deze hoofdlijnen verder uitwerken in een nieuwe Mobiliteitsvisie 2040 met een Uitvoeringsprogramma voor de periode 2023-2027.

Inspiratie uit de samenleving

Ingekomen externe reacties

Het belang van betrouwbaar, toegankelijk, snel en beschikbaar Openbaar Vervoer wordt door verschillende **gemeenten, Reizigersvereniging Rover, de Federatie Mobiliteitsbedrijven Nederland** en **burgers** geduid. In deze coalitieperiode zal de Mobiliteitsvisie worden herijkt waarbij de bereikbaarheid van voorzieningen, sociale contacten en banen meer centraal zullen worden gesteld. De deel van de genoemde suggesties zullen in dit kader worden verkend.

Regionaal Orgaan Verkeersveiligheid

wijst op het rapport "Limburgse Staat van de Verkeersveiligheid 2023" van de Stichting Wetenschappelijk Onderzoek Verkeersveiligheid (SWOV) en pleit voor het inzetten op bewezen effectieve verkeersveiligheidsmaatregelen, met prioriteit voor de veiligheid van fietsers en aandacht voor veilige provinciale wegen. Verkeersveiligheid zal als aandachtspunt worden meegenomen in de herijkte mobiliteitsvisie en de uitvoering van reeds genomen besluiten over (snel)fietspaden en verlichting. We zetten tevens in op het benutten van beschikbare rijksmiddelen voor verkeersveiligheid.

Een gezamenlijke strategische agenda voor mobiliteitsopgaven is van belang benadrukken de Limburgse gemeenten verenigd in de drie **Regionale Mobiliteitsoverleggen** (RMO's) en vragen onder meer aandacht te hebben voor lobby richting de landelijke overheid om te blijven investeren in mobiliteit. In dit coalitieakkoord is opgenomen dat onverminderd wordt ingezet op lobby voor de brede mobiliteitsopgaven.

Zowel de **NS, Arriva en Omnibuzz** hebben inbreng geleverd voor een beter en toegankelijker openbaar (doelgroepen)vervoer. Wij zullen als provincie enerzijds als opdrachtgever voor de concessie en anderzijds als partner in het bevorderen van de nationale en internationale bereikbaarheid de komende periode actief het gesprek aangaan om Limburg nog beter bereikbaar te maken vanuit de gestelde ambities in dit coalitieakkoord.

Inspiratieavond Sittard

Zorg voor een **goede infrastructuur**: de Maaslijn, verbreding A2, vaarwegen, verhoging van bruggen en een goed elektriciteitsnetwerk. *Het college gaat een nieuwe Mobiliteitsvisie opstellen voor zowel korte termijn (2023-2027) alsook een doorkijk naar de lange termijn (2028-2040) inclusief beoogde doelen, gewenste impact en aansluiting van verschillende schaalniveaus en agenda's van mede-overheden. Voor tijdige realisatie van de opwaardering van de Maaslijn als prioritair rijksproject, evenals aanvullende rijksondersteuning voor kwaliteitsbehoud van het provinciale openbaar vervoersnetwerk, wordt blijvend ingezet richting het Rijk.*

Geen afbraak van het **openbaar vervoer**. Zorg dat ook het landelijk gebied bereikbaar is, ook in weekenden. "Beter OV, minder verkeer". *Wij werken aan een robuust en fijnmazig, aansluitend netwerk om elkaar te ontmoeten, om te leven, te ondernemen, of te recreëren. In lijn met het advies van het Planbureau voor de Leefomgeving zal in een herijking van de Mobiliteitsvisie uit 2018 de bereikbaarheid van voorzieningen, sociale contacten en banen meer centraal moeten staan. We zetten in op stevig*

opdrachtgeverschap en monitoring resultaten en effecten van jaarlijkse vervoersplan van de OV-concessie in overleg met Arriva, gebruikers(platformen), gemeenten en betrokkenen.

Openbaar vervoer. Let op dat mensen nog op locatie in het dorp of de stad komen. Dit geldt ook voor onderwijs en is voor studenten van belang. Het OV is slecht en onbetaalbaar. Bedrijventerreinen zijn door de tijdstippen van het OV niet goed bereikbaar. Beter OV met een dekkend netwerk zorgt voor betere spreiding. Ook over de grens met België en Duitsland zorgen voor beter OV. Zorg dat mobiliteit en energie grensoverschrijdend functioneren. Voor buitenlandse studenten ook een OV kaart. *In de visieontwikkeling worden de mees- te actuele inzichten rondom gratis en/ of goedkoper (lokaal of regionaal) openbaar vervoer ('Limburg ticket' en prijzen voor specifieke doelgroepen) en de mogelijkheden voor nachtnetten tussen steden meegenomen. We streven ernaar dat in 2027 sprake is van een verbeterde bereikbaarheid van Limburg binnen Nederland en de aangrenzende buurlanden met substantiële inzet van nationale en Europese middelen.*

Inspiratieavond Venlo

Ouderen komen vaak met **openbaar vervoer** niet meer op de bestemming, alleen maar randbediening van de kernen door Arriva. Er zijn veel klachten over Arriva: de frequentie, de onrendabele lijnen, de aansluitingen lopen niet goed (trein/bus). Daarover is een stevig gesprek nodig. *Wij werken aan een robuust en fijnmazig, aansluitend netwerk om elkaar te ontmoeten, om te leven, te ondernemen, of te recreëren. In lijn met het advies van het Planbureau voor de*

Leefomgeving zal in een herijking van de Mobiliteitsvisie uit 2018 de bereikbaarheid van voorzieningen, sociale contacten en banen meer centraal moeten staan. We zetten in op stevig opdrachtgeverschap en monitoring resultaten en effecten van jaarlijkse vervoersplan van de ov-concessie in overleg met Arriva, gebruikers(platformen), gemeenten en betrokkenen.

De **Maaslijn** moet echt opgewaardeerd worden. Voor tijdige realisatie van de opwaardering van de Maaslijn als prioritair rijksproject, evenals aanvullende rijksondersteuning voor kwaliteitsbehoud van het provinciale openbaar vervoersnetwerk, wordt blijvend ingezet richting het Rijk.

Geef **openbaar vervoer** een positie in het mobiliteitsvraagstuk. We streven ernaar dat In 2027 de kwaliteit van het openbaar vervoer voor de Limburgers is verbeterd t.o.v. 2023.

Buslijn naar Heinsberg is geschrapt. In onze grensoverschrijdende verbindingen zullen we – naast spoorverbindingen – ook bezien op welke wijze aanvullend grensoverschrijdend vervoer via bus mogelijk is.

Regiotaxi (met name in de daluren) en **wensbus**: openbaar vervoer is gewoon een publieke taak, die je niet met alleen maar bij vrijwilligers kunt neerleggen. De Provincie is wettelijk verantwoordelijk voor een goed beheerd en veilig wegareaal en een fijnmazige bereikbaarheid met openbaar vervoer waardoor steden en dorpen worden verbonden en mensen elkaar kunnen blijven ontmoeten. We streven ernaar dat In 2027 de kwaliteit van het openbaar vervoer voor de Limburgers is verbeterd t.o.v. 2023.

Moet **betaalbaar** blijven. Wachttijden verkorten. Betrouwbare dienstverlening. In de visieontwikkeling worden de meest actuele inzichten rondom gratis en/of goedkoper (lokaal of regionaal) openbaar vervoer ('Limburg ticket' en prijzen voor specifieke doelgroepen) en de mogelijkheden voor nachtnetten tussen steden meegenomen. We streven ernaar dat in 2027 sprake is van een verbeterde bereikbaarheid van Limburg binnen Nederland en de aangrenzende buurlanden met substantiële inzet van nationale en Europese middelen. Daarnaast zetten we in op stevig opdrachtgeverschap en monitoring van de resultaten en effecten van het jaarlijkse vervoersplan van de OV-concessie in overleg met Arriva, gebruikers(platformen), gemeenten en betrokkenen.

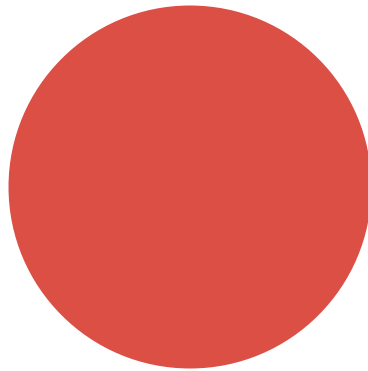
Meer aandacht voor **verkeersveiligheid**. Verkeersveiligheid zal als aandachtspunt worden meegenomen in de herijkte mobiliteitsvisie en de uitvoering van reeds genomen besluiten over (snel)fietspaden en verlichting. We zetten tevens in op het benutten van beschikbare rijksmiddelen voor verkeersveiligheid.

Clear Channel

9. Zo werken wij met elkaar samen

Wij hechten aan een goed samenspel tussen Provinciale Staten (PS), Gedeputeerde Staten (GS) en het ambtelijk apparaat. Het samenspel tussen GS en PS vindt plaats in gezonde duale verhoudingen waarbij er respect is voor elkaars rol en opvatting, en waar het debat op inhoud stevig mag zijn. Vanuit de coalitiepartijen en het college moet de stem van de minderheid daarbij worden gehoord en gewogen. De lessen van de extraparlamentaire periode over het dualisme en onderlinge verhoudingen nemen wij ter harte. Evenals de aanbevelingen van de provinciale Statenwerkgroep Versterking Positie Provinciale Staten (VPPS). Dat biedt ruimte om daadwerkelijk samen te blijven werken aan wat goed is voor Limburg, ondanks verschillen van opvatting of ideologie.

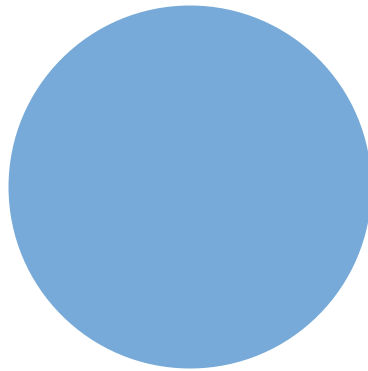

De wijze waarop wij het samenspel voor ogen zien is verwoord in een zevental uitgangspunten:

1. Wij staan voor een open en inclusieve samenleving waarin iedereen kan zijn wie hij of zij wil zijn. Ongeacht wie je bent of waar je geboren bent. Wij gaan respectvol met elkaar om en zoeken continu de dialoog.
2. Wij zijn gezamenlijk verantwoordelijk voor een stabiel bestuur dat midden in de Limburgse samenleving staat.
3. Wij werken integraal aan opgaven en doen dat integer. Wij werken open, zorgvuldig en transparant. Daar waar informatie niet openbaar gedeeld kan worden, leggen wij dat uit. Wij respecteren te allen tijde de persoonlijke levenssfeer van mensen.
4. Wij opereren autonoom en onafhankelijk. Wij zijn rolbewust en rolvast. Wij leren permanent. Wij faciliteren elkaar maximaal hierin.
5. Wij debatteren op basis van feiten, niet op basis van beelden. Wij faciliteren elkaar (GS, PS, ambtelijk apparaat en samenleving) zo goed mogelijk om te komen tot een gedegen en zorgvuldige besluitvorming. Wij respecteren de bestuurlijke verantwoordelijkheid voor ambtelijk handelen.
6. Het coalitieakkoord ontslaat ons niet van de plicht naar breed draagvlak in Provinciale Staten te zoeken en oog te houden voor de belangen van de minderheid.
7. Wij waarderen maatschappelijke betrokkenheid van provinciale medewerkers. Wij staan voor een veilige werkomgeving.

10. Financiën

Het startpunt voor het financieel overzicht voor 2023-2027 is de begrotingsruimte zoals opgenomen in de voorjaarsnota 2023. Nadat wij in lijn met vorige periode in het laatste begrotingsjaar ruimte oormerken voor de volgende Staten, is er € 137 mln. vrije begrotingsruimte beschikbaar.

Kostenstijgingen in huidige beleid

Het afgelopen jaar kenmerkt zich door hoge inflatie. Wij zien dat terug in contractuele verplichtingen op de openbaar vervoersconcessie en verdere kostenstijging van aanlegkosten van de Maaslijn. Deze kostenstijging zien wij bij van de aanleg van wegen, maar ook in het onderhoud van bestaande infrastructuur. In de herijkte Nota Kapitaalgoederen die dit najaar opgesteld zal worden zal dit geadresseerd worden. Tot slot speelt de krapte op de arbeidsmarkt ook bij onze uitvoeringsdiensten en samenwerkingspartners. Voor de RUD Zuid-Limburg is er een correctie nodig t.a.v. de gestegen loonkosten voor de uitvoering van de provinciale kerntaken. Wij houden zo rekening met verwachte autonome kostenstijgingen in bestaand beleid. Ten slotte zullen we als provincie de mogelijkheid onderzoeken voor het in provinciale dienst nemen van personeel voor de catering- en schoonmaakdiensten, daarbij de lopende contracten met onze externe dienstverleners respecterend.

Structurele extra investeringen

Daarnaast zien wij een aantal maatschappelijk vraagstukken die zich naar ons oordeel niet lenen voor incidenteel beleid van enkel vier jaar, maar die structureel in de begroting opgenomen dienen te worden. Dit doen wij op het vlak van cultuur en sport, onze VTH-taken (incl. RUD) op basis van het eind vorige jaar uitgebrachte Zuidelijke Rekenkamer rapport, en tot slot voor landschapsbeheer.

Wij vangen deze structurele ophoging van de begroting deels op met een aantal ruimtescheppende maatregelen:

- Een deel aanvullende ruimte verwachten wij als gevolg van hogere kostendekkende leges voor vergunningverlening en bij de vertaling van de langere afschrijvingstermijn zoals opgenomen in de financiële verordening zoals vastgesteld in februari jl.
- Daarnaast kiezen wij ervoor om de MRB in lijn te brengen met de rest van onze begroting door de indexatie van MRB gelijk te trekken met de algehele begrotingsindex.
- Tot slot voeren wij een taakstelling in van € 50 mln.

Ondanks deze voorstellen voor dekking verwachten wij in 2027 een negatief begrotingsresultaat. Dit hangt samen met de verwachte dalende Rijksfinanciering via het Provinciefonds, ook wel 'het ravijn' genoemd. Wij zoeken de weg richting het Rijk om dit te adresseren en kiezen er niet voor om hier op voorhand bezuinigingen voor in te boeken. Wij zijn ons er zeer van bewust dat dit een risico is en een zware lobbyinzet van het college zal vragen, te meer omdat wij op basis van nu lopende herziening van het Provinciefonds een substantiële daling van ons aandeel voorzien. Hier treffen wij nu geen reservering voor, maar blijven inzetten op passende financiering voor onze taken als decentrale overheid.

Deze ontwikkelingen leiden tot een resterende begrotingsruimte van € 107 mln. Daarbovenop willen wij € 100 mln. van onze reserve inzetten. Hiermee daalt de immunisatiereserve tot € 857 mln. Zodoende kunnen wij € 207 mln. intensiveren op de verschillende ambities uit dit coalitieakkoord voor de periode 2023-2027.

Financiële spelregels

Wij bouwen voort op de Financiële verordening 2023 zoals deze februari jl. door Provinciale Staten is vastgesteld. Hierin zijn belangrijke afspraken gemaakt om het inzicht en transparantie in onze financiële huishouding voor de Staten te bevorderen. Dit betekent dat o.a. dat wij de intensiveringsmiddelen zullen vertalen in zogeheten 'programmareserves' en inzet hiervan doen op basis van een nog op te stellen beleidskaders en daaraan verbonden doelen. Hieronder de belangrijkste aandachtspunten uit de verordening waarin ook deels de aanbevelingen uit de Statenwerkgroep Versterken Positie Provinciale Staten zijn verwerkt:

- Wij streven ernaar per programma zo snel mogelijk, maar uiterlijk binnen 1 jaar een beleidskader aan te bieden aan Provinciale Staten;
- Wij vragen mandaat aan Provinciale Staten om een deel van de programmareserves in te zetten in aanloop naar vaststelling beleidskader (maximaal 5%) per intensiveringspost als proces- en voorbereidingsmiddelen van de beleidskaders;
- De programmareserve/intensiveringsmiddelen (mandaat PS) worden bij concretisering gefaseerd omgezet in reguliere begrotingsmiddelen (mandaat GS);
- Aanvullende financiële ruimte door meevallers wordt op integrale afwegingsmomenten (begroting, voorjaarsnota, najaarsnota, jaarstukken) met instemming PS (resultaat bestemming) met voorrang ingezet voor de in te vullen taakstelling, vervolgens bij voorkeur toegevoegd aan de immunisatiereserve en enkel bij uitzondering ingezet om nieuw/aanvullend beleid te formuleren;
- Wij kiezen nu voor de inzet van een vast bedrag uit de immunisatiereserve. Onze reserves zullen wij verder in lijn met voorgaand punt proberen te versterken als blijvend weerstandsvermogen en voor behoud van stabiele rente en dividendinkomsten. Onder de noemer weerstandsvermogen benoemen wij expliciet het risico van meerkosten in de OV-concessie ingevolge de Maaslijn/concessie verdragingskosten die zeer omvangrijk kunnen zijn.

Financiële ruimte berekening

In onderstaand overzicht is de financiële ruimte voor de periode 2023-2027 aangegeven.

	2023	2024	2025	2026	2027	Totaal (in mln.)
Begroting voorjaarsnota	€ 37,2	€ 38,7	€ 36,7	€ 20,7	€ 14,6	
Ruimte nieuwe Staten	€ 0,0	€ 0,0	€ 0,0	€ 0,0	-€ 11,0	
Startpunt	€ 37,2	€ 38,7	€ 36,7	€ 20,7	€ 3,7	€ 137

WAT WILLEN WIJ OPLOSSEN?

Indexatie OV concessie	-€ 4,6	-€ 6,2	-€ 7,4	-€ 8,0	-€ 8,6	
Maaslijn infra	€ 0,0	€ 0,0	€ 0,0	-€ 1,3	-€ 1,3	
Nota kapitaalgoederen	€ 0,0	-€ 11,6	-€ 11,1	-€ 10,8	-€ 11,8	
Autonome kostenstijging RUD Zuid-Limburg	-€ 0,7	-€ 0,7	-€ 0,7	-€ 0,7	-€ 0,7	
Subtotaal autonome kostenstijging	-€ 5,3	-€ 18,5	-€ 19,3	-€ 20,9	-€ 22,4	€ -86

WAT WILLEN WIJ STRUCTUREEL EXTRA DOEN?

Filmfonds	€ 0,0	-€ 0,4	-€ 0,4	-€ 0,4	-€ 0,4	
Oud-Limburgse Schuttersfederatie (OLS)	€ 0,0	-€ 0,1	-€ 0,1	-€ 0,1	-€ 0,1	
Limburgse taal	€ 0,0	-€ 1,1	-€ 1,1	-€ 1,1	-€ 1,1	
Sporttakplatforms	€ 0,0	-€ 2,5	-€ 2,5	-€ 2,5	-€ 2,5	
VTH versterking (n.a.v. ZRK-rapport)	-€ 0,3	-€ 1,5	-€ 1,5	-€ 1,5	-€ 1,5	
Versterking fractieondersteuning	€ 0,0	-€ 0,13	-€ 0,13	-€ 0,13	-€ 0,13	
Landschapsbeheer	€ 0,0	-€ 1,0	-€ 1,0	-€ 1,0	-€ 1,0	
Subtotaal structurele versterking	-€ 0,3	-€ 6,7	-€ 6,7	-€ 6,7	-€ 6,7	€ -27

HOE WILLEN WIJ EXTRA RUIMTE CREËREN?

Taakstelling	€ 10,0	€ 10,0	€ 10,0	€ 10,0	€ 10,0	
Aframen begrotingspost onvoorzien	€ 0,00	€ 0,13	€ 0,13	€ 0,13	€ 0,13	
Leges kostendekkend	€ 0,0	€ 1,0	€ 1,0	€ 1,0	€ 1,0	
Afschrijvingstermijn financiële verordening	€ 3,0	€ 3,0	€ 3,0	€ 3,0	€ 3,0	
Motorrijtuigenbelasting (opcenten) indexeren	€ 0,0	€ 1,4	€ 2,9	€ 4,0	€ 5,2	
Subtotaal ruimtescheppende maatregelen	€ 13,0	€ 15,6	€ 17,0	€ 18,1	€ 19,3	€ 83

Begrotingssaldo na programmering	€ 44,7	€ 29,2	€ 27,7	€ 11,3	-€ 6,2	€ 107
---	---------------	---------------	---------------	---------------	---------------	--------------

Inzet immunisatiereserve						€ 100
--------------------------	--	--	--	--	--	-------

Beschikbaar voor intensivering (incidenteel)						€ 207
---	--	--	--	--	--	--------------

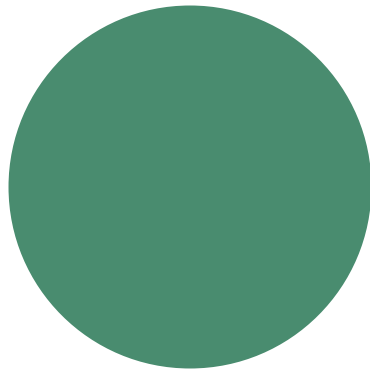
Intensivering 2023-2027

Vanuit de ambities van het coalitieakkoord komen wij tot de volgende intensivering voor de periode 2023-2027.

1. Provincie midden in de samenleving	Intensivering
Regio Deals (5e en 6e tranche)	€ 15,0 mln
Bestuurlijke vernieuwing	€ 1,0 mln
Bevrijding 2024 en 80 jaar bevrijding	€ 0,9 mln
2. Perspectief voor het landelijk gebied	
LPLG (incl. Blijversfonds en landbouwbeleid)	€ 10,0 mln
Water en bodem	€ 4,0 mln
3. Samen leven en bestaanszekerheid	
Sociale Agenda (incl. sport)	€ 27,0 mln
4. Werken aan een toekomstbestendige economie	
Economie (incl. Brightlands, LIOF/MKB, MAA, T&R)	€ 35,0 mln
Onderwijs en arbeidsmarkt	€ 10,0 mln
5. Nieuwe energie en schoon leefmilieu	
Energie (incl. Limburgse energiemaatschappij)	€ 10,0 mln
6. Leefbare steden en dorpen	
Leefbaarheid (incl. leefbaarheidsfonds)	€ 30,0 mln
Wonen	€ 5,0 mln
7. Cultuur en erfgoed voor iedereen	
Cultuur	€ 15,0 mln
Monumenten, erfgoed en archeologie	€ 15,0 mln
8. Bereikbaar en toegankelijk Limburg	
Bereikbaarheid	€ 10,0 mln
Financiën	
Post onvoorzien 2023-2027	€ 19,0 mln
<hr/>	
Totaal aan intensivering 2023-2027	€ 206,9 mln.

Bijlagen

Bijlage 1

Concept portefeuilleverdeling

Portefeuille CdK

- Rijkstaken
- Bestuurlijke en ambtelijke integriteit
- Veiligheid
- Algemene juridische zaken
- Strategie, Communicatie en Branding
- Coördinatie internationalisering en Euregio Maas-Rijn

Portefeuille VVD

- Economie (incl. LIOF en MKB beleid, MAA, VDL-Nedcar, Einstein Telescope, Delta Rhine Corridor)
- Brightlands campussen
- Circulaire economie
- Toerisme en recreatie
- Externe relaties en Public Affairs
- Bedrijfsvoering (Subsidiebeleid, Inkoop- en aanbestedingsbeleid, Informatievoorziening en ICT, Facilitaire zaken en ondersteuning, personeel en organisatie)
- Financiën (Financiën, Treasury, Coördinatie deelnemingen en fondsen, Coördinatie Fundraising nationaal en internationaal)

Portefeuille PvdA

- Openbaar vervoer
- Infrastructuur (incl. Maaslijn)
- Provinciale wegen en fietspaden (incl. Parkstadroute)
- Verkeersveiligheid
- Cultuur
- Erfgoed
- Monumenten
- Landbouw

Portefeuille BBB (1)

- Plattelandsontwikkeling
- Leefbaarheid Platteland
- Landschap
- Limburgs Programma Landelijk Gebied
- Natuur en stikstof (incl. Wnb-vergunningen)
- Faunabeheer
- Grond- & vastgoedbeleid
- IPO Bestuur

Portefeuille CDA

- Ruimte (incl. Omgevingswet)
- Bodem
- Water
- Ontgrondingen
- Wonen
- Leefbaarheidsfonds

Portefeuille SP

- Sociale Agenda
- Gebiedsgerichte wijkaanpak/ontwikkeling SES-wijken
- Maatschappelijke organisaties
- Jeugdfonds
- Bibliotheekwerk en laaggeletterdheid
- Sport
- Toezicht en handhaving
- Milieu
- Energie en klimaat

Portefeuille BBB (2)

- Regiodeals
- Onderwijs & Arbeidsmarkt
- Grensoverschrijdende samenwerking
- Europese fondsen
- Mijnbouwschade
- Bestuurlijke verhoudingen:
 - Bestuurlijke organisatie en vernieuwing
 - Interbestuurlijk Toezicht (incl. toezicht gemeentefinanciën)

Bijlage 2

Maatschappelijke impact voor Limburg

Met het coalitieakkoord 2023–2027 werken wij aan de maatschappelijke opgaven voor de komende jaren voor Limburg. Uiteindelijk gaat het erom resultaten voor Limburg te bereiken met oplossingen die ertoe doen. Om deze ‘maatschappelijke impact’ ook zichtbaar en tastbaar te maken werken wij met zoveel als mogelijk meetbare doelen. Daarbij zijn wij ons ervan bewust dat wij als provinciale politiek slechts een bijdrage kunnen leveren aan het behalen van deze gewenste doelen. Maar een doel stellen is ook richting geven en de bijdrage van eenieder – inclusief de provinciale inspanningen – hieraan zoveel als mogelijk relateren.

Een eerste uitwerking

Wij hebben de richting, hoofdlijnen en prioriteiten in het voorafgaande nader uitgewerkt. Hieronder is een eerste uitwerking van de gestelde doelen gedaan welke door het nieuwe college van Gedeputeerde Staten verder uitgewerkt dient te worden in de nog vast te stellen kaders die aan Provinciale Staten zullen worden aangeboden. Daarmee is het tevens een instrument om de voortgang en bereikte resultaten van het coalitieakkoord te volgen. Er is zoveel als mogelijk aangesloten bij reeds beschikbare data bronnen en zullen waar nodig aanvullende (nieuwe) bronnen en indicatoren ontwikkelen (zoals bijvoorbeeld het Dataportaal Limburg en de monitor voor de Provinciale Omgevingsvisie).

Toewerken naar een meetbare brede welvaart voor Limburg

Wij betrekken bij deze opzet ook de meest recente ontwikkelingen van het ‘brede welvaartsdenken’ zoals dat o.a. door de nationale planbureaus en rijksoverheid in ontwikkeling is. Wij monitoren de brede welvaart in Limburg én de gewenste maatschappelijke impact van het coalitieakkoord in samenhang. Omdat het denken hierover nog volop in ontwikkeling is zowel nationaal als binnen Limburg zal dit een ontwikkelingsproces zijn waarvan wij eind 2023 een eerste proeve van willen presenteren en deze elke twee jaar zullen actualiseren.

Voor de inhoudelijke hoofdstukken hebben wij een ‘eerste proeve’ hieronder opgenomen die door het nieuwe college in de verschillende beleidskaders nadere uitwerking zal krijgen.

1. Perspectief voor het landelijk gebied

Een eerste proeve van kernindicatoren komt voort uit reeds bestaande Europese en nationale wet- en regelgeving en gemaakte bestuursafspraken. Daarnaast zijn er ook nog indicatoren in ontwikkeling op nationaal niveau in het kader van het Nationaal Programma Landelijk Gebied (NPLG) en de nationale Bodemstrategie (2018).

In 2027 is de bescherming van en de staat van instandhouding ten gunste van biotopen en leefgebieden van dieren en planten verbeterd

- % van het areaal stikstofgevoelige natuur onder de kritische depositiewaarde (op dit moment is vastgelegd in de Wijzigingswet stikstofreductie en natuurherstel, art.1.12a dat in 2025 tenminste 40%, in 2030 tenminste 50% en in 2035 tenminste 74% is gerealiseerd);
- % overbrugging van het verschil tussen de huidige staat van instandhouding en de gunstige staat van instandhouding in Limburg voor alle beschermde habitattypen en soorten (in het Nationaal Programma Landelijk gebied is een doelstelling van 30% vastgelegd);
- aantal ha nieuwe natuur in Limburg gerealiseerd (in het Natuurpact van 2013 is afgesproken dat Limburg tot 2027 een ontwikkelopgave van 3.431 ha heeft als inspanningsverplichting);
- % groenblauwe dooradering in het landelijk gebied (in het Nationaal Programma Landelijk Gebied is een doelstelling van 10% vastgelegd).

In 2027 is de uitstoot van broeikasgassen en ammoniak door de landbouw in Limburg verminderd

- per 1 januari 2030 is de maximale ammoniak-emissie per dier conform de maximaal toegestane emissie als opgenomen in bijlage XII [maximaal toegestane emissienormen per diercategorie] van de provinciale omgevingsverordening;
- Aantal Mton CO₂-eq emissie reductie van de landbouw in 2030 t.o.v. de Klimaat en Energieverkenning 2021 (KEV). (indicatief doel NPLG-uitwerking is reductie van 0,3).

In 2027 is er een duurzamer, robuuster en ecologisch gezonder watersysteem dat beter kan omgaan met wateroverlast en droogte en dat voorziet in voldoende water van verbeterde kwaliteit

- de concentraties nutriënten (P en N) in grond- en oppervlaktewaterlichamen in 2027 (conform de Kaderrichtlijn Water);
- de concentraties gewasbeschermingsmiddelen in grond- en oppervlaktewaterlichamen in 2027 (conform de Kaderrichtlijn Water);
- de kwantitatieve toestand van de grondwaterlichamen in 2027 (conform de Kaderrichtlijn Water);
- de waterveiligheid van de Limburgse Maasvallei in 2050 (thans is de norm voor waterveiligheid van de Limburgse Maasvallei een overstromingsrisico van 1:100 conform de waterwet);
- realisatie van de regionale wateroverlastopgave in 2035 door het Waterschap Limburg (conform de regionale normstelling zoals opgenomen in de Omgevingsverordening 2021 en Provinciaal Waterprogramma 2022-2027).

In 2027 is de Limburgse bodem verbeterd

- ontwikkelen integrale set van kernindicatoren (zie bijv. Erisman et.al. 2020): organische stofbalans, regionaal waterbeheer, nutriëntenbalans, mate van bodemverdichting, milieupunten gewasbescherming, gewasdiversiteit & rustgewassen.

Wij hebben ondernemers helderheid geboden voor de lange termijn over de (on)mogelijkheden van bedrijfsvoering op een bepaalde plek en ruimte gegeven aan bijbehorende verdienmodellen

- aantal 'blijvers' en 'starters' in de agrarische sector dat met hulp van de overheid nieuw perspectief heeft gekregen door te innoveren, verduurzamen en extensiveren;
- aantal 'uitstromers' of 'stoppers' in de agrarische sector dat met nazorg door overheid kennis en kunde heeft overgedragen c.q. behouden voor de ontwikkeling van het gebied;
- sociaaleconomische impact per deelgebied van het Limburgs Programma Landelijk Gebied (aansluitend bij monitoringssystematiek van het rijk).

2. Samen leven en bestaanszekerheid

Voor een eerste proeve van kernindicatoren is geput uit de Vervolgmeting Sociale Agenda 2025 van Maastricht University, GGD Zuid-Limburg en GGD Noord-Limburg van september 2022. Daarin wordt gebruik gemaakt van de meeste recente nationale bronnen vanuit verschillende dimensies. Online beschikbaar: www.maastrichtuniversity.nl/sociale-agenda-provincie-limburg. De leefstijlmonitor van het RIVM verzamelt data over leefstijl en bewegen. Online beschikbaar: www.RIVM.nl/leefstijlmonitor.

In 2027 is onze jeugd gezonder en groeien kinderen kansrijk en veilig op

- % ouders dat zorgen en/of behoefte heeft aan hulp over opvoeding;
- % jongeren (0 t/m 23 jaar) dat gebruik maken van jeugdzorg;
- % van de zwangerschappen vanaf 22 weken die voor de 10 weken zijn gestart met zwangerschapsbegeleiding in Limburg;
- % van geboorten met laag geboortegewicht en/of vroeggeboorte (vanaf 24 weken zwangerschap);
- % bevolking met overgewicht of obesitas (per leeftijdscategorie);
- % rokers, alcohol, drugsgebruik onder de jeugd van 12 t/m 16 jaar.

In 2027 zijn er structureel meer mensen aan het bewegen

- % bevolking dat voldoet aan beweegnorm (per leeftijdscategorie);
- aandeel van de bevolking van 4 jaar en ouder dat één keer per week of vaker sport;
- aandeel van de bevolking dat lidmaatschap en/of abonnement heeft bij sportvereniging of sportaanbieder.

In 2027 is de armoede teruggedrongen en laaggeletterdheid aangepakt

- % van kinderen (0 t/m 18 jaar) dat opgroeit met kans op armoede;
- % van bevolking dat moeite heeft met rondkomen (per leeftijdscategorie);
- % jongeren (0 t/m 25 jaar) dat opgroeit in een eenouder en/of bijstandsgezin;
- % huishoudens met geregistreerde problematiserende schulden;
- % van bevolking dat moeite heeft met lezen en rekenen (per leeftijdscategorie).

In 2027 zijn de sociale cohesie en gemeenschapszin in Limburg vergroot

- % inwoners dat tevreden is over de sociale cohesie in de buurt (meer maatschappelijke participatie, meer sociale contacten, minder eenzaamheid);
- % vrijwilligers (per leeftijdscategorie);
- % bevolking dat eenzaam is (per leeftijdscategorie);
- % bevolking met gevoel van sociale uitsluiting (per leeftijdscategorie);
- % bevolking met gevoel van onvoldoende eigen regie over eigen leven (leeftijdscategorie);
- % 65-plussers dat gebruik maakt van welzijnsvoorzieningen.

In 2027 zijn de Limburgse wijken, buurten en dorpen leefbaarder en veiliger geworden

- Zie indicatoren bij "Leefbare steden en dorpen".

3. Werken aan een toekomstbestendige economie

Voor een eerste proeve van kernindicatoren is geput uit de Compositieanalyse Limburgse Economie (TNO & CBS, 2018), de Brightlands-rapportage (Maastricht University, 2022), Arbeidsmarkt in zicht, het dashboard regionale economische kengetallen van het CBS in opdracht van het Ministerie van Economische Zaken & Klimaat. In deze rapportages wordt gebruik gemaakt van de meeste recente nationale bronnen vanuit verschillende dimensies.

In 2027 is onze Limburgse economie meer toekomstbestendig met meer en beter opgeleide vakmensen

- % groei en omvang van toegevoegde waarde van Limburgse industrie per deelsector;
- mate van specialisatie binnen Limburgse industrie t.o.v. Nederland (specialisatie-index);
- ontwikkeling arbeidsproductiviteit (toegevoegde waarde in duizend euro per fte);
- % R&D uitgaven en % personeel dat in R&D actief is bij bedrijven en instellingen;
- % instroom in vakopleidingen.

In 2027 is de arbeidsparticipatie vergroot, de arbeidsmarkt krapte teruggedrongen en is proactief ingespeeld op zowel de basisvaardigheden als nieuwe vaardigheden en vereisten van morgen

- % netto arbeidsparticipatie;
- verhouding aantal vacatures per werkzoekende (arbeidsmarktspanning);
- % voortijdig schoolverlaten;
- % zij-instromers in sectoren met krapte;
- % onbenutte deeltijdwerkers (meer uren willen werken en op korte termijn beschikbaar).

In 2027 spelen onderwijsinstellingen en werkgevers samen beter in op de (Eu)regionale arbeidsmarkt van de middellange termijn;

- % bereik van opleidingen en afgestudeerden die binnen Limburg en/of euregio blijven (per opleidingsniveau);
- % van de afgestudeerden dat binnen anderhalf jaar na het beëindigen van de opleiding een baan heeft op minimaal het eigen opleidingsniveau in Limburg en/of euregio (per opleidingsniveau);
- % mate van aansluiting werk op afgeronde opleiding naar oordeel van afgestudeerden (per opleidingsniveau, per Limburgse arbeidsmarktregio).

In 2027 is bijgedragen aan een duurzaam, circulair, gezond en digitaal Limburg vanuit maatschappelijk verantwoorde innovaties en ondernemerschap

- % 'start ups' en 'scale ups' in Limburg t.o.v. Nederlands gemiddelde (specificatie transitie-sectoren);
- % gebruik Limburgse bedrijven van de WBSO-regeling (nieuwe en bestaande met S&O-uren);
- bedrijvendynamiek (vestigingen/opheffingen) in de benoemde transitie-sectoren;
- ontwikkeling van bruto toegevoegde waarde (specificatie naar benoemde transitie-sectoren);
- aantal bedrijven, medewerkers, startups, scale ups van omzet of vte per Brightlands-campus;
- aandeel 'venture capital' investeringen in Limburg (in €, in Brightlands en in Limburg).

In 2027 zijn er betere ruimtelijke, financiële en economische randvoorwaarden gecreëerd voor een toekomstbestendig en kwalitatief hoogwaardig vestigingsklimaat

- rang Limburg op Europese 'Regional Competitiveness Index' (70 indicatoren);
- rang Limburg op Europese 'Regional Innovation Scoreboard' (21 indicatoren);
- netto/bruto verhouding tussen het aantal uitgeefbare hectares bedrijventerrein en de totale oppervlakte van het bedrijventerrein;
- % verouderde bedrijventerreinen;
- % naamsbekendheid Brightlands.

4. Nieuwe energie en een schoon leefmilieu

Voor een eerste proeve is gebruik te maken van de nationale Klimaatmonitor en het provinciale Dashboard dat is ontwikkeld voor de Provinciale Energie Strategie. De indicatoren voor een schoner leefmilieu zijn onderdeel van het nationale Schone Lucht Akkoord en de provinciale data die beschikbaar zijn vanuit de wettelijke VTH-taken.

In 2030 is er meer duurzame opwek en transport van energie met tijdige en goede ruimtelijke inpassing gerealiseerd, met oog voor de economische stabiliteit van de regio

- duurzame opwek in 2030 (conform Limburgse RES-ambities 2,5 TWh);
- reductie netcongestie in Limburg voor zowel invoeding als afname.

In 2030 is de doorlooptijd van onze eigen procedures voor projecten op het gebied van de energietransitie verkort

- reductie gemiddelde doorlooptijd ruimtelijke procedures (t.o.v. 2019-2023 (excl. procedures bij Afdeling bestuursrechtspraak RvS)).

In 2030 ondernemen en wonen we duurzamer

- aantal TJ duurzame warmtelevering in warmtenetten;
- aantal innovaties gerealiseerd op thema's energietransitie en leefomgevingskwaliteit binnen Brightlands, LIOF en LEF op de TRL-schaal (Technology Readiness Level Scale) 6 t/m 9;
- % reductie t.o.v. 2023 van aantal onvervulbare vacatures in energie- en milieusector;
- In 2030 is er meer gezondheidswinst gerealiseerd met minder uitstoot door bedrijfsleven en instellingen;
- % gezondheidswinst in 2030 t.o.v. 2016 (in schone luchtakkoord is dit 50%);
- % reductie CO2 equivalenten in 2030 door Limburgse industrie (ETS-bedrijven Emission Trading System) t.o.v. 2015.

5. Leefbare steden en dorpen

Voor een eerste proeve is geput uit de landelijke Leefbarometer en uit indicatoren van het CBS. De Leefbaromeeter is een instrument van het Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties om tot op laag schaalniveau (100x100m) voor geheel Nederland een inschatting te geven van de leefbaarheid. Dat is gedaan aan de hand van een groot aantal kenmerken van de woonomgeving (woningvoorraad, fysieke omgeving type voorzieningen, sociale samenhang, veiligheid). Online beschikbaar: www.leefbaarometer.nl

In 2027 zijn meer inwoners van Limburg tevreden met hun woning en woonomgeving

- % inwoners van Limburg dat in 2027 tevreden is met hun woning;
- % inwoners van Limburg dat in 2027 tevreden is met hun woonomgeving.

In 2027 hebben minder inwoners van Limburg te maken gekregen met criminaliteit

- % bevolking dat zich veilig voelt in 2027;
- aantal geregistreerde meldingen van overlast in 2027.

In 2027 is het voorzieningenniveau verbeterd

- in 2027 is de toegankelijkheid en beschikbaarheid van zorgvoorzieningen verbeterd;
- % inwoners dat tevreden is over speel- en beweegplekken in de omgeving in 2027.

In 2027 zijn wijken en dorpen groener

- % groen in wijken en dorpen in 2027;
- aantal inwoners dat in 2027 betrokken is bij vergroening van wijken en dorpen.

6. Cultuur en erfgoed voor iedereen

Voor een eerste proeve is geput uit de Erfgoedmonitor van de Rijksdienst voor Cultureel Erfgoed en de Cultuurmonitor van de Boekmanstichting. De Erfgoedmonitor presenteert feiten en cijfers over het erfgoed in Nederland. Een vaste set van indicatoren op het gebied van archeologie, gebouwde monumenten, historisch landschap en musea en collecties wordt periodiek gemeten. Een aantal indicatoren zoals leegstand, herbestemming en groene monumenten is nog in ontwikkeling. Online beschikbaar: www.erfgoedmonitor.cultureelerfgoed.nl.

De Cultuurmonitor brengt gegevens samen over ontwikkelingen in het culturele leven in Nederland. De Boekmanstichting maakt de Cultuurmonitor sinds 2021 in opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap. Online beschikbaar: www.boekman.nl/thema/cultuurmonitor

In 2027 is de culturele infrastructuur in Limburg evenwichtiger versterkt

- % van culturele overheids-investeringen verdeeld over Limburg is evenwichtiger geworden;
- aantal door overheid ondersteunde initiatieven van de Limburgse culturele infrastructuur kent een bredere geografische spreiding over Limburg.

In 2027 hebben meer Limburgers een bezoek gebracht aan een museum of een voorstelling (podiumkunst)

- aantal museumbezoeken is in 2027 gestegen;
- aantal Limburgers dat in 2027 een bezoek heeft gebracht aan een museum of voorstelling (podiumkunst) is toegenomen.

In 2027 verkeert een kleiner percentage van rijksmonumenten (niet zijnde woonhuizen) in Limburg in matige of slechte staat

- % rijksmonumenten (niet zijnde woonhuis) dat in matige fysieke staat verkeert is gedaald in 2027;
- Het aantal monumenten dat wordt open gesteld tijdens de monumentendag is in 2027 gestegen;
- Het aantal Limburgers dat een monument tijdens de monumentendag bezoekt is in 2027 toegenomen;
- Het aantal rijksmonumenten in Limburg dat leeg staat is in 2027 afgenomen;
- Het aantal rijksmonumenten dat herbestemming heeft gevonden is in 2027 toegenomen.

In 2027 zijn meer vrijwilligers betrokken bij het in stand houden van kunst, cultuur en erfgoed

- Het aantal vrijwilligers dat betrokken is bij het in stand houden van cultuur en erfgoed is in 2027 toegenomen.

7. Een bereikbaar en toegankelijk Limburg

In de mobiliteitssector zijn veel data en gegevens beschikbaar (o.a. bij het Kennisinstituut voor Mobiliteitsbeleid). Recent is er steeds meer onderzoek naar bereikbaarheidsindicatoren die op buurtniveau inzicht geven in de toegang tot banen, gezondheidszorg, onderwijs, winkels en groen met verschillende vervoerswijzen (lopen, fiets, OV, auto, en combinaties hiervan), en op verschillende momenten van de dag (spits- en dalperiode) en week (doordeweeks en weekend). Wij laten ons inspireren door het recente rapport van het Planbureau voor de Leefomgeving 'Toegang voor iedereen?' (december 2022). Daarnaast biedt de jaarlijks OV-klantenbarometer (CROW) inzicht in het oordeel van deelnemers over de kwaliteit van het geboden openbaar vervoer.

In 2027 is de kwaliteit van het openbaar vervoer voor de Limburgers verbeterd t.o.v. 2023

- algemeen oordeel reizigers openbaar vervoer in Limburg (per OV-autoriteit, per OV-vervoerder);
- oordeel reizigers over overstaptijden voor halen aansluiting;
- rapportcijfers dienstverlening Arriva (o.a. klantenservice, over een jaar weer gebruik maken van diensten Arriva, komt OV-aanbod in Limburg tegemoet aan reisbehoefte).

In 2027 is er sprake van een verbeterde bereikbaarheid van Limburg binnen Nederland en de aangrenzende buurlanden met substantiële inzet van nationale en Europese middelen

- bereikbaarheid arbeidsplaatsen binnen 15/30/45/60 minuten reistijd (auto, fiets, OV);
- bereikbaarheid euregionale steden vanuit Limburg met openbaar vervoer in vergelijking met bereikbaarheid auto;
- aantal geregistreerde verkeersongevallen per 100.000 inwoners.

In 2027 zijn dorpen en buitenwijken van steden beter bereikbaar

- bereikbaarheid supermarkten en minisupers binnen 15 minuten reistijd (auto, fiets, OV);
- aandeel kinderen en jongeren naar bereikbare scholen binnen 15/30/45 minuten reistijd (auto, fiets, OV);
- aandeel ouderen naar bereikbare huisartspraktijken en ziekenhuizen binnen 15/30 minuten reistijd (auto, fiets, OV);
- ervaren bereikbaarheid van mensen naar banen, supermarkten, scholen, zorginstellingen en euregionale steden.

In 2030 zijn er 13.000 laadpalen in Limburg gerealiseerd om het verwachte aantal van 130.000 elektrische auto's te voorzien van een dekkende laadvoorziening, en in 2027 rijden alle bussen van Arriva in Limburg emissieloos

- aantal laadpunten in Limburg in 2030;
- aantal elektrische personenauto's per laadpunt per provincie in 2030;
- aantal emissieloze bussen van Arriva in 2027.

Elke Limburger

provincie limburg

Colofon

Concept en ontwerp

Media & design, cluster Strategie & Communicatie, Provincie Limburg

Fotografie

ANP, Stefan Koopmans, Aron Nijs, Dick Holthuis, Peter Wijnands, Dols Fotografie, Nanno Koen, Jean Pierre Geussens, Johannes Timmermans

telt!

